

21 DECEMBER 2021 - VERSIE 3

CITY DEAL OPENBARE RUIMTE

WERK BOEK

INHOUDSTAFEL

september 2021

INTRO WERKBOEK 0.

RODE LIJN 1

-Ambitie van de City Deal Openbare
Ruimte

**HET ATELIER, ZES
ONTWIKKELTEAMS EN
ZESTIEN CASUSSEN** 1.

OVERZICHT 2.

ONTWIKKELTEAMS

november 2021

RODE LIJN 2

-Blik op de plannen van aanpak

OVERZICHT 3.
CASUSSEN

RODE LIJN 3

-Blik op de casussen

ZOMERTOURS 4.

Dordrecht

Rotterdam

Leiden

Amsterdam

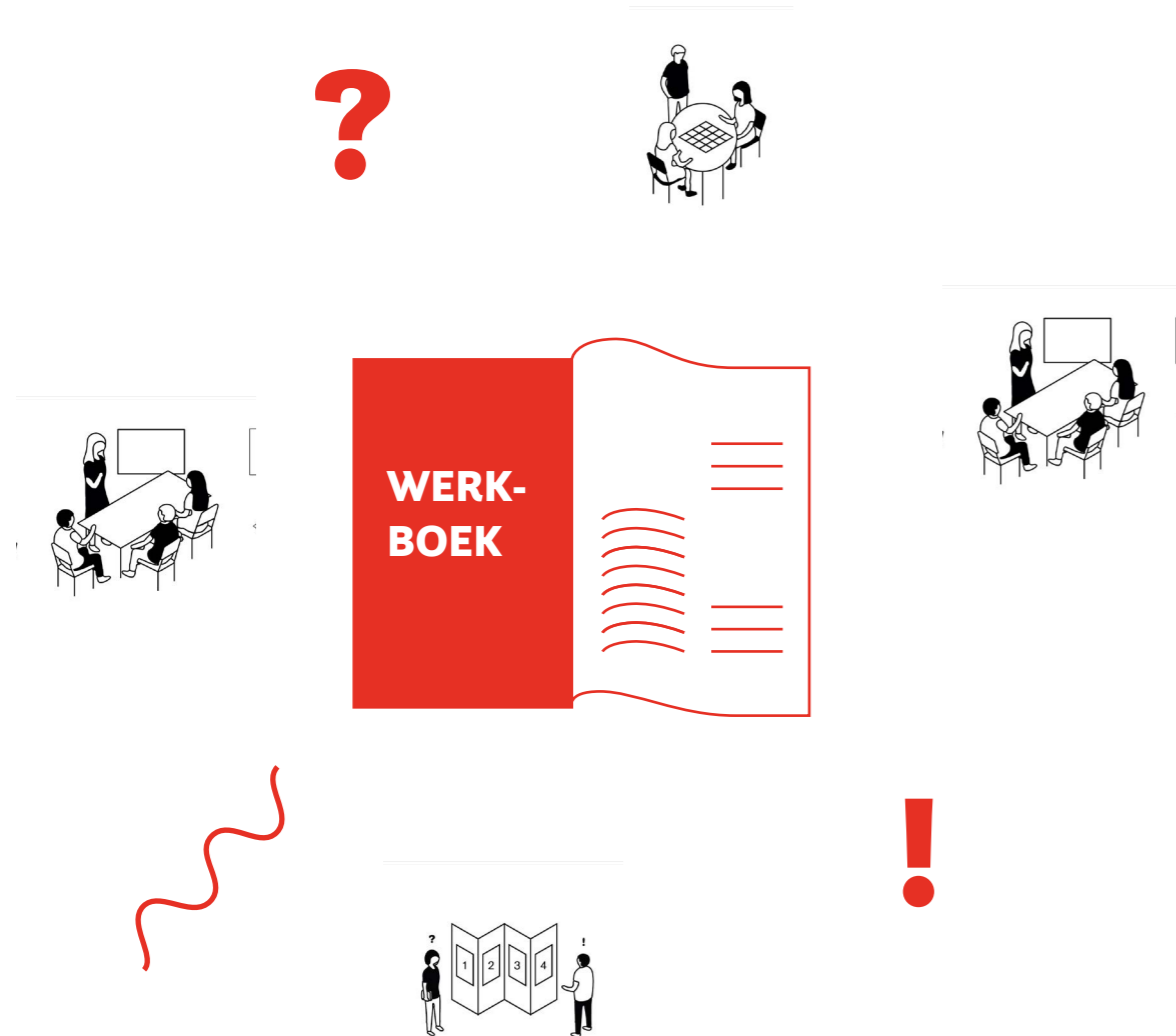
december 2021

RODE LIJN 4

-Terugblik atelier 3

**Bijlage A - plannen van
aanpak**

Bijlage B - casussen

Doel van werkboek:

- Bundelen van materiaal uit Ateliers als houvast en terugblik voor deelnemers
- Heldere synthese om te helpen verhalen en inzichten te delen met collega's en anderen
- Kruisbestuiving van ontwikkelteams (onderling) en casussen
- Aanjagen om stappen vooruit te zetten

0. INTRO WERKBOEK

Samen leggen we de puzzel

Hoe te komen tot een integrale ontwerp- en beheersaanpak van transitieopgaven? Dat is waar deze City Deal om draait.

Aan de hand van **casussen** krijgen we een kans om nieuwe methoden te testen, om de moeilijkheden in kaart te brengen én om deze te overbruggen. Zo formuleren we stap voor stap een **nieuwe aanpak voor de openbare ruimte**, dat de veelheid aan toekomstopgaven integreert en dat een weerslag zal hebben voor het hele Rijk.

De **ontwikkelteams** onderbouwen, onderzoeken en voeden deze aanpak vanuit **verschillende invalshoeken** en met **verschillende verrekijkers**. De oplossing voor het complexe vraagstuk ligt zowel in korte termijn tests als lange termijn visies, zowel in het doorspitten van specifieke deelvraagstukken als in het bewaren van het overzicht.

Hoe leggen we samen deze puzzel, daar moeten we samen een antwoord op bieden. De **Ateliers** bieden de kans om samen te komen en kennis en inzichten uit te wisselen. Met dit **Werkboek** willen we voor en na zo'n samenkomst het materiaal **verzamelen** en **bundelen** in één overzicht. Ook biedt het Werkboek **ruimte voor reflectie**, aan de hand van **rode lijnen**. Hier nemen we een stapje terug, zoomen we uit en sturen we bij.

Leeswijzer:

Daarom heeft dit Werkboek twee leeswijzen: Het verzamelde materiaal, de droge facts, kan je terugvinden op de **wit-zwarte pagina's**. De rode lijnen waar meer ruimte is voor reflectie staan op **rode pagina's**.

Waar staan we nu?

december 2021

Verzameld materiaal:

De ontwikkelteams en de gemeenten hebben niet stilgezeten. Plannen van aanpak liggen klaar, 16 casussen werden concreter en 4 zomertours vonden plaats. In versie 3 van het werkboek bieden we het overzicht van dit geleverde werk in één bundel (niet veranderd sinds versie 2).

Rode lijnen:

We voegen een nieuwe rode lijn toe, namelijk een terugblik van atelier 3

4. Terugblik atelier 3

In een werkplan voor volgend jaar willen we sterker inzetten op de verbinding tussen casussen en ontwikkelteams en de atelierwerking intensiveren. De uitwerking hiervan zal verschijnen in een volgende versie van het werkboek! Bij deze alvast een oproep om de handen uit de mouwen te steken en de plannen van aanpak uit te voeren.

Transitie- en verdichtingsopgaven komen samen in de ruimte

Nederland heeft nu en de komende jaren te maken met een aantal grote verdichtings- en transitieopgaven die een sterke ruimtelijke impact hebben. De woningbouwopgave, klimaatadaptatie, energietransitie, deelmobiliteit, een nieuwe circulaire economie, en een gezonde en meer natuurinclusieve stad hebben allen invloed op het gebruik, inrichting en beheer van onze leefomgeving. Deze transitie- en verdichtingsopgaven stellen gemeenten voor ongekende uitdagingen op technisch, organisatorisch en financieel gebied. De opgaven zijn ook de dragers van de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) en hebben een uitwerking door de schalen (internationaal, nationaal, regionaal en lokaal) heen.

Complexiteit vraagt nieuwe aanpak

Op het schaalniveau van de straat en de wijk wordt pas écht duidelijk hoe complex het is. In de gangbare beheercycli op stedelijke schaal past het allemaal niet meer in de ruimte bovengronds én ondergronds, de planningshorizon en de begrotingssystematiek. Deze opgaven kunnen alleen in samenhang opgepakt worden. Dat vraagt een nieuwe onderzoekende en ontwerpende aanpak die geïntegreerde oplossingen brengt waarbij ontwerp en beheer samen optrekken. Wanneer deze opgaven op de gangbare, sectorale manier worden geadresseerd zal de claim op ruimte, geld, het incasseringvermogen van mensen en natuur en de beschikbare menskracht om tot realisatie te komen te groot zijn. Vanuit verschillende steden,

infrabeheerders, aannemers en adviseurs komt het signaal dat nieuwe methoden nodig zijn. Er is grote betrokkenheid en energie aanwezig om hier gezamenlijk handelingsperspectief in te ontwikkelen.

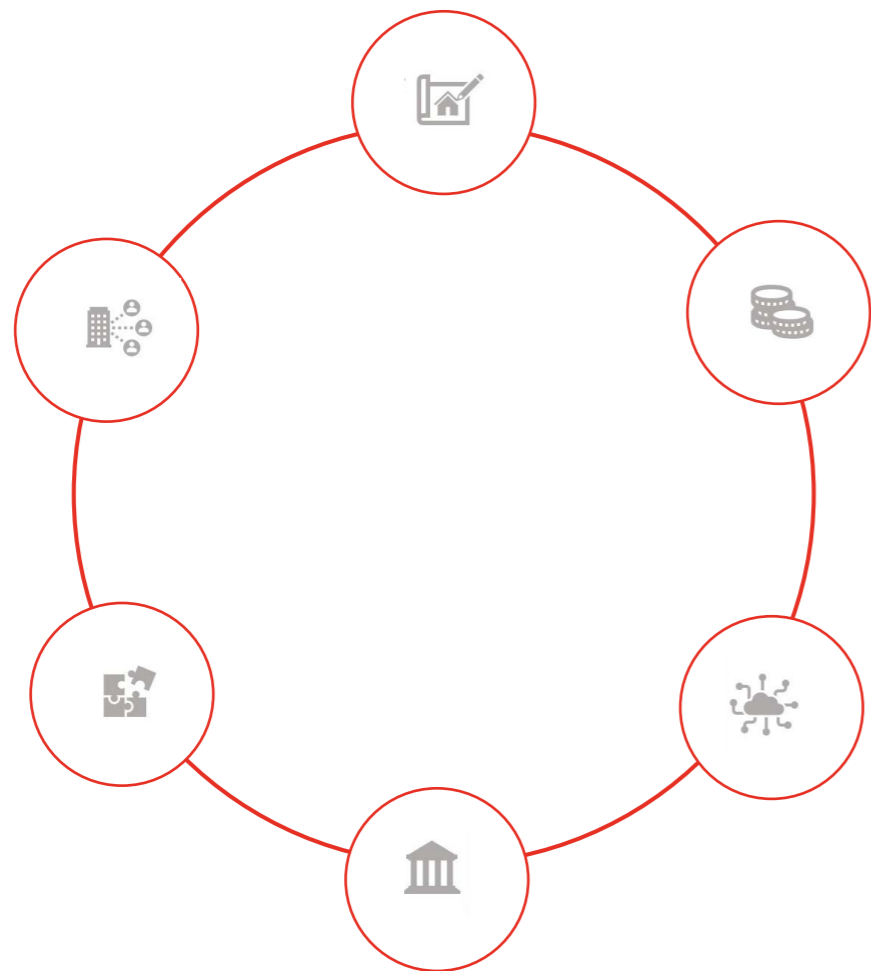
Op lokaal niveau aan de slag

Het lokale niveau, dat van de straat, buurt of wijk, leent zich goed voor het uitproberen van nieuwe technieken en methoden. De City Deal draagt als samenwerkingsvorm bij aan het versnellen en opschalen hiervan. Zo krijgen zowel de gemeenten als het Rijk structureel inzicht in en grip op de werkelijke slagkracht van nationale ambities. Op wijkniveau zijn grote verschillen tussen dichtheid, ruimtelijke structuur en bevolkingssamenstelling. Hier worden specifieke knelpunten en oplossingen zichtbaar. De optelsom van voorzieningen en infrastructuur die zowel in de ondergrond ruimte claimen (denk aan: kabels en leidingen, wateropvang, boomwortels en afvalcontainers) als in de bovengrond, zorgen voor een flinke puzzel. Het oplossen van die puzzel, en het borgen van voldoende leefomgevingskwaliteit (o.a. gezond, klimaatrobuust, natuurinclusief, veilig) is een complexe ruimtelijke en sociaal-maatschappelijke opgave waarbij verschillende disciplines en stakeholders betrokken zijn.

Naar een integraal beheer van de ruimte

Deze complexe opgave van de openbare ruimte en ondergrond vraagt om een andere strategie; een integrale aanpak van programmeren, ontwerpen, financieren, aanbesteden, realiseren

en beheren. De gangbare, meer sectorale, op onderhoud en vervanging gebaseerde manier van beheer volstaat niet meer voor de hedendaagse complexe opgaven. Er is een noodzaak voor een integrale manier, gestoeld op meervoudig ruimtegebruik, met aandacht voor de schaarse ruimte in de ondergrond, bundeling van investerings- en beheermiddelen, samenwerking tussen alle partijen en een focus op de leefomgevingskwaliteit van de openbare ruimte, rekening houdend met de levenscycli van de assets. Bij grootschalige herontwikkelingsprojecten zien we al mooie voorbeelden van deze integrale aanpak. In de NOVI wordt de noodzaak voor een integrale aanpak al genoemd, en er is vanuit het Rijk de wens om hierop samen te werken met haar decentrale partners. De eerste stappen zijn hiertoe gezet door in de NOVI onder prioriteit 'Sterke en gezonde steden' en beleidskeuze op te nemen over de integrale ontwikkeling en beheer van bestaand bebouwd gebied in lijn met de transitieopgaven. Dit biedt ruimte om te onderzoeken in hoeverre aanpassingen van wet- en regelgeving nodig zouden zijn en voor een nadere uitwerking van beleidskaders. Deze City Deal (en eventueel andere, zie www.agendastad.nl) kan bijdragen aan nationale beleidskaders en programma's als bijvoorbeeld de Nationale Klimaatadaptatiestrategie (NAS), en Programma Aardgasvrij Wijken (PAW).

1. HET ATELIER, ZES ONTWIKKELTEAMS EN ZESTIEN CASUSSEN

HET ATELIER...

...is 'het inhoudelijke hart van de samenwerking, laboratorium voor visie, experiment, discussie en opschaling.' Binnen de City Deal gaan steden zelf aan de slag met de thema's die voor hun gemeente het meest prangend zijn. Het Atelier vormt de brug tussen praktijk en de onderzoeken die binnen de City Deal worden uitgevoerd. De Ateliers concentreren zich laagfrequent en hoogintensief doorheen het jaarprogramma. Drie ateliers vinden plaats en zijn een kans voor de ontwikkelteams om kennis met elkaar uit te wisselen. Naast deze uitwisseling zijn de ateliers ook een moment waar gezamenlijk wordt uitgezoomd en wordt gereflecteerd over het breder verhaal; Waarom doen we dit? Hoe dragen we hier aan bij? Wat moet nog meer? Het is belangrijk dat de ontwikkelteams niet naast elkaar werken, maar met elkaar. Dat de optelsom van de teams een antwoord kan bieden aan de nood van een nieuwe (beheers)praktijk.

De Ateliers zijn de momenten bij uitstek waar het onderzoek van deze ontwikkelteams wordt geoogst, gebundeld in een gedeeld narratief en steeds de volgende uitdaging wordt aangejaagd. Het werkboek biedt een goed medium om materiaal en reflecties te bundelen.

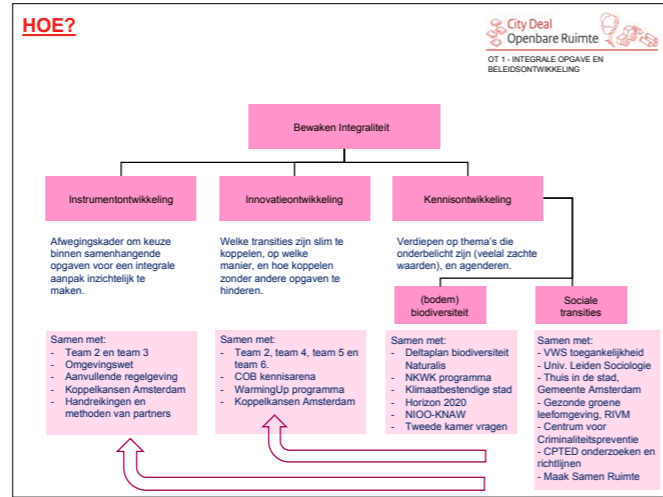
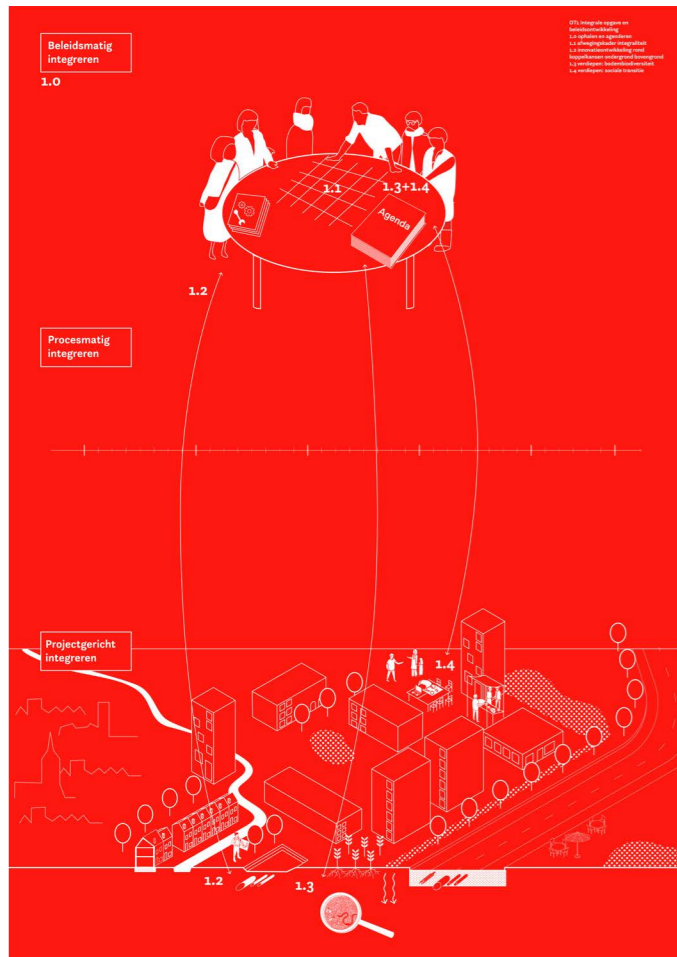
... zes ONTWIKKELTEAMS

De City Deal wordt opgedeeld in zes vraagstukken die multi-disciplinaire teams ontleden, verdiepen en sleutels aanreiken om deze te ontsluiten. Deze zes ontwikkelteams zijn verantwoordelijk voor het actieprogramma; de inhoudelijke uitvoering van de deelthema's tot instrumentarium.

... en zestien CASUSSEN

De gemeenten leveren 16 casussen aan die de voedingsbodem vormen voor de City Deal. Het is de praktijk van projecten en programma's in de steden waarin onze samenwerking wil komen tot verandering van de bestaande werkwijzen. Dat vraagt om scherpere en draagvlak. Scherpere in het totale aantal casussen, de onderlinge diversiteit, de leerdoelstelling en het kritische vermogen om iets te veranderen. En draagvlak bij collega's, directies, besturen en samenwerkingspartners van buiten de organisatie om te gaan innoveren en bepaalde 'zekerheden en patronen' te durven loslaten. De andere kant van de medaille is de oogst. Het gezamenlijk opdoen en uitwisselen van nieuwe ervaringen, het toepassen van tools en onderzoek, de moed om onorthodox te denken en doen, dat levert de casussen zelf veel op. De casussen zijn dan ook geen vrijblijvende speelruimte, maar de omgeving waarin we iets duurzaam willen opleveren. Het is in deze testende omgeving dat de ontwikkelteams elkaar kunnen ontmoeten en samenwerken.

Ontwikkelteam 1 - Integrale opgave en beleidsontwikkeling

Wat doet Ontwikkelteam 1?

- 1.1 Afwegingskader voor integraliteit op gebiedsniveau (wat lukt, wat niet?)
- 1.2 Innovatieontwikkeling (koppelkansen onder- en bovengrond)
- 1.3 Kennisonwikkeling (bodem)biodiversiteit in de stad
- 1.4 Kennisonwikkeling sociale transitie in de openbare ruimte (participatie, kansengelijkheid, veiligheid, toegankelijkheid, beschikbaarheid)

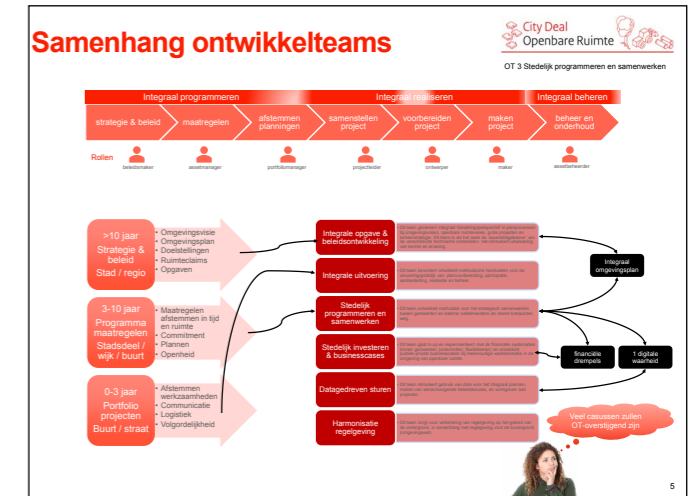
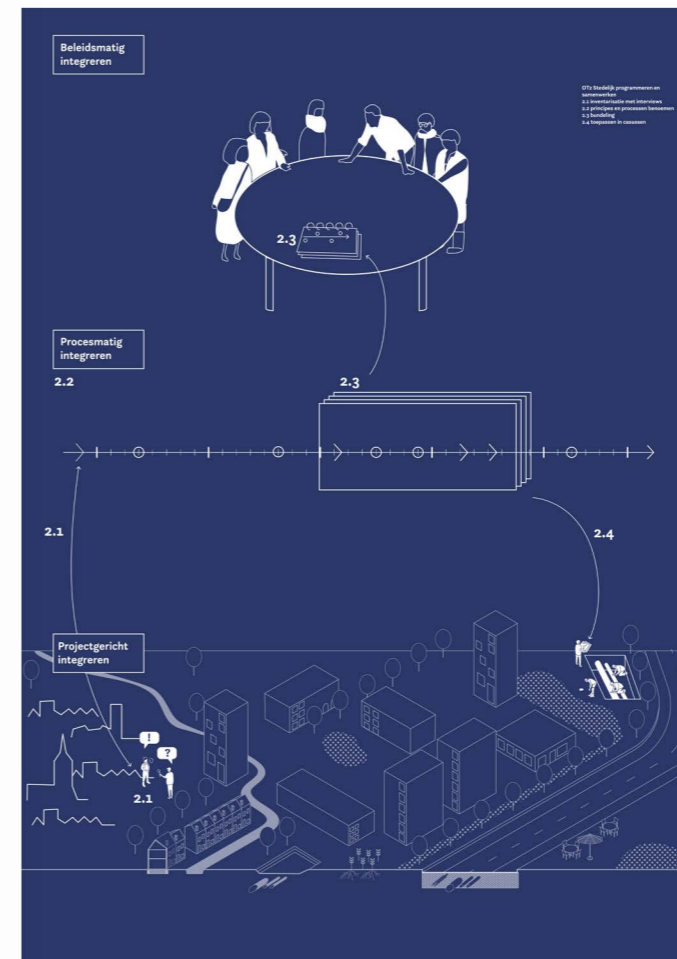
Droomresultaat Joyce: duurzaamheidsambities in de OR kunnen realiseren door slimme oplossingen door de hele keten heen.

Droomresultaat Pieter: Binnen 5 jaar nieuwe kaveltjes kunnen leggen en dat er toch meer bomen in de straat zullen staan.

2. OVERZICHT ONTWIKKELTEAMS

Details in bijlage A

Ontwikkelteam 2 - Stedelijk programmeren en samenwerken

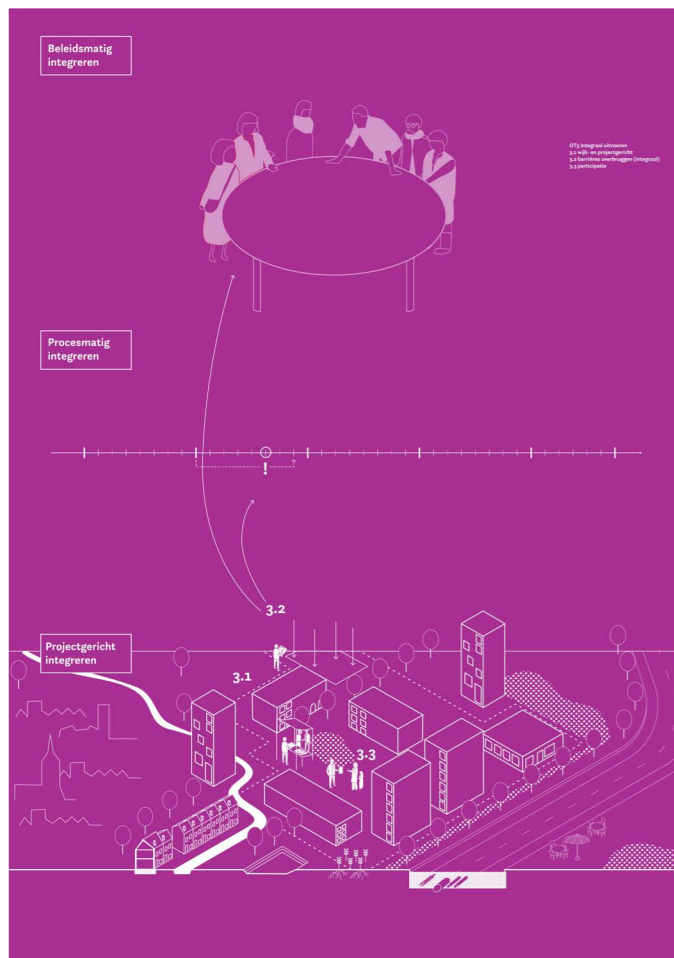

Wat doet Ontwikkelteam 2?

Heeft als doel om de voorspelbaarheid van de hele procesketen te verhogen en een systematiek te ontwikkelen voor gebiedsgericht werken.

- 2.1 Via interviews tussen gemeenten gezamenlijk leren hoe tot een stedelijk en integraal programma te komen.
- 2.2 Principes en processen benoemen
- 2.3 Kennis toegankelijk maken via een routekaart/handleiding en een catalogus van bestaande oplossingen.
- 2.4 Toepassen in casussen (?)

Ontwikkelteam 3 - Integraal uitvoeren

HOE?

City Deal Openbare Ruimte
OT 2 - INTEGRALE UITVOERING

Daarom willen we in ons ontwikkelteam samen werken aan:

- Een procesbeschrijving met beslisboom voor integrale uitvoering
- Methode voor wijkgericht ontwerpen, integraal programmeren en participatie
- Instrumenten voor beheer (Life cycle cost) en regie op (gezamenlijke) uitvoering

Participatieprincipes

1. Systeemdenken en isoleren
2. Leefwereld van bewoners staat centraal
3. Samen optrekken, aansluiten bij elkaars tempo
4. Betrokkenheid en wederzijds vertrouwen
5. Horizontale relaties en verticale structuren
6. Structuren om te improviseren
7. Eigenaarschap / meespraak
8. Geld doet er toe, maar is niet alles

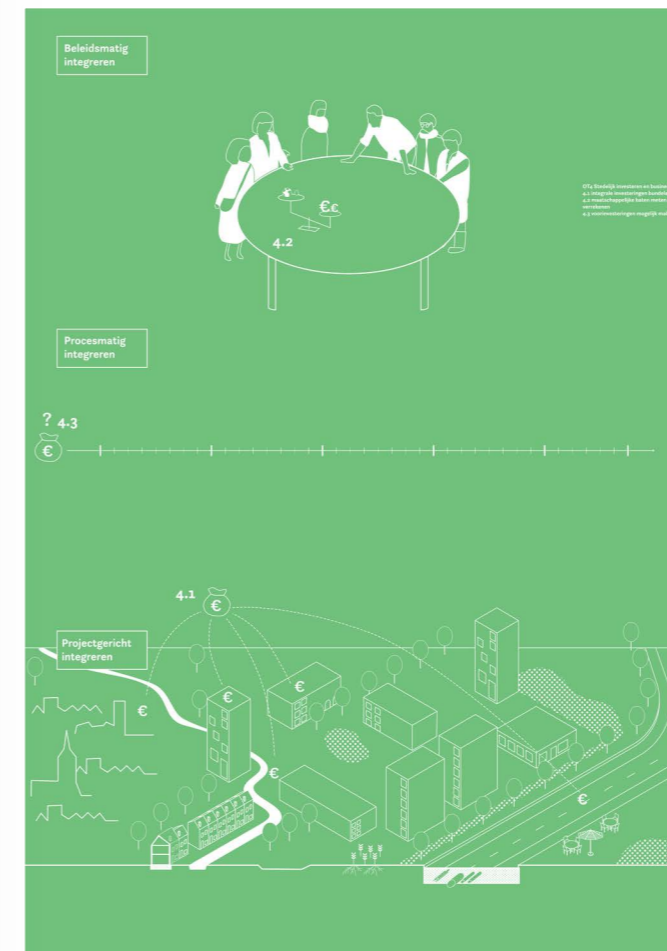
Wat doet Ontwikkelteam 3?

= Ontwikkeling methodische handvaten om beleid door te vertalen naar uitvoeringspraktijk

- 3.1 Wijkgericht
 - » Verbinden van meerdere opgaven
 - » Afstemmen van de verschillende geplande werkzaamheden en investeringen in de wijk
- 3.2 Integraal: knelpuntenanalyse voor integraal werk > doorvertaling besluitvorming
- 3.3 Participatie:
 - » Intern (transversale samenwerking binnen gemeentes)
 - » Extern (bewoners en samenwerkingspartners)

Droomresultaat Mabel:
dugezamenlijk iets voor elkaar krijgen waar de mensen in de wijk op zitten te wachten (wijkgericht werken is een grote sprong tov van 5 jaar geleden).

Ontwikkelteam 4 - Stedelijk investeren en business cases

HOE?

City Deal Openbare Ruimte
OT 4 - STEDELIJK INVESTEREN EN BUSINESS CASES

Daarom willen we in ons ontwikkelteam samen werken aan drie vraagstukken:

- A. Betere bundeling van investeringsmiddelen
- B. Meten en verrekenen van maatschappelijke baten
- C. De financiering van voorinvesteringen

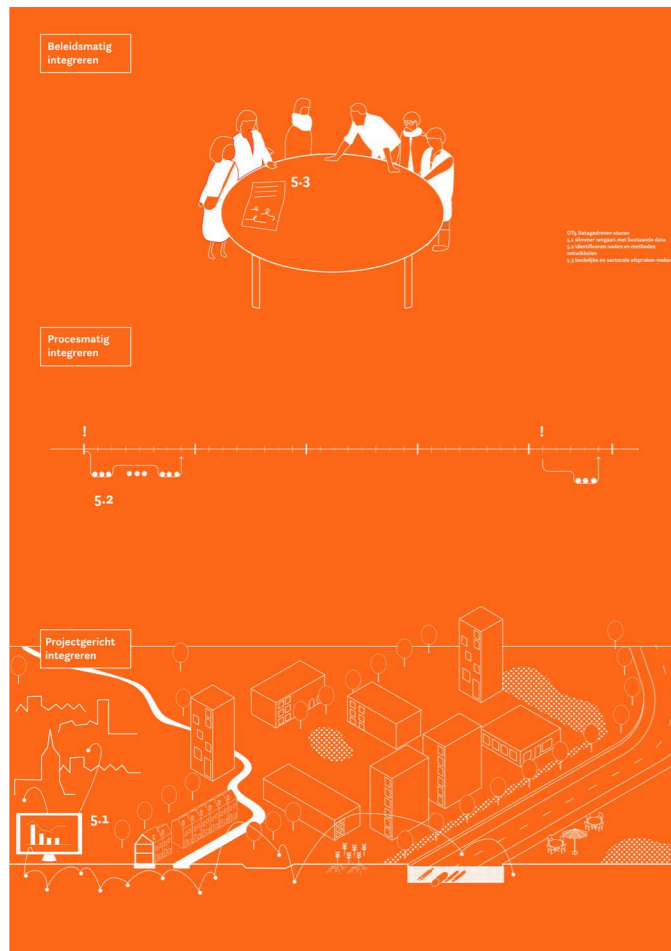
Wat doet Ontwikkelteam 4?

Standaard aanpak ontwikkelen voor integrale financiering van de openbare ruimte

- 4.1 Bundelen van integrale investeringsmiddelen: Instrumenten en mechanismen in kaart brengen die de financiering van een interventie dat meerdere doelen dient mogelijk maken
- 4.2 Meten en verrekenen van mogelijke baathouders, van terugverdientijd, van 'taal'/indicatoren/performance om interventie te kunnen meten.
- 4.3 Financieren van voorinvesteringen

Droomresultaat Henk-Jan:
Binnen 5 jaar niet meer praten over beperken van kosten, maar over maximaliseren van de waarde

Ontwikkelteam 5 - Data gedreven sturen

HOE?

City Deal Openbare Ruimte
OT 5 - DATA GEDREVEN STUREN

Wij, ontwikkelteam data gedreven sturen, werken aan de hand van drie sporen:

Spoor 1 - het delen van ervaringen aan de hand van praktijksituaties centraal. Iedere stad en partner heeft concrete voorbeelden en vraagstukken waarvoor ze zelf slimme oplossingen hebben waar anderen van kunnen leren

Spoor 2 - Nieuwe ideeën die je in concrete cases kan toepassen en verder ontwikkelen

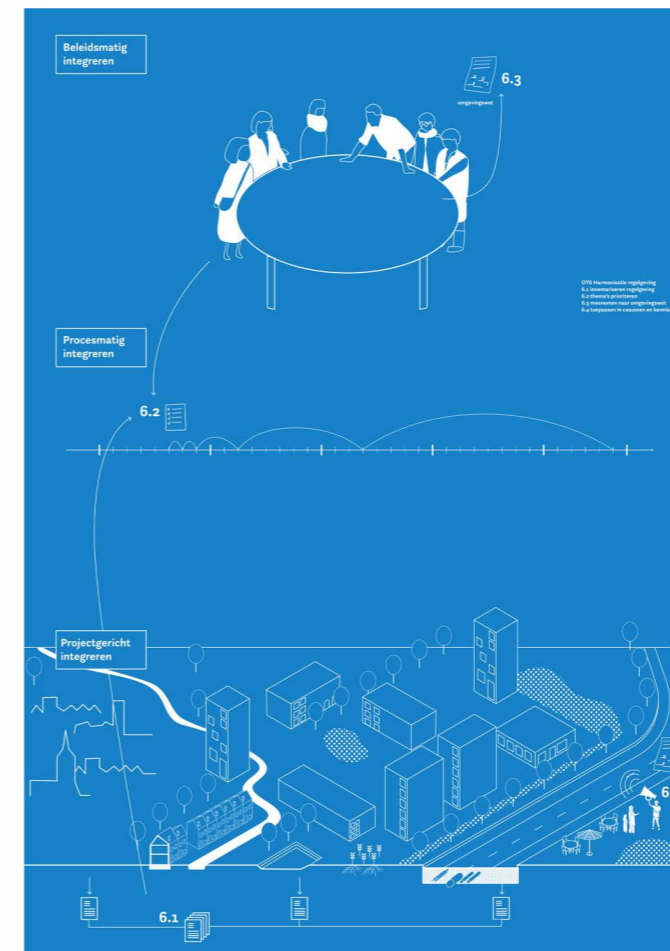
Spoor 3 - Behoeft om bepaalde **best practices beter vast te leggen**, via publicaties, richtlijnen, tools en (stelsel) afspraken etc.

Wat doet Ontwikkelteam 5?

- 5.1 Slimmer omgaan met bestaande data, leren van praktijk-cases
- 5.2 Identificeren van noden en methoden ontwikkelen
 - » a. Nieuwe methodes
 - » b. Nadere afspraken
 - » c. Nieuwe databronnen
- 5.3 Naar landelijke/sectorale (stelsel-)afspraken of richtlijnen (roadmap voorbij duur CDOR)

Droomresultaat Marco:
Ik fiets nu iedere dag wel langs een opbreking, straks op voorhand plannen hoe vaak je zo een opbreking zal tegenkomen.

Ontwikkelteam 6 - Harmonisatie regelgeving

HOE?

City Deal Openbare Ruimte
OT 6 - HARMONISATIE REGELGEVING

Daarom willen we in ons ontwikkelteam samen werken aan:

- Inzicht: welke wet en regelgeving is op dit moment relevant? En welke wet en regelgeving levert spanning op in de projectrealisatie.
- Welke wet en regelgeving levert de meeste spanning op en moet daarom "geharmoniseerd" worden. (Prioriteren)
- Op welke manier kunnen we aanpassingen onderbrengen in het huidige instrumentarium (vooral Omgevingswet) (Integratie)
- De Praktijctoets: In een concrete casus uitproberen in hoeverre aanpassingen werken, en op basis van ervaringen aanpassingen bijstellen. Het in de praktijk brengen van casuïstiek
- Inrichten Back-log, Registratie van nog te harmoniseren wet en regelgeving gerangschikt naar Urgentie.

Formuleer hier in enkele bullet points waar jullie de komende 3 jaar op willen werken. Wat willen jullie verspreken als antwoord op het probleem?

Wat doet Ontwikkelteam 6?

Ontwikkelteam 6 heeft als doelstelling het overzichtelijker maken, beter hanteerbaar en waar mogelijk harmoniseren van regelgeving. Samenhang tussen bovengrond en ondergrond is daarbij essentieel.

- 6.1 Inventariseren regelgeving
- 6.2 Casuïstiek uitwerken + Prioriteren regelgeving
- 6.3 Omgevingswet als vehikel voor harmonisatie
- 6.4 In de praktijk brengen van casuïstiek + Kennisdeling

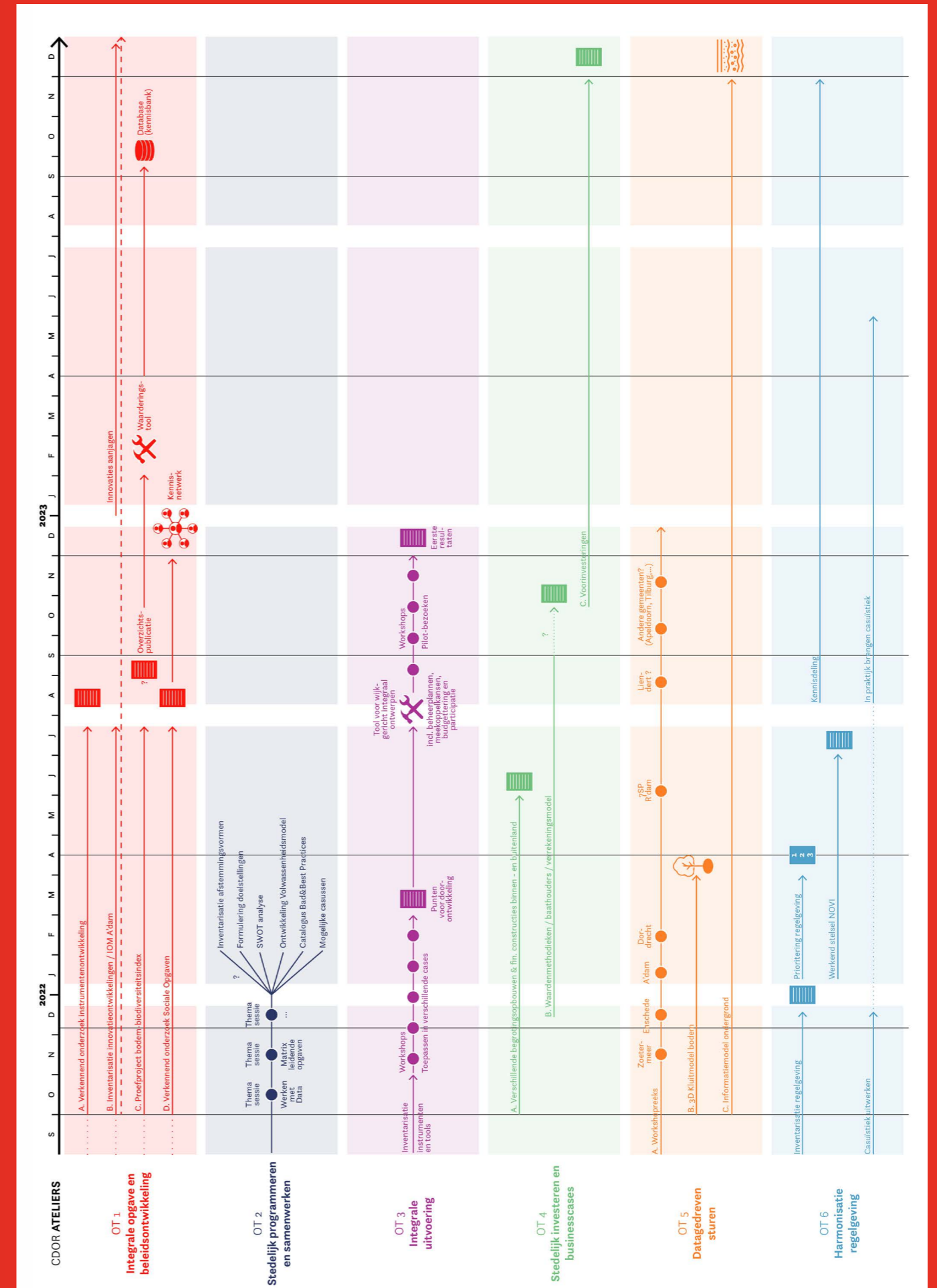
Droomresultaat Jos:
Samenwerken met de nutspartijen in gelijkwaardige zin, veel beter elkaar begrijpen, en dan vele graafschade verminderen.

Droomresultaat Hans:
Bij einde van een project is iedereen die erbij betrokken is tevreden en voelt zich niet 'achtergesloten'

RODE LIJN 2: BLIK OP DE PLANNEN VAN AANPAK

Observaties bij proces(sen):

- Vliegende doorstart: zwaartepunt van het proces ligt duidelijk in de volgende 6 maanden: we gaan leren door te doen!
- Er zijn heldere outputs geformuleerd in de plannen van aanpak, laten we deze ook waarmaken.
- Dieper duiken in de casussen zal duidelijk leidend zijn:
 - » Overall in de plan van aanpakken komen ze aan bod, maar nog niet altijd even expliciet of scherp. Belangrijk om de koploper-positie van de cases te expliciteren / transparant te krijgen.
 - » Aantal OT's stellen lokale workshops voor > interessant om op in te haken (naar een collectieve werkagenda!).
- We focussen voornamelijk op het komende jaar om de handen uit de mouwen steken:
 - » Voordeel: Het proces is niet dichtgetimmerd (we leren door te doen), waardoor nog meer aansluiting op dynamiek van de cases kan worden gevonden en we flexibeler zijn.
 - » Nadeel: we hebben misschien de stip op de horizon niet altijd even scherp of we plannen te weinig ver vooruit ('we zullen wel zien'), waardoor we paradoxaal genoeg in het blijven 'plannen maken' dreigen te steken.
- Individuele plannen van aanpak nog niet gestroomlijnd of gelinkt aan de Ateliers > we kunnen deadlines nog meer aan elkaar aanpassen. Daar kunnen wij een rol in spelen.

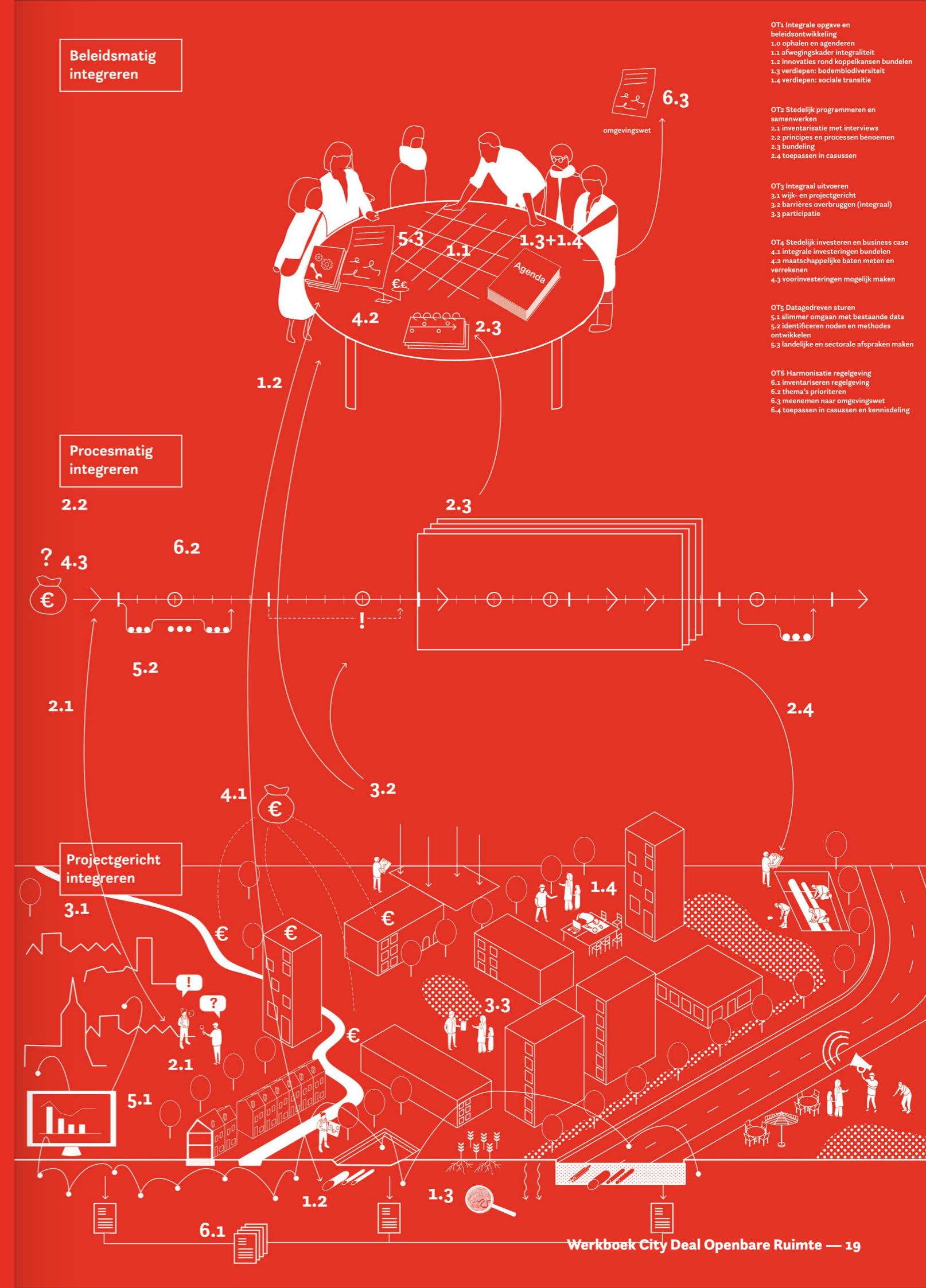

Observaties bij plannen van aanpak:

- De kracht van de City Deal is de sprong van het projectniveau (casussen) naar het beleidsniveau en het ontwikkelen van methoden en processen die de verschillende gemeenten kunnen implementeren. We distilleren drie werkniveaus waarop de ontwikkelteams actief zijn, zij het meer of minder op het ene of het andere, om samen een nieuwe aanpak voor een integrale publieke ruimte te ontwikkelen:

- » **projectgericht integreren:** duiken in de concrete ruimte, informatie en kennis oogsten en vervolgens ook nieuwe concepten en ontwikkelingen uitproberen en toepassen.
- » **procesmatig integreren:** onderzoeken hoe nieuwe ontwikkelingen geïntegreerd kunnen worden in nieuwe stedelijke processen en programma's om de publieke ruimte in te richten.
- » **beleidsmatig integreren:** de City Deal vormt een experimenteerruimte waaruit nieuwe inzichten voortkomen. Belangrijk is deze ook steeds te agenderen bij de hogere beleidsniveaus om herzieningen van regelgeving en aanpak te verwezenlijken.

Het gaat hierbij om een eerste aanzet die nog sterker kan afgestemd worden met de werking van de ontwikkelteams.

OT1 Integrale opgave en beleidsontwikkeling
1.0 ophalen en agenderen
1.1 afwegingskader integraliteit
1.2 innovaties rond koppelkansen bundelen
1.3 verdiepen: bodembiodiversiteit
1.4 verdiepen: sociale transitie

OT2 Stedelijk programmeren en samenwerken
2.1 inventarisatie met interviews
2.2 principes en processen benoemen
2.3 bundeling
2.4 toepassen in casussen

OT3 Integraal uitvoeren
3.1 wijk- en projectgericht
3.2 barrières overbruggen (integraal)
3.3 participatie

OT4 Stedelijk investeren en business case
4.1 integrale investeringen bundelen
4.2 maatschappelijke baten meten en verrekenen
4.3 voorinvesteringen mogelijk maken

OT5 Datagedreven sturen
5.1 slimmer omgaan met bestaande data
5.2 identificeren noden en methodes ontwikkelen
5.3 landelijke en sectorale afspraken maken

OT6 Harmonisatie regelgeving
6.1 inventariseren regelgeving
6.2 thema's prioriteren
6.3 meenemen naar omgevingswet
6.4 toepassen in casussen en kennisdeling

3. Overzicht casussen

Details in bijlage B

The image displays a grid of 16 case study cards, numbered 01 to 16, each detailing a different urban planning project. Each card includes a title, a main image, a map of the Netherlands, and several columns of text and small diagrams.

- 01 Wallengebied, integrale ontwerpaanpak**
- 02 Apeldoorn, stedelijk programmeren**
- 03 Sprekelaar, samen aan de slag in de wijk!**
- 04 Naar een toekomstbestendige Bomenbuurt**
- 05 Laakhavens – grote ambities, knellende ruimte**
- 06 Revitalisering Componistenbuurt**
- 07 Transformatie Dordwijkzone naar Stadspark XXL**
- 08 Proeftuin Aardgasvrij de Wijert**
- 09 Inrichtingsleidraad openbare ruimte**
- 10 Integrale wijkaanpak Slaagwijk**
- 11 Verticaal kabels en leidingen systeem**
- 12 Vergroening stadsboulevards Rotterdam**
- 13 Meerzicht, integrale wijkaanpak**
- 14 Verbreed programmeren openbare ruimte**
- 15 Herinrichting Groenewoud**
- 16 Klimaatmaatregelen binnenstad Tilburg**

16 casussen, verschillende clusters

- We zien reeds een sterke verzameling casussen van 16 casussen, verspreid over 10 gemeenten, die de rijkheid en brede blik van de City Deal op de openbare ruimte en hoe die integraal aan te pakken.
- Sterke verhalen komen naar voren, met een grote variatie aan thema's. Er zijn veel verschillen, maar zeker ook gelijkenissen!
- Daarom stellen we verschillende soorten clusters voor van casussen, die andere aspecten van de City Deal uitlichten en die werkbaar zijn om volgend jaar mee aan de slag te gaan.

Clustering 1: Verschillende snelheden en planfasen

- Clustering 1 deelt in volgens verschillende planfasen: uitvoering - programmeren - strategisch. Dit stemt deels overeen met de focus van respectievelijk OT 1, OT 2 en OT 3.
- We merken op dat voor de ontwikkelteams die verder af staan van de uitvoeringsfase het niet gemakkelijk vinden om te werken met casussen. Hoe gaan we hier mee om?
 - » TIP: Het specificeren van een bepaalde gebiedscontext, en niet blijven hangen op stedelijke schaal, helpen om hypothesen en methoden concreet te maken en te toetsen aan de realiteit. De wisselwerking tussen het abstracter denkniveau en de concrete testruimte is heel belangrijk. De kracht van de City Deal schuilt in de samenwerking tussen ontwikkelteams en de casussen.

- » TIP: Een verschil in planfasen wil niet zeggen dat er niet geleerd kan worden van elkaar. Zet in op het bouwen van een leeromgeving om ook over verschillende snelheden van elkaar te leren.

Uitvoeren (0-2 jaar)

01 Wallengebied, integrale ontwerpaanpak

03 Sprekelaar, samen aan de slag in de wijk!

04 Naar een toekomstbestendige Bomenbuurt

06 Revitalisering Comptonbuurt

08 Proeftuin Aardgasvrij de Wijert

12 Vergroening stadsboulevards Rotterdam

Programmeren (2-10 jaar)

02 Apeldoorn, stedelijk programmeren

10 Integrale wijkaanpak Slaagwijk

11 Verticaal kabels en leidingen systeem

13 Meerzicht, integrale wijkaanpak

14 Verbreed programmeren openbare ruimte

Strategisch plannen (10+ jaar)

05 Laakhavens – grote ambities, knellende ruimte

07 Transformatie Dordwijkzone naar Stadspark XXL

09 Inrichtingsleidraad openbare ruimte

Clustering 2: Urgentie

- Één gedeelde urgentie als basis voor al de cases: *nood aan een nieuwe ontwerp- en beheersaanpak voor een integrale openbare ruimte.*
- De cases vertrekken echter vanuit verschillende uitgangspunten om aan deze nieuwe aanpak te werken. We kunnen de cases zo indelen volgens: Vervangingsopgave - Gebiedsontwikkeling - Sociale opgave - Methodische innovatie.

Vervangingsopgave

Gebiedsontwikkeling

Sociale opgave

Methodische innovatie

Clustering 3: Schaal

- We verdelen de casussen onder volgens: Stad - Boulevard - Wijk
- Uitersten worden goed gerepresenteerd, maar wat met de tussenschaal?
 - » Is hier nog een lagune of moet onze definitie scherper gedefinieerd worden?
 - » Boulevard is nu nog een buitenbeentje, maar door het definiëren van een type-plek, groeit het potentieel om de resultaten van de casus ook op vele andere plaatsen toe te passen.
 - » Zijn er andere type-plekken op deze tussenschaal denkbaar waarop een casus zich kan focussen?
- De casussen dienen niet enkel als oogstruimte, maar dienen ook als testruimte, pilots die nadien ook op andere plaatsen kunnen landen, waarbij een methodiek wordt ontwikkeld die uitwisselbaar en vermenigvuldigbaar is. Wat we leren willen we ook graag op andere plekken toepassen.

Stad

Boulevard

Wijk

Buurt

Clustering 4: Instrumenten

- Als we het hebben over kennisuitwisseling en uitwisselbaarheid, dan zijn het benoemen, benutten en ontwikkelen van instrumenten een evidentie.
- We delen de casussen in volgens: Niet geformuleerd - Gebruiken van bestaand instrument - Ontwikkelen van nieuw instrument - Ontwikkelen van nieuw instrument en toepassen in gebied.
- Het zou een mooie ambitie zijn om vooral te streven naar deze laatste categorie, maar er zijn ook heel

wat winsten te boeken in het benoemen van de instrumenten die je gebruikt of ontwikkelt. Geef het een naam! Op die manier wordt het leesbaar voor andere ontwikkelteams en gemeenten om deze zich ook eigen te maken.

Niet geformuleerd

Gebruik van bestaand instrument

Ontwikkelen van nieuw instrument

Ontwikkelen van nieuw instrument en toepassen in gebied

Dordrecht zet in op groei van de stad. Op termijn moeten er 10.000 extra woningen worden gebouwd

de Dordtwijkzone loopt van noord naar zuid door de stad: van het Wantij tot aan de Nieuwe Dordtse Biesbosch.

Een fijne speelplek met 'Het Tuinhuis' als ontmoetingsplek voor de buurt

4. ZOMERTOURS

Zomertour Dordrecht: De Dordtwijkzone als Stadspark XXL

[Bekijk hier](#) de video van het werkbezoek in Dordrecht.

Dordrecht zet in op de groei van de stad. Op termijn moeten er 10.000 extra woningen worden gebouwd. Om de stad aantrekkelijk, gezond en klimaatbestendig te houden krijgen groene en waterrijke zones een steeds belangrijkere rol. De Dordtwijkzone loopt van noord naar zuid door de stad: van het Wantij tot aan de Nieuwe Dordtse Biesbosch.

We startten de tour in de Biesboschhal bij de tentoonstelling: THE HIGH GROUND/IABR. In het kader van 600 jaar Elizabethsvloed heeft IABR (Internationale Architectuur Biënnale Rotterdam) architecten opdracht gegeven om, olv Adriaan Geuze, een wijk te ontwerpen die rekening houdt met de zeespiegelstijging en de noodzakelijke evacuatie van de inwoners van Dordrecht. Deze ontwerpen zijn voor de buitendijks gelegen wijk: de Staart.

Na de tentoonstelling vervolgden we de tour op de fiets door Stadspark XXL: Een optelling van meerdere parken en sportparken die centraal gelegen zijn binnen het bebouwde gebied van Dordrecht. Het landgoed Dordtwijk ligt hier midden in. Door de verbindende routes te verbeteren, de sportparken open te stellen en diverse functies toe te voegen. Dit vraagt een grote investering van de Gemeente en deels vanuit de markt- Deze casus zal worden ingebracht vanuit ontwikkelteam 4 waarin met name de externe financiering zal worden onderzocht!

We sloten de tour af in Tuinhuis Sterrenburgpark. De speelplek in het Sterrenburgpark stond vaak blank na regenval. Door een deel van deze plek af te graven, ontstond er ruimte voor waterberging. Onder de bewoners leefde al langer de wens voor een speelplek met natuurlijke elementen in het park. Dit kon mooi gecombineerd worden met deze waterberging. Ook werd gelijktijdig ingezet op de ontwikkeling van de andere wensen van de bewoners met onder andere het Tuinhuis als ontmoetingsplek voor diverse activiteiten als resultaat.

Productie: Lisa Verhaeghe

Zomertour Rotterdam: De Coolsingel is er klaar voor!

De Coolsingel is er klaar voor. Voor marathons, Touretappes, huldigingen van Feyenoord en natuurlijk voor de 'gewone Rotterdammer' op de fiets of in een Ferrari. Want die rijden er als we met de projectleiders en plannenmakers van de Coolsingel in gesprek zijn tijdens de tweede editie van de City Deal Openbare Ruimte zomertour.

Het is zien en gezien worden op de belangrijkste straat van de stad die tot voor kort door vriend en vijand als verkeersriool werd bestempeld. Toch waren het nota bene de liberale wethouders die het na jaren wikken en wegen aandurfd en om ruimte voor de auto terug te dringen ten gunste van wandelaars en fietsers. Dat had wat voeten in de aarde, getuige de lange looptijd van idee tot realisatie, maar liefst dertien jaar! Het begon allemaal met de visie op de Rotterdamse binnenstad als City Lounge in 2008. De stad miste de reuring en verblijfskwaliteit waar Rotterdam als wereldstad in opkomst naar smachtte. Zo'n beetje alle straten en pleinen in de binnenstad moesten een opknappbeurt gaan krijgen, met de Coolsingel als kroon op het werk.

Ieder project dat vertraging oploopt, zal vroeg of laat te maken krijgen met voortschrijdend inzicht. Zo ook de Coolsingel. Het project vloeyde van het ene visionaire tijdperk door naar het volgende, van City Lounge naar de Zeven Stadsprojecten. In deze nieuwe generatie majeure projecten gaat het om veel meer dan verblijfskwaliteit. De hoofdstructuur van Rotterdamse stadsboulevards moet ook ruimte bieden aan de energie infrastructuur, aan bomen en planten, aan wateropvang en koeling. Een groene long in een verdichtingsoperatie die nog meer woningen, bedrijven, horeca en winkels moet gaan opvangen in de immer uitdijende skyline van de stad.

Waar te beginnen? Bij de auto. Uit verkeerstellingen bleek dat 50% van de auto's op de Coolsingel bestemming noch herkomst had in de binnenstad. Ook al is verkeerskunde een complex vak, de rekensom was voor de bestuurders snel gemaakt: dat is dus twee van de vier rijstroken opdoeken. Een ogenschijnlijk eenvoudige ingreep, maar eentje met grote betekenis voor de andere boulevards. Want als je een autostad wilt ombuigen naar een fietsstad en je begint met de aorta, dan moet het met de andere slagaders ook lukken. En als dat lukt, dan zakken de geluidsniveaus dermate dat grootschalige woningbouw, scholen en speelplekken mogelijk worden langs Coolsingel, aan het Hofplein, de Westblaak, de Posthumalaan. Een té aantrekkelijk perspectief om te laten lopen.

Alle andere programmawensen waren het een stuk lastiger inpasbaar. Energietransitie? Waar, hoeveel, wanneer? Geen beleidsmaker die het concreet kon inbrengen. Groen en water? Nauwelijks te combineren met het grote aantal evenementen en de essentiële routes voor nood- en hulpdiensten. Een andere winkelbevoorrading? Dan moet je de hele stadslogistiek gaan vernieuwen.

Ook al was fundamenteel vergroenen in het bovengrondse programma van eisen een ondoenlijke opgave, de ondergrond beter op orde krijgen was toch wel een ambitie. Deels wel degelijk voor de bestaande platanen, die voor de lieve som van anderhalf miljoen euro ondergrondse kratten kregen voor de watervoorziening. Verder was het herschikken van de bestaande kabels en leidingen een grote wens om de ruimte toekomstbestendig te maken, bijvoorbeeld voor onvoorziene energie infrastructuur. De door de beheerders van de gemeente gewenste kokerconstructie kwam er niet, maar wel een zogenaamd 'graafstruconvenant' met alle netwerkbeheerders voor de komende 20 jaar. De kosten voor de koker zouden anders 20 miljoen zijn geweest, een derde van het totale budget voor de herinrichting van de Coolsingel. Een derde deel mag dan veel lijken, maar aan de andere kant zag de gemeente hoe de totale 60 miljoen aan publieke investering wel een miljard aan private investeringen heeft losgemaakt. Er ontstond een financiële kettingreactie van ongekende omvang: "als jullie aan de slag gaan, gaan wij ook" was de heersende houding van de vele private eigenaren rondom de Coolsingel.

Tekst: Bart Stoffels

Zomertour Leiden: Van Singelrand naar Singelpark!

[Bekijk hier](#) de video van het werkbezoek in Leiden.

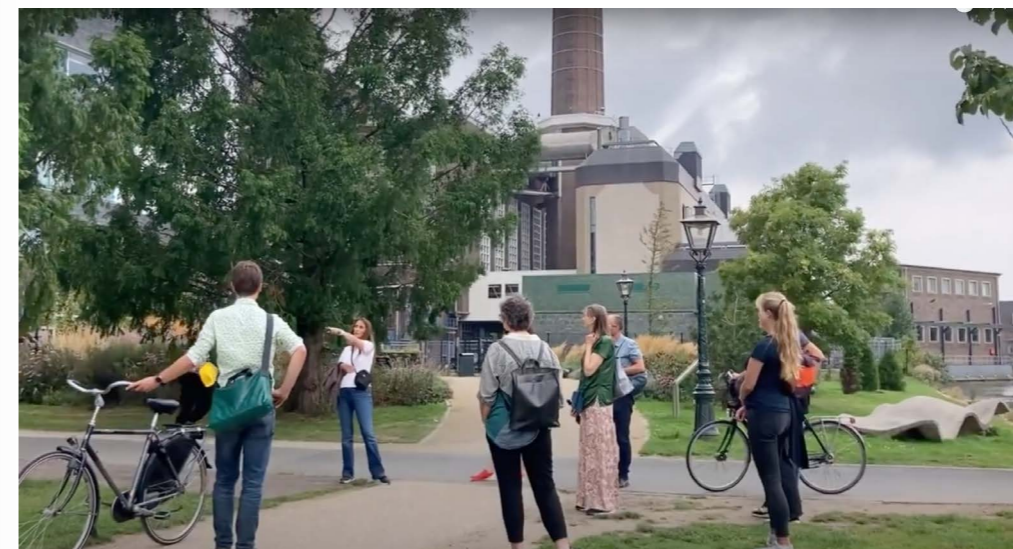
Op 10 september bracht de Zomertour van de City Deal Openbare Ruimte ons in Leiden, waar we werden rondgeleid door het Singelpark.

De Leidse singelstructuur is uniek en biedt in één park verschillende sferen en plekken met verschillende (historische) functies. De singelrand is over de hele lengte verbonden, zodat er een wandelrondje Singelpark is ontstaan en het gebied als één park te beleven is. Om dit te bereiken zijn bruggen aangelegd, stukken groener gemaakt en bestaand groen en de parkstructuur verbeterd.

Het Singelpark wordt gevormd door 11 aaneengesloten parken met elk een eigen thema en zijn eigen beeldtaal en bewegwijzering.

De bewegwijzering is samengesteld uit iconen, banken met iconen, 100 bordjes met betrekking tot de arboretumroute, Singelparkbloembakken en de parkpoorten met de informatieborden die elk park begeleiden én informatie over het betreffende parkdeel verstrekken. De stad is nauw betrokken bij de ontwikkeling van het Singelpark. In alle projecten denken inwoners mee over het ontwerp, het gebruik en het beheer van het park. Onder andere door een intensieve samenwerking met de Stichting Vrienden van het Singelpark.

Productie: Lisa Verhaeghe

Zomertour Amsterdam: Uhh, sorry, can you tell me where I can find Dam Square?

De studenten en toeristen die voorbijfietsen op de Amsterdamse Wallen hebben geen flauw idee wie het bonte gezelschap op een legertje OV fietsen is dat ze passeren. Dat gezelschap heeft het over regie op de tussenschaal, integraal gebiedsplan, koppelkansen, datafundament.

Uhh, sorry, can you tell me where I can find Dam Square?

De Amsterdamse bouwmeesters die hier vanaf de 13e eeuw pakhuizen en woningen bouwden rond grachten en kades, zouden deze taal evenmin hebben begrepen. Wel als je ze had verteld dat we overstromingen, rottende palen en omvallende kademuren willen voorkomen. Eerlijk is eerlijk, dat is zeven eeuwen later nog steeds een mega opgave. En dan komt er van alles bij: dertig miljoen toeristen, prostitutie- en veiligheidsbeleid, een energietransitie, biodiversiteit onder de grond en boven de grond.

Amsterdam, evenals talrijke andere gemeenten, is bezig het begrip 'regie op de openbare ruimte' te heruitvinden, met het Wallengebied als actuele uitdaging. Dat is minder ingewikkeld dan het klinkt. Je hebt aan de ene kant van de organisatie de teams die visies en beleidskaders maken, bijvoorbeeld de mobiliteitsvisie of adaptatiestrategie. Aan de andere kant heb je de uitvoeringsorganisatie die bouwt en beheert. Maar van visie kan je nooit in één stap naar een project afdalen. Want welke keuzes maak je dan op het gebied van ontwerp, techniek, planning en financiën? Daar komt het begrip tussenschaal om de hoek kijken. Elders in Amsterdam, in Amstelstad in Zuidoost, is er de laatste jaren een integrale ontwerpmethodiek ontwikkeld die per transitie opgave het optimale schaalniveau markeert waarop je kiest voor een bepaalde infrastructuur, daarna komt de assemblage van die onderdelen tot een integraal ontwerp. Zo moet je soms kiezen om kabels en leidingen voor een groter traject te vernieuwen dan voor de straat waar je ruimte zoekt voor nieuwe bomen. En die bomen lijken optisch een kleine voetafdruk te hebben, maar het zorgen voor een optimale ondergrondse bodemconditie reikt veel verder.

Met de keuze voor De Wallen als testcase legt Amsterdam de lat hoog. Hier is enorm veel druk op de beperkte ruimte en overal is zichtbare en verborgen geschiedenis. De gedachte zal zijn "als we er hier in slagen de openbare ruimte integraal te vernieuwen, gaat het overal lukken". Onze excursiegidsen hebben er zin in en stralen uit dat ze nu al een multidisciplinair dreamteam vormen dat in de startblokken staat. Dat wordt een hardlooptwedstrijd

op twee snelheden. De sprint is de vervanging van kademuren die op instorten staan. Hier is het zaak uitsluitend die doelen mee te koppelen die in twee jaar praktisch haalbaar zijn. De lessen die dat oplevert, kunnen mee naar de marathon: het hele Wallengebied vernieuwen in tien jaar. Dit gaat het Integraal Gebiedsplan heten en is een trendbreuk met de werkwijze waarin per afzonderlijk infrastructuur onderdeel een uitvoeringstraject werd uitgezet. In die oude werkwijze was natuurlijk ook afstemming ter voorkomen van hinder en schade, maar het Gebiedsplan beoogt meer dan dat: waardecreatie voor de buurt door maatschappelijke opgaven te koppelen aan technische vernieuwing.

Joyce van den Berg, Marco Scheffers en Lidwien Besselink, inmiddels graag geziene gangmakers in het samenwerkingsverband City Deal Openbare Ruimte leggen uit dat ook hier de sleutel voor oplossingen in de ondergrond zit. Omdat we de ondergrondse ruimte niet fysiek kunnen zien is het bouwen van een datafundament cruciaal. Niet één nieuw totaalsysteem, maar betere uitwisseling van data tussen verschillende eigenaren en systemen is de uitweg. En van die data informatie scheppen waarmee je kan ontwerpen, rekenen, afwegen en besluiten.

In de City Deal gaan we deze geweldig uitdagende casus de komende jaren volgen. Experts van andere gemeenten, Rijk, adviesbureaus en kennisinstellingen doen daar volop aan mee. Het doel van deze casus en 15 casus in andere steden, is samen de bouwstenen te gaan oogsten voor een nieuwe manier van werken die op grote schaal toepasbaar is. En dat kan nu al. De 'Rainproof' voorbeelden in de Rivierenbuurt en op de Zuidas die we diezelfde middag bezochten laten zien dat kleine stappen in de uitvoering de weg plaveien voor grote veranderingen.

Dit werkbezoek van de City Deal Openbare Ruimte was de vierde en laatste in de zomertour 2021. We kijken al uit naar de zomertour 2022!

Tekst: Bart Stoffels

Uitwisselen over de inhoud

Het derde atelier van het jaar vond opnieuw in digitale setting plaats. Hoewel we elkaar graag live hadden gezien, kunnen we opnieuw terugblikken op een inspirerende en motiverende samenkomst. Het atelier was dit keer op een andere manier aangevlogen. De deelnemers werden op voorhand gevraagd rond welke vragen zij graag een werksessie organiseerden of bijwoonden. Het was de gedeelde ambitie om voornamelijk uitwisseling over inhoud onder de deelnemers te faciliteren. Met een opkomst van 60 deelnemers toonde de City Deal opnieuw haar kracht als uitwisselingsplatform. Laten we deze kruisbestuiving volgend jaar een niveau hoger tillen, de handen uit de mouwen steken en aan het werk gaan in onze publieke ruimte!

Het atelier ging van start op 2 december met een inspirerende keynote lezing rond **'Internet of Nature'** door Nadina Galle en werd gevolgd door drie parallelle werksessies **"Opgelet: Integrale opgave zoekt opdrachtgever!", "Data voor stedelijke biodiversiteit", "Integraal stedelijk programmeren op de langere termijn"**.

Op 17 december organiseerde Ontwikkelteam 6 een vierde werksessie **"Verrijking van het omgevingsbeleid met de ondergrond"**.

Hiernaast vinden jullie de samenvatting en conclusies terug van de verschillende werksessies die werden georganiseerd in het kader van Atelier 3. Wij kijken er alvast naar uit om met de vele conclusies en werklijnen die uit de sessies naar voren kwamen aan de slag te gaan in 2022!

De uitgebreide verslagen en presentaties van de werksessies zijn te vinden op het miro-bord [via deze link](#). De presentatie van Nadina Galle zijn toegankelijk [via het community platform](#).

Keynote 'Internet of Nature' door Nadina Galle

Tijdens het derde Atelier op 2 december hield Nadina Galle een inspirerende keynote over 'Internet of Nature'. Hoe kunnen steden aan de slag met data en biodiversiteit? Hieronder volgen een aantal inzichten. Kijk op het prikbord op het community-platform voor het hele verslag, en ook de presentatie en de video.

Veel steden hebben een gescheiden agenda rond de groene stad en de slimme stad. Internet of Nature zet nieuwe technologieën in om de stedelijke biodiversiteit beter te kunnen monitoren en beheren en gebruikt de technologie als een middel om de bevolking in contact te brengen met de natuur. Het draagvlak bij de bevolking vergroten is cruciaal om ervoor te zorgen dat stadsnatuur beter beschermd wordt. Stadsnatuur zorgt namelijk voor een hele reeks aan ecologische systeemdiensten, heeft een positieve gezondheidsimpact en brengt economische voordelen.

Inzichten:

1. Geef in de eerste plaats voldoende ruimte aan ecologie in de stad.

In de eerste plaats is het beschermen en toevoegen van stadsnatuur op de geschikte locaties belangrijk. Ruimte waar de natuur onmiddellijk in de grond staat in plaats van op daken of muren of andere verharde ruimtes. Maar in veel omgevingen hebben we niet de luxe om

de ecologie voldoende ruimte te geven en moeten we onnatuurlijke condities zo goed mogelijk verbeteren zodat er toch natuur kan toegevoegd worden.

2. De eerste taak voor het beleid is de huidige natuur beter in beeld brengen om prioriteiten te stellen.

Nederlandse steden moeten inzetten op het meten van de bestaande natuur die reeds aanwezig is. Dankzij deze informatie kan men beter inschatten waar het beleid op moet inzetten en welke gebieden prioritair of urgent moeten worden aangepakt.

3. Verbeelden van de positieve impact van natuur kan het beleid beïnvloeden.

Dankzij het scannen van de natuur kunnen we beter inschatten wat de verschillende voordelen zijn van elk stuk groen in de stad. Al deze info kan meegenomen worden in beleidsdocumenten omdat je dankzij de positieve impact van de natuur politiciërs of bewoners kan overtuigen van de belangen.

4. Technologie is een tool die kan helpen om het draagvlak voor stadsnatuur te verbreden.

Draagvlak creëren voor natuur is nog een grote uitdaging, maar technologische toepassingen kunnen hierbij helpen. Zo zijn er manieren om een boom te verpersoonlijken zodat deze meer geliefd wordt. Of apps die de positieve gezondheidseffecten van natuur tijdens een wandeling gaan berekenen.

Voorbeelden:

De presentatie zat ook vol met voorbeelden, zoals bomen die twitteren, bomen die SMSjes en brieven ontvangen, apps om informatie over stedelijke biodiversiteit te crowdsourcen, en natuur als medicijn. De presentatie kan je terugvinden op het Community Platform

Discussie:

Er was beperkt ruimte voor vragen en discussie.

Een paar vragen waren meer technisch van aard: Hoe zit het met soilmoisture sensing i.r.t. de grondwaterspiegel? Staat de Nederlandse (privacy) regelgeving het gebruik van deze sensoren techniek (voor personen) zonder verdere spelregels toe? Jouw verhaal gaat vooral over de florakant. Heb je ook slimme features over de fauna?

En meer algemene vragen: Wie betaalt voor dit soort oplossingen? Is het de bedoeling dat met deze

sensortechniek er meer druk vanuit het publiek (bewoners) komt als het niet goed gaat met de bomen of als er te weinig groen/natuur is? In de steeds drukker wordende buitenruimte is er roep om alle faciliteiten, helpt deze app/techniek bij de lobby voor meer bomen/natuur?

Daarnaast waren er enkele opmerkingen: Meestal wordt de echte spontane natuur verwijderd vanwege de beeldkwaliteit / Een ander inspirerend voorbeeld: <https://www.marineterrein.nl/news/insecten-tellen-met-een-slimme-camera/>

Naast de vragen en diverse complimenten waren er ook kritische reflecties, die er komt op neerkomen dat 'smart' ook 'dom' kan zijn en dat je door focus op technologie de ecologie en de relatie tussen mens en natuur uit het oog dreigt te verliezen:

- Ik mis de ecologie in je verhaal. Het ten koste van alles in leven houden van bomen laat vooral zien dat de ecologie en inrichting van het gebied niet in orde is.
- Ik mis de filosofische benadering/grondhouding verbinding met de natuur eco-ego benadering
- Mooie en interessante ontwikkeling, tegelijkertijd: is het niet het failliet van de waardering voor vakmanschap? Een vakman hoeft je niet te vertellen wanneer en hoe je bomen verzorgt. Maar zo'n boomverzorger kan zich niet staande houden in alle politieke discussies, dus verliest hij het in de prioritering en is er geen budget meer om bomen te verzorgen. Dan lossen we het op met sensoren, maar die worden bij de eerstvolgende bezuiniging geschrapt.
- Het vraagt om een algehele herwaardering van groen tov andere belangen in de stad, anders blijft het een leuke gadget.
- Is uitgezocht of "groen" de beste oplossing is om de functies in te vullen? Dat lijkt nu een uitgangspunt, maar is voor zover ik kan zien niet benoemd.

Conclusie

Nadina Galle heeft veel haakjes laten zien om meer aan de slag te gaan met data en biodiversiteit. Er zijn volop kansen om binnen de City Deal verder te gaan met deze inzichten. Daarnaast is een meer kritische discussie gewenst. Je kan de hele sessie terugkijken via het community platform.

Werk sessie 1 - Opgelet: Integrale opgave zoekt opdrachtgever!

In deze werksessie zoomen we in op het schaalniveau van de wijk. Alex Schipperheijn (gemeente Den Haag) vertelt over de uitdagingen waar de gemeente zich in de herinrichting van de Haagse Bomenbuurt voor gesteld ziet. De aanleiding van deze casus is de rioolvervangings die over drie jaar zal worden uitgevoerd. Dit vormt voor de gemeente een unieke kans om deze haast honderd jaar oude wijk op integrale wijze herin te richten en de wensen van nu en van de toekomst mogelijk te maken. Deze integrale opgave vraagt niet alleen om samenwerking tussen ontwerpers en beheerders, maar ook om integraal opdrachtgeverschap. En dat is nog niet zo makkelijk in een sectorale organisatie met sectorale financiering. Welke opgaves kun je in dit type casus bundelen? Hoe vind je de opdrachtgevers op bestuurlijk en ambtelijk niveau? En hoe zorg je voor eigenaarschap en draagvlak bij bewoners?

Bewoners van de Bomenbuurt geven aan dat ze graag een andere inrichting van de openbare ruimte willen. De gemeente ziet eveneens kansen om de rioolvervangings te koppelen aan ruimte voor de energietransitie en vormen van nieuwe mobiliteit. De bewoners hebben hun ambities in samenwerking met de gemeente verwerkt in een integrale visie voor het stadsdeel. Doordat deze visie van onderop (meer extern) is ontstaan is het geen project dat vanuit de gemeentelijke organisatie (intern) op reguliere wijze zijn weg naar de besluitvorming vindt: er is bij de gemeente geen duidelijke eigenaar van de opgave en daarmee geen duidelijke opdrachtgever. De aanpak van deze integrale opgaves kennen nog geen volgbare structuur. Schipperheijn legt de vragen voor hoe dit integrale opdrachtgeverschap kan worden ingevuld, hoe het budget ook integraal kan worden georganiseerd en wat er nodig is voor het verweven van het participatietraject en het voorbereidende (primaire) proces binnen de gemeente. Den Haag is aldus op zoek naar een integrale aanpak over de gehele breedte: van gemeentebestuur tot bewoner in de straat.

Tijdens de werksessie is er onvoldoende de tijd om in de diepte op deze vragen vanuit Den Haag in te gaan, maar Danny Boers (gemeente Leiden) weet met de toelichting van het Leidse wijkvervangingsprogramma aan de hand van de Gasthuiswijk en Haagweg-Zuid een aantal handreikingen te geven. Ook hier vormt de vervangingsopgave van het riool de aanleiding om de koppeling met de grote transitieopgaven te onderzoeken, namelijk het klimaatadaptief inrichten, het biodivers vergroenen, de nood aan circulariteit

en de energietransitie. Voor de Gasthuiswijk is er een ontwerper aangesteld die in de breedte heeft onderzocht welke meekoppelkansen er mogelijk, wenselijk en haalbaar zijn. Hiertoe noemt Steven Chan (gemeente Den Haag) dat de Haagse beheer-afdeling die handschoenen van het opdrachtgeverschap richting ontwerpers nog niet oppakt.

De gemeente Leiden wist er door de integratie van beheer en ontwerp in te slagen om de rioolvervangings als momentum te benutten voor het creëren van een klimaatbestendige en verkeersveilige inrichting. Om de gemeentelijke besluitvormers mee te nemen in deze koppelkansen zijn een aantal voordelen opgesteld voor het bundelen van verschillende opgaven en het integraal uitvoeren in één project: kostenbesparing in de realisatie door het eenmalig aanbesteden, eenmalige plankosten en eenmalige burgerparticipatie, een sterkere positie voor samenwerking met derde partijen en minder overlast voor bewoners. Dit draagt tevens bij aan een goed imago voor de stad.

Leiden hanteert hiertoe de werkwijze van het stedelijk programmeren waarbij de volgende leidraden gelden die als een soort beslisboom kunnen werken: Planning riolering is leidend (1); Planning wegen afstemmen op planning riolering (2); Bij verschil in planning uitvoeringsjaren riolering en wegen assets schuiven in tijd (3); Koppelen met overige domeinen (verlichting, kunstwerken, groen, spelen), met ontwikkelingen van derden (zoals NUTS bedrijven en woningbouwcorporaties) en met de grote transitieopgaven (zoals energietransitie, klimaatadaptatie, circulariteit en biodivers vergroenen). Boers' zijn ervaring is dat het interne opdrachtgeverschap binnen de gemeente in dit geval niet zo lastig te vinden was; de ambtelijke opdrachtgever is de directeur van beheer en de bestuurlijke opdrachtgever is de wethouder waar beheer onder valt. Hij ziet wel een aantal uitdagingen op verschillende vlakken. Wat betreft de financiering namelijk de zoektocht naar cofinanciering door baathouders (zoals het waterschap en woningcorporaties) mee te laten bekostigen. Rond de participatie van bewoners is het bijvoorbeeld de uitdaging om de participatietrede (van co-creëren tot informeren) te bepalen aan de hand van de doelstelling die je hebt. En voor de samenwerking met NUTS-partijen is het een zoektocht naar instrumentarium om hen integraal mee te laten doen in de wijkvervangingsprojecten (bijvoorbeeld door een convenant te sluiten). Tot slot vraagt de

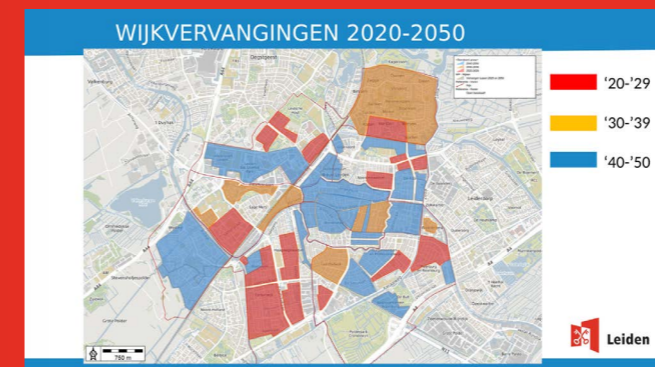
“In Den Haag zijn wij op zoek naar het eigenaarschap van de openbare ruimte. De kadernota Openbare Ruimte geeft een toetsings- en sturingskader voor ontwerpen voor de openbare ruimte, maar belegt het integraal aanpakken van de openbare ruimte nog niet. Door in het atelier hierover kennis en inzichten uit te wisselen kunnen wij het interne gesprek sterker gaan inrichten en vormgeven. Vooral de uitspraak “extra geld komt niet, hanteer daarom normgeld” is voor ons een stimulans om de opgave voor de openbare ruimte concreet te maken.” - Alex Schipperheijn, gemeente Den Haag

energie-transitie om ruimtereserveringen en kennis van de ondergrond (ruimte voor warmtenetten, kabels en leidingen).

Wiebe Oosterhoff (gemeente Rotterdam) reageert op de uitdaging rond de financiering met de tip om naar opdrachtgevers toe duidelijk te maken dat deze koppeling een investerings-technisch voordeel oplevert en om een nieuwe financieringsnorm voor integrale rioolvervangings vast te leggen waar ook kosten voor participatie en het ontwerp zijn meegenomen. In een aantal wijken in Rotterdam is de afdeling Stadsbeheer samen met de afdeling Stadsontwikkeling hiernaar aan het kijken.

Tijdens deze werksessie wordt duidelijk dat er vragen en uitdagingen geformuleerd worden op twee fronten: enerzijds het inhoudelijke front dat ingaat op de manieren waarop je integrale opgaves aanpakt en de mogelijke resultaten hiervan. En anderzijds het strategische front dat ingaat op manieren om de politiek te overtuigen van de voordelen van de integrale aanpak; dus hoe we komen tot het integrale opdrachtgeverschap.

Wanneer we inzoomen op het inhoudelijke front is het duidelijk dat gemeentes onderling veel van elkaar kunnen leren wat betreft werkmethodieken voor het integraal werken (beslisbomen, wel of geen gedeeld opdrachtgeverschap, etc.) en de stappen die daarin gezet worden. En ten aanzien van het strategische front is het waardevol om te kijken naar de gemeenten die al verder staan in het toepassen van een integrale aanpak en het integrale opdrachtgeverschap: welke stappen hebben ze ondernomen om daartoe te komen? Wat heeft wie overtuigd?

Hiervoor zijn in deze werksessie al een aantal adviezen gedaan. Zoals het gegeven dat het mensenwerk betreft waarbij we de goede maar vooral ook de slechte ervaringen moeten uitwisselen met elkaar ('met de modder gooien'). En om als ambtenaar het overzicht te hebben van de argumenten voor de nood aan een integrale aanpak en daarmee integraal opdrachtgeverschap, waardoor je je directeuren kunt confronteren en overtuigen van de urgentie ('boven het bos staan').

Er zijn verschillende methodes en aanliegroutes. Zo zien we in de Bomenbuurt bijvoorbeeld dat de herinrichtingsopgave via de bewoners uit de buurt (extern) wordt geagendeerd omdat deze burgers vragen naar meer integratie. Dit kan mogelijk een hefboom vormen om tot meer integratie te komen tussen verschillende afdelingen van de gemeentelijke organisatie (intern).

En uit het voorbeeld dat Oosterhoff vanuit Rotterdam heeft benoemd zien we meer de onderbouwende analytische methodiek waarbij Stadsbeheer duidelijk maakt dat een integrale aanpak en integraal opdrachtgeverschap investerings-technisch voordeel oplevert en daarmee wellicht ook argumenten in handen heeft om ambtelijke en bestuurlijke opdrachtgevers te overtuigen.

Er zal niet één werkwijze voor het inhoudelijke en niet één werkwijze voor het strategische front zijn. Er is niet één waarheid; we zullen een set aan instrumenten moeten ontwikkelen om die stappen richting integraal opdrachtgeverschap te zetten. Hier is draagvlak, (experimenteer)ruimte en vervolgens een gestructureerde werkruimte voor nodig. Er is een duidelijke opdracht voor de City Deal om volgend jaar bestaand en nieuw benodigd instrumentarium goed in kaart te brengen en de uitwisseling hierrond te organiseren binnen deze leeromgeving.

Werk sessie 2 - Data voor stedelijke biodiversiteit

De discussie bouwde voort op de introductie van Nadina Galle en werd verder gevoed met een introductie van Marco Scheffers (gemeente Amsterdam) en een presentatie van Marco Roos (Naturalis). Door de deelnemers werden veel eigen ervaringen ingebracht.

Hoe kan data rond stedelijke biodiversiteit ons helpen bij het inrichten en onderhouden van de openbare ruimte? Het in beeld brengen van de (meer)waarde van de biodiversiteit moet ons in staat stellen om het huidige beleid hierop af te stemmen en het draagvlak bij omwonenden vergroten zodat ze meer eigenaarschap van hun publieke omgeving op zich nemen. Data is een belangrijke factor om de impact van stedelijk groen in te kunnen schatten, de onderhoudstechnieken te optimaliseren, en ecosysteemdiensten te maximaliseren.

Enkele inzichten uit het gesprek:

Data is een belangrijk hulpmiddel, maar de interpretatie ervan is belangrijker.

Optimale waterhuishouding van bomen kan leiden tot een beperkte wortelgroei. Tijdens periodes van weinig water ontwikkelt de boom net het wortelstelsel om tot dieper in de grond te geraken wat de boom eveneens weerbaarder maakt.

Er is weinig informatie beschikbaar rond de bodemmozaïek in de stad.

De stad bestaat uit een zeer fijnmazig netwerk van stukjes bewerkte grond. Een ontwerper heeft een stadsbodem uitgetekend wat ook zou opgezet kunnen worden in Nederland. De vertaalslag van de bodem naar de ruimtelijkheid kan een belangrijk instrument zijn voor stedenbouwers en landschapsonwerpers. (Ref. van Fransje Hooimeijer)

Integrale ontwikkeling moet ervoor zorgen dat men de oorspronkelijke bodem benut in het nieuwe ontwerp.

We brengen standaard voedingsrijke bodem aan waardoor de groei van ongewenste soorten sterk toeneemt, de onderhoudskosten oplopen, en de diversiteit aan soorten afneemt. Wanneer je de stedelijke biodiversiteit niet afstemt op de ondergrond creëer je slechte condities voor de natuur die je voorziet. Het plaatsen van een rij identieke bodem boven op een daktuin zorgt dat je je beheer achteraf moet afstemmen op de slechte condities die je zelf hebt gecreëerd.

Dankzij 3D-visualisaties van de data kunnen we de stedelijke biodiversiteit beter beschermen.

Het kluitmodel toont de ondergrondse omgeving van bomen waar men niet mag in graven, omdat ze anders

zouden omvallen of ziek worden. Deze informatie verspreiden moet ervoor helpen om de stedelijke ecologie te bewaken. Spijtig genoeg wil men niet altijd dergelijke info delen met beleid, beheerders, of omwonenden. Men is bang dat bewustgemaakte bewoners ervoor zullen zorgen dat er geen enkele boom meer gekapt kan worden.

De huidige regelgeving rond de inrichting van de openbare ruimte beperkt de toepassing van innovatieve technieken die de stedelijke biodiversiteit moeten bevorderen.

Er zijn regelgevingen zowel rond de openbare ruimte als rond private ontwikkelingen die kunnen verbeterd worden. 1. Wegen waar je sneller mag rijden dan 30km/u moeten verplicht geasfalteerd worden. 2. In België ben je verplicht om een regenwaterput te voorzien bij een nieuwbouwwoning. Een regel die gemakkelijk geïmplementeerd kan worden in Nederland.

Betere communicatie rond de impact van de stedelijke biodiversiteit zal het draagvlak vergroten en toelaten dat meer budget wordt gemobiliseerd.

We moeten een collectief verhaal ontwikkelen rond publiek buurtgroen om bewoners mee te krijgen in een positief verhaal dat negatieve aspecten van natuur overstijgt. Persoonlijke namen of eigenaarschap geven

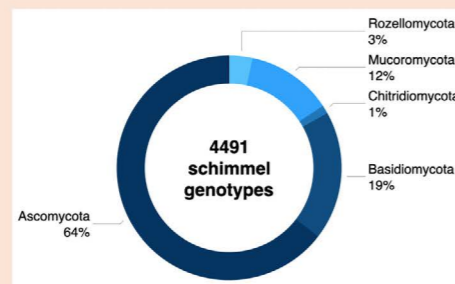
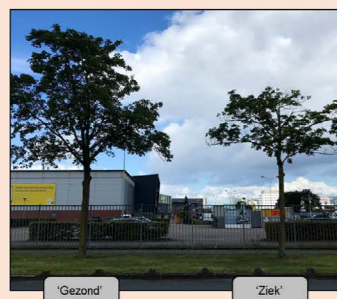
aan bomen kan hieraan bijdragen. Door een Tiny Forest te planten met een groep kinderen, waarbij je elke boom een naamkaartje van een kind geeft, zal ervoor zorgen dat ze in de toekomst niet vernield worden. (Ref. van Jacqueline)

Adoptiegroen van kleine stukjes openbare ruimte door de buurtbewoners kan leiden tot een weelderige biodiversiteit.

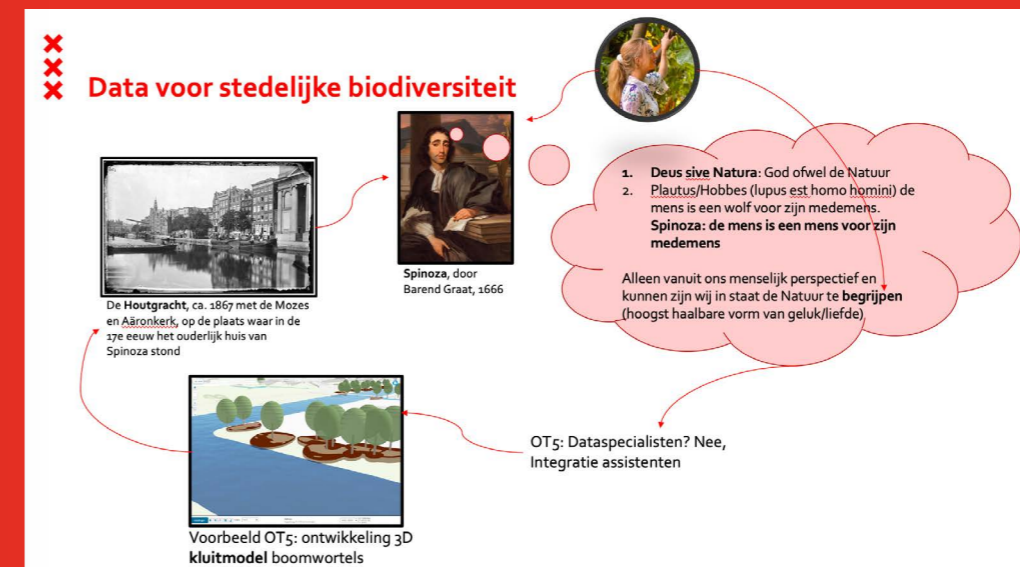
Een spoorwegtalud langs de singel in Rotterdam is in eigendom van de gemeente zonder dat ze dit wisten omdat het meestal beheerd wordt door de NS. Dit vergeten stuk grond is vervolgens uitgegroeid tot prachtige natuur waar kinderen in kunnen spelen. Vanuit initiatief van de buurtbewoners is het stuk groen geadopteerd zodat het geen officiële openbare ruimte wordt waar alles continu moet gemaaid en beheerd worden.

Pilot monitoring bodemdiversiteit met eDNA

- Paarsgewijze vergelijking bodemmonsters rond 'gezonde' en 'zieke' bomen van esdoorns en lindes in Amstelstad III
- DNA barcoding van alle schimmels per bodemmonster

Marco Roos

Werk sessie 3 - Integraal stedelijk programmeren op de langere termijn

In deze werksessie gingen we aan de slag met Integraal stedelijk programmeren op de langere termijn. Hoe prioriteren we, hoe werken we samen in de ondergrond, hoe kijken we vooruit en op welke schaal plannen we? Dit zijn vragen waar verschillende gemeenten mee worstelen en waar we in deze sessie gezamenlijk ervaringen over uitwisselden. Het gesprek is terug te vinden op deze miro.

De steden Apeldoorn en Amersfoort lichtten vanuit hun eigen ervaring toe waarom zij nood hebben aan een stedelijk programma en hoe zij hiermee aan de slag willen gaan.

Gemeente Apeldoorn haalt als belangrijk werkpunt aan dat er eerst nood is aan een totaaloverzicht,

een plek waar alle data en informatie van projecten en ontwikkelingen wordt verzameld en geupdate. Uit het gesprek dat volgt haalt gemeente Den Haag aan welk portaal zij gebruiken om de gemeente-brede informatie te bundelen. Verschillende gemeenten en netbeheerders halen in de sessie aan dat het vaak niet werkbaar is om echt alle informatie te gaan verzamelen. De gemeente moet eerst bepalen welke soort informatie nodig is om het integraal beheer van de publieke ruimte te verzekeren.

Gemeente Amersfoort behaalt al heel wat winsten door financiën over sectoren heen te bundelen en nauw samen te werken met de verschillende diensten. Iets dat makkelijker gaat vanwege de (relatief) kleine schaal van de gemeente, maar dat desalniettemin kan dienen als goed voorbeeld voor een integrale aanpak van de publieke ruimte.

Daarnaast voert de gemeente Amersfoort een pleidooi voor verbreed programmeren. Hoe krijgen zachte thema's zoals biodiversiteit en mobiliteit meer aandacht in het proces en krijgen deze meer gewicht in de pragmatische aanpak van het alledaagse onderhoud? Is het mogelijk hiervoor een proces te ontwerpen waarin deze prioritering en besluitvorming 'automatisch' plaatsvindt? Er is duidelijk nood aan een afwegingskader dat helpt bij het maken van keuzes. Onder andere de gemeenten Rotterdam en Amsterdam zijn hiermee aan de slag en kunnen hierover kennis uitwisselen.

De gemeente Amersfoort stelt de vraag op welke schaal zo'n stedelijk programma idealiter wordt opgesteld. Is dit de schaal van de stad, een gebied of een project? De schaal van de straat, zoals er nu vaker

wordt gewerkt, brengt moeilijkheden met zich mee. Want de verschillende maatschappelijke transities zoals energie of water kunnen niet aangepakt worden op niveau van één straat, maar best op niveau van een breder gebied. Op de schaal van de hele stad komt dan weer veel informatie samen en dreigt een verlies aan overzicht. Stedin haalt een voorbeeld aan in Dordrecht waar zij rond de tafel zitten met wooncorporaties, een warmtebedrijf, mobiliteitsdiensten etc op wijkniveau. Door samen rond de tafel te gaan zitten kan er al heel wat afgewogen worden. De wijk-schaal is hiervoor een nuttige schaal om samen te werken, de uitvoering vindt dan idealiter op straatniveau plaats. We hoeven dus niet continu te werken op één schaal, maar dit evolueert in de tijd.

Ontwikkelteam 2 richt mee de sessie in en Robbert Ephraim deelt zijn resultaten en inzichten rond het thema. Hij benoemt een aantal stapstenen die nodig zijn om te komen tot een methodiek voor een stedelijk programma.

Stap 1: vertrouwen onder juiste rolbekleders
Zet een tafel op met de juiste mensen en creëer vertrouwen. Het is echter belangrijk dat je dit ook in stand kan houden, interne wissels etc doen hier afbreuk aan. Legitimatie van bovenaf is ook belangrijk. Naast een informatiespoor is ook een houding en gedrag spoor nodig.

Stap 2: Pak de meest logische ingrepen eerst aan: waar? wat? wanneer?

Werk van grof naar fijn, houd een stip op de horizon maar laat je niet in de veelheid aan informatie maar concretiseer.

Stap 3: Besluitvorming: Hoe prioriteren we dat? + afspraken maken

Dit is voor sommigen nog de moeilijkste stap. Hier komt ook naar voren dat er nood is aan een duidelijk en objectief beoordelingsmodel. Deze problematiek is ook erg schaalafhankelijk, in grotere gemeenten kan een oplossing zijn om tijdig een lange termijn investeringsplan op te stellen dat minder vatbaar is voor tendenzen. Op die manier de willekeur vermijden.

Het was een interactieve sessie waar heel wat ervaringen werden uitgewisseld met elkaar.

“Ik zie dat gemeenten met min of meer dezelfde problematiek zitten. Tegelijkertijd is het lastig vergelijken, de vertrekpunten zijn anders, zo ook waar gemeenten staan. Maar ik zag wel een gezamenlijkheid in hoe we het graag zouden willen. Ik denk dat uitwerken en uitdragen van dit verhaal kan helpen om de transitie te stroomlijnen.”

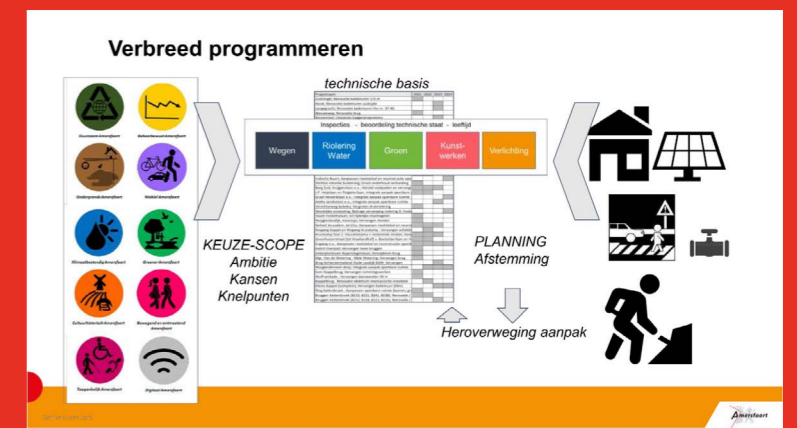
- Almer de Jong, gemeente Apeldoorn

“Uit de sessie blijkt het begrip ‘stedelijk programmeren’ veel kanten en invalshoeken te hebben, zoals de tijdstermijn, de schaal en betrokken partijen. Begripsverwarring kan zomaar op de loer liggen. Wij realiseerden ons dat wij in onze casus ‘verbreed programmeren’ ook aannames hebben gedaan in plaats van expliciet te kiezen. Kortom Inspiratie gekregen om weer aan de slag te gaan, door ‘niet blind te staren op de stip aan de horizon’, maar door op de volgende steen te stappen.”

- Cora van Zwam, gemeente Amersfoort

“Het aantal mensen dat actief werkt aan het bevorderen van integraal programmeren tussen gemeenten en netwerkbedrijven groeit. Het groeipad voor het inrichten van het integraal programmeren krijgt steeds meer vorm. Het is essentieel dat de deelnemers van de CDOR hun gemandateerde kartrekker/eigenaar van het samenwerkingsverband voor integraal programmeren toevoegen aan het ontwikkelteam “Stedelijk programmeren en samenwerken”, zodat hun eigen traject bijdraagt aan de ontwikkeling van het generieke groeipad en zij in wederkerigheid hulp ontvangen.”

- Robbert Ephraim, Mijn aansluiting

Praktisch voorbeeld:
5% van vervangingsinvesteringen wordt gebruikt om bij projecten ook ambities en doelstellingen te realiseren (verantwoording achteraf via beheerprogramma)

Werksessie 4 - Verrijking van het omgevingsbeleid met de ondergrondse dimensie

In deze workshop komen zowel de beleidsverkenning als een specifiek experiment in Oostende aan bod, en is volop ruimte voor discussie over doorvertaling naar de Nederlandse context. Check het programma in tekst of bijlage voor meer informatie.

City Deal Openbare Ruimte organiseert op vrijdagochtend 17 december de workshop 'Verrijking van het omgevingsbeleid met de ondergrondse dimensie'. De gelijknamige beleidsverkenning van het Departement Omgeving van de Vlaamse Overheid heeft veel interessante inzichten opgeleverd over het integreren van de ondergrond in het omgevingsbeleid. In deze workshop komen zowel de beleidsverkenning als een specifiek experiment in Oostende aan bod, en is volop ruimte voor discussie over doorvertaling naar de Nederlandse context.

Programma

In het eerste deel van het programma presenteerden Shana Debrock (Departement Omgeving, Vlaanderen) en Fransje Hooimeijer (TU Delft en deelnemer ontwikkelteam 'harmonisatie regelgeving') het onderzoek naar het beter benutten van de ondergrond en een vernieuwing van het instrumentarium. In een tweede deel werden de deelnemers opgesplitst in drie deelgroepen om te brainstormen over specifieke thema's.

Achtergrond

De workshop bouwt voort op de beleidsverkenning van het Departement Omgeving van de Vlaamse Overheid: 'Verrijking van het omgevingsbeleid met de ondergrondse dimensie'. Doel hiervan is het beter integreren van de ondergrond aan het omgevingsbeleid. Hiertoe zijn een aantal onderzoeken uitgezet die een breder spectrum van dit vraagstuk beslaan. Eén van deze onderzoeken is specifiek gefocust op het stedelijk ruimtelijk uitvoeringsplan (RUP) met als testlocatie industriezones Oosteroever in Oostende. Voor de case is een analyse van de ondergrondinformatie uitgevoerd en via ontwerp onderzoek geëxperimenteerd met visualisatie technieken. Hiermee kon een ruimtelijk uitvoeringsplan en de onderliggende deelproducten worden verrijkt met de ondergrond als dimensie. Het concrete resultaat van de studie en het experiment is een upgrade van een generiek ruimtelijk uitvoeringsplan waarbij de ondergrond (visueel en inhoudelijk) is geïntegreerd.

Enkele inzichten uit de werksessie:

Het onderzoek kan dienen als blauwdruk voor een gelijkaardig traject in Nederland, maar 'hoe' is nog onduidelijk

De materie is ingewikkeld en het onderzoek probeert hier een antwoord aan te bieden. Dit is herkenbaar voor Nederland.

In de eerste plaats is er een cultuurverandering nodig

- 'Wij zijn er het eerst, sorry voor de rest' is een praktijk die nog te veel aan de orde is. Er moet een gelijk speelveld gecreëerd worden zodat de schaarse ondergrond op correcte manier verdeeld wordt.
- Het is belangrijk om hier ook engagement van bestuurlijke niveaus, waaronder CEO's van grote netbeheerders. De City Deal is de omgeving om de verschillende niveaus te betrekken.
- Veel drukte in de ondergrond, vaak winnen de systemen die moeten (warmte, data, riool) maar verlies je zachte waarden waar geen regels voor bestaan.

We moeten de verschillende talen van ontwerpers, beheerders en biologen samenbrengen.

- Eerst het gesprek voeren met elkaar om tot efficiënter ruimte gebruik te komen, daarna de meer ingewikkelde/kostelijke ingrepen introduceren. De gemeente moet hier een regierol op zich nemen.
- Dit geldt niet alleen tussen netbeheerders, maar ook binnen de gemeente zelf. Er wordt nog heel veel sectoraal geregeld en beslist waardoor koppelkansen worden mislopen.

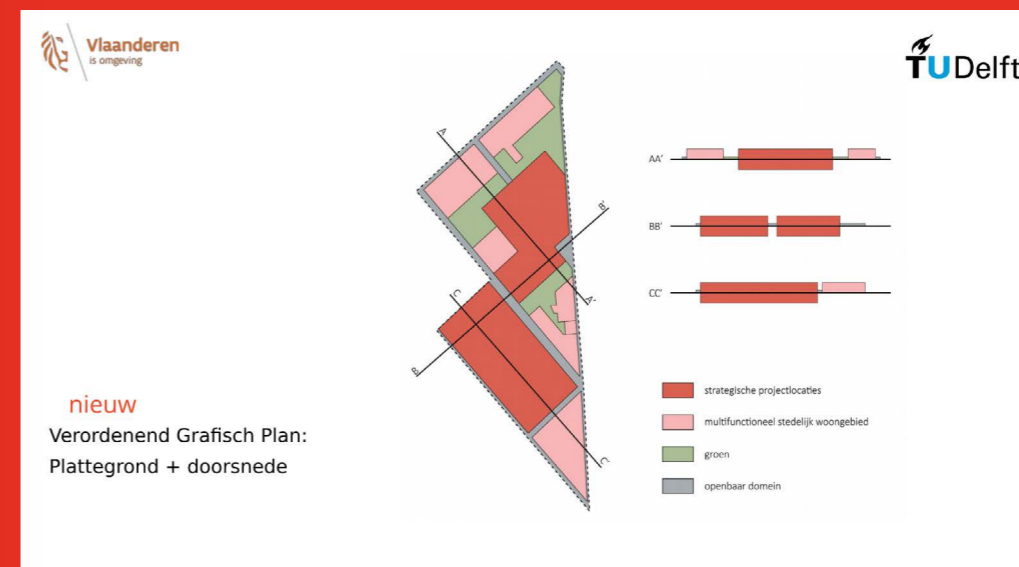
Bij het op zoek gaan naar ruimte in de ondergrond kan ook gekeken worden naar semi-publieke ruimte

- Er worden een aantal voorbeelden aangehaald waar de kabels en leidingen onder een private kavel geplaatst worden. Dit is voornamelijk bij ontwikkelingsprojecten mogelijk waarvan de grond particulier is maar een openbaar karakter heeft, bv. wooncorporaties.
- Extra aandacht moet hier besteed worden aan toegankelijkheid voor de netbeheerders. Bij aansluitingen van publiek naar privaat worden nu al vaak slimme oplossingen gebruikt, kunnen deze ook doorgetrokken naar de toegankelijkheid voor langse leidingen?

- Daarnaast kunnen gemeenten een voorbeeldrol opnemen om bijvoorbeeld riolering aan te leggen onder private panden.

We moeten nog meer concrete kennisuitwisseling op instrumentarium binnen city deal faciliteren

Ontwikkelteam 6 zal verder aan de slag gaan met de conclusies en inzichten uit de werksessie.

BIJLAGE A - PLANNEN VAN AANPAK

Ontwikkelteam 1 - Integrale opgave en beleidsontwikkeling

City Deal Openbare Ruimte

Ontwikkelteam 1: Integrale opgave en beleidsontwikkeling

1. Doelstellingen

- A. **Instrumentontwikkeling**: hoe kunnen we op integraliteit op de tussenschaal sturen als vertaling vanuit de omgevingswet/ visie? Hoe kan een afweging tussen de verschillende ambities en opgaven voor een samenhangende aanpak gemaakt worden? Wat is een integraal overzicht van de verschillende ambities en opgaven waarin een afweging moet worden gemaakt?
- B. **Innovatie ontwikkeling**: slimme oplossingen en innovaties verzamelen, ontwikkelen, toetsen op ruimtelijke, (beheers) technische aspecten en toepassen in casus gebieden. Eerst inventariseren wat er al is, en kennis ontsluiten. Vervolgens invullen wat nog benodigd is.
- C. **Kennisontwikkeling**, handreiking t.b.v. (bodem)biodiversiteit in de stad t.b.v. meerdere ecosysteemdiensten waar de stad gebruik van kan maken. Handreiking wordt onderdeel van integrale aanpak waar klimaatadaptatie en hittestress ook deel van uitmaken. De centrale vraag is: hoe maken we een gezonde veerkrachtige bodem in integrale ontwerpogaves en (stads)ontwikkeling? Hoe bevorderen we biodiversiteit in de stad?
- D. **Kennisontwikkeling**, fysieke handreiking t.b.v. sociale transitie voor een inclusieve, veilige, toegankelijke en beschikbare openbare ruimte.

2. Activiteiten 2021 – 2022 (Planning)

Datum	Activiteit doel/werkgroep A instrumentontwikkeling	Verantwoordelijke	Raming	21	22
najaar '21 - zomer '22	Verkennd onderzoek behoefte en bestaande initiatieven Ophalen bij gemeenten waar behoefte aan is rond instrumentarium om een afweging in een integrale aanpak te ondersteunen. Daarbij de bestaande initiatieven inventariseren en analyseren. Lessen en aanpak vanuit Omgevingswet/omgevingsplannen meenemen. Resultaat: aanbevelingen voor doorontwikkelen bestaande of ontwikkelen nieuw instrument.	Cora van Zwam	ca. 50-60k	-	60k
doorlopend	Ophalen en toepassen in casussen	Alle gemeenten	-		

Datum	Activiteit doel/werkgroep B innovatieontwikkeling	Verantwoordelijke	Raming	21	22
ntb	Rapportage slimme ondergrondse constructies	ntb	ntb		

najaar '21 - zomer '22	Inventarisatie naar bestaande slimme oplossingen Verkennen bij bestaande steden welke slimme oplossingen gewenst zijn/ welke vragen leven er? + Studie naar bestaande slimme oplossingen (obv behoeften gemeenten). Nader uitwerken van de bestaande oplossingen in kosten, ruimtelijke impact, techniek. Resultaat: voorbeeldenrapport met slimme (ondergrondse) constructies.		40-50k?	-	50k
doorlopend	Ophalen en toepassen in casussen Toetsen van de slimme oplossingen in bestaande casussen	Alle gemeenten			
doorlopend	Doorontwikkeling integrale ontwerpmethodologie A'dam	Joyce van den Berg	ntb		
Na 2022	Innovaties aanjagen Waar slimme oplossingen nog ontbreken, moeten we op zoek naar partijen die met innovatie kunnen komen. Via een heldere startaanvraag kunnen we kennisinstellingen, start-ups, etc uitdagen om met oplossingen te komen, deze uit te werken in proefopstellingen, en op termijn toe te passen in casussen. (Bijvoorbeeld via startup in residence)		-		

Datum	Activiteit doel/werkgroep C kennisontwikkeling bodembiodiversiteit	Verantwoordelijke	Raming	21	22
najaar '21 - zomer '22	Proefproject bodembiodiversiteitsindex Vervolg op onderzoek Naturalis en Amsterdam die bevestigde dat diversiteit van schimmels indicator van bodemgezondheid kan zijn. Vervolg gericht op ontwikkelen bodembiodiversiteitsindex.	Caroline van Impelen	ca. 30k	30k	-
doorlopend	Ophalen en toepassen in casussen	Alle gemeenten	-	-	-
ntb	Overzichtspublicatie	ntb	ntb		
...	Ontwikkelen waarderingstool	...	ntb		
...	Opzetten database (kennisbank)	...	ntb		

Datum	Activiteit doel/werkgroep D kennisontwikkeling sociale opgaven	Verantwoordelijke	Raming	21	22
najaar '21 - zomer '22	Verkennd onderzoek Sociale opgaven en de impact op de Openbare ruimte Inventarisatie en analyse van sociale opgaven met een impact op de openbare ruimte, en bestaande literatuur en beleid. Ontwerpend onderzoek op inrichtingsprincipes van sociale opgaven en belangrijke transitie en onderlinge compatibiliteit.	Marleen de Ruiter	Ca. 50-60k	20k	40k
doorlopend	Opzetten kennisnetwerk	Alle partners	-		
doorlopend	Ophalen en toepassen in casussen	Alle gemeenten	-		

Totaal	Jaar	Raming
	2021	Ca. 50k
	2022 (rest van 2021)	Ca. 150k
	2022-2023 (doorkijk)	Ca. 350k

Ontwikkelteam 2- Stedelijk programmeren en samenwerken

City Deal Openbare Ruimte

Ontwikkelteam 2: Stedelijk programmeren en samenwerken

1. Doelstellingen

In 2023 hebben we een goed beeld hoe stedelijk programmeren vorm te geven is met de 'natuurlijke' eigenaren (gemeenten, netbeheerders, waterschappen) als betrokkenen en samen met belangrijke stakeholders zoals woningbouwcorporaties en warmteleveranciers. Welke voorwaarden voor programmeren succesvol zijn? Wat goed werkt? Waar de goede voorbeelden te vinden zijn? Wat we kunnen leren van waar het niet goed is gegaan? Welke instrumenten waren al beschikbaar en welke instrumenten zijn er ontwikkeld? We gaan op de volgende manieren werken om de doelstelling te bereiken.

1. Delen en vastleggen van kennis.
 - Via deelnemers City Deal Openbare Ruimte
 - Via interviews van bestaande voorbeelden
 - Via meedoen / meelopen in businesscases
 - Door inbreng van stedelijke programma's van de deelnemers
2. Procesanalyse
 - Ordenen en vastleggen van bestaande processen en benodigde procesinformatie
 - Kritische succesfactoren (waarom het op plek x juist goed of juist niet goed werkt)
3. Kennis toegankelijk maken
 - Bevorderen dat betrokken partijen multidisciplinair gaan programmeren (ontwerpen, aanbesteden en uitvoeren)
 - Beschikbaar stellen van een routekaart/handleiding om mogelijke koppelkansen te identificeren en in tijd af te stemmen
 - Bepalen generieke set relevante informatie
 - Catalogus met prototypen van bestaande oplossingen en instrumenten
 - Bouwstenen aandragen voor een aanpak van de daarvoor benodigde gedrags- en cultuuromslag
4. Oefenen en toepassen in casussen
 - Teamleden zijn zelf actief binnen hun eigen organisatie met (aspecten van) het stedelijk programmeren.
 - Casussen worden gebruikt om werkmethodeken te testen of te analyseren. Tegelijkertijd voeden de casussen het ontwikkelteam met verse praktijkervaringen.

2. Activiteiten 2021 – 2022 (Planning)

Datum	Activiteit (korte toelichting)	Verantwoordelijke
Oktober 2021	Activiteit 1: Themasessie Werken met Data <i>In een themasessie over het werken met data hopen wij met vraagstukken en opgaven te komen, waarmee we met team 5 verder het gesprek aan kunnen gaan.</i>	Ontwikkelteam 2
November 2021	Activiteit 2: Themasessie Matrix Leidende Opgaves	Ontwikkelteam 2

	<i>In een themasessie onder leiding van de gemeente Amsterdam willen we als team aan de slag met de Matrix Leidende Opgaves. Met het team willen we gezamenlijk deze matrix gaan invullen om hiervan te leren en van elkaar te horen hoe naar de verschillende opgaves gekeken wordt.</i>	
December 2021	Activiteit 3: Themasessie 3 thema n.t.b.	Ontwikkelteam 2
N.t.b.	Activiteit 4: Onderzoek / Advies n.t.b. <i>Uit de gesprekken tussen gemeenten en partners kunnen verdere onderzoeksvragen voortkomen die niet door gemeenten opgepakt kunnen worden. Dit onderzoek en/of advies zal later verder ingericht worden.</i>	Externe partij

Verdere vervolgvactiteiten kunnen zijn:

- Inventarisatie van in Nederland bestaande afstemmingsvormen
- Formuleren gedeelde en redelijk concrete doelstelling van integraal programmeren
- Analyse successen en knelpunten in bestaande afstemmingsvormen
- Definiëren concrete doelstellingen voor integraal programmeren in de gemeenten van de deelnemers in ons ontwikkelteam
- Ontwikkelen Volwassenheidsmodel samenwerkingen
- Inrichten Catalogus bad & best-practices en prototypen
- Identificeren en kiezen mogelijke casussen om opgaves in de praktijk te brengen

Ontwikkelteam 3- Integraal uitvoeren

City Deal Openbare Ruimte

Ontwikkelteam: 3 Integrale uitvoering

1. Doelstellingen

Centrale doelstelling is het realiseren van een integrale ruimtelijke kwaliteit vanuit een integrale uitvoering. Vanuit drie perspectieven worden antwoorden gezocht voor het bereiken van deze doelstelling:

a. Projectgericht (wijkplannen)

Het vinden/ontwikkelen van een integrale aanpak van de uitvoering van projecten in de openbare ruimte waarbij aandacht is voor:

- Het samenbrengen van meerdere opgaven – fysiek en sociaal in wijkgerichte ruimtelijke ontwerpen van de openbare ruimte
- Het realiseren van een gemeenschappelijke werkwijze en cultuur van samenwerken bij het gecombineerd en gelijktijdig uitvoeren van werkzaamheden.
- Het afstemmen van investeringen en de geplande werkzaamheden in de wijk tussen de verschillende partijen.

b. Integraal

Het vinden van oplossingen voor knelpunten bij de uitvoering van projecten (gevolgen ontwerpkeuzes, keuze contractvorm, manier van samenwerken)

- Instrumentarium ontwikkelen waarmee de consequenties van het beleid voor de openbare ruimte (inrichting en beheer) duidelijk gemaakt worden tbv uitvoering.
- Proces verbeteren, verder ontwikkelen, om een integrale aanpak van de uitvoering bij ontwerpers en beleidsadviseurs, die de voorbereiding van projecten trekken, een plek te geven.
- De rollen en werkwijze bij aanbesteding en gunning verduidelijken.
- Een goede verdeling kunnen maken van de kosten bij het uitvoeren van integrale projecten.

c. Participatie

Werkmethoden en instrumenten creëren om het gemeentelijk beleid gezamenlijk te vertalen naar wijkgerichte plannen bij de interne organisatie en externe stakeholders.

- Participatie en draagvlak stimuleren om het gemeentelijk beleid te vertalen naar wijkgerichte plannen. Hoe kunnen de verschillende gemeentelijke afdelingen met elkaar samenwerken en budgetten bundelen vanuit een gezamenlijk belang.
- De interne samenwerking koppelen met bewoners en andere samenwerkingspartners (nutsbedrijven, OV-bedrijven, waterschap e.d.). Het actief betrokken houden van bewoners en andere actoren gedurende het hele traject van voorbereiding van de uitvoering en uitvoering en zorgdragen dat bewoners en andere partners daadwerkelijk mee kunnen doen met de discussies.
- Passende communicatie richting bewoners organiseren ten aanzien van de reikwijdte en mogelijkheden van de projecten (verwachtingenmanagement)

2. Activiteiten 2021 – 2022 (Planning)

Datum	Activiteit (korte toelichting)	Verantwoordelijke	Raming
Sept/okt 21	Inventarisatie van instrumenten en tools op het vlak van Wijkgerichte aanpak, integraal programmeren, Participatie instrumenten bij beheer en onderhoud.	Leden ontwikkelteam Mede leden OT 2 & OT5	-
Nov/dec 21- feb 22	Workshops voor het toepassen van instrumenten in de verschillende casussen en punten voor doorontwikkelen benoemen, ervaringen delen met andere ontwikkelteams	Leden ontwikkelteam samen met externe experts	5000,-
mrt-juli 22	Instrument/tool ontwikkelen voor wijkgerichte integrale ontwerpen en bijbehorende beheerplannen, meekoppelkansen, budgettering en participatie	Nader te bepalen	50.000,-
Sept – dec 22	Verdere uitwerking instrumenten en methode in workshops en bezoeken aan pilots Publicatie over de eerste resultaten	Nader te bepalen	25.000,-

Ontwikkelteam 4 - Stedelijk investeren en business cases

City Deal Openbare Ruimte

Ontwikkelteam 4: Stedelijk investeren en businesscases

1. Doelstellingen [max 5 doelstellingen, 100 woorden per doelstelling]

Onze doelstelling is het zoeken naar innovatieve business cases waarin we bestaande middelen van overheden en marktpartijen zo gericht mogelijk willen inzetten.

We doen dit:

- Om de transitieopgaven te realiseren
- Om de kosten en baten zo eerlijk mogelijk te verdelen

We willen dit probleem specifiek samen in een City Deal Openbare Ruimte behandelen, omdat een andere financieringsaanpak nodig is die met alle baathouders ontwikkeld wordt.

Voor ons Ontwikkelteam is het belangrijk dat we voldoende financiële middelen krijgen om onderzoek te verrichten en dat we in gesprek gaan met de baathouders.

2. Activiteiten 2021 – 2022 (Planning)

Om de doelstellingen te behalen, willen we in ons ontwikkelteam samen werken aan drie vraagstukken:

1. Betere bundeling van investeringsmiddelen
2. Meten en verrekenen van maatschappelijke baten
3. De financiering van voorinvesteringen

Datum	Activiteit (korte toelichting)	Verantwoordelijke
1-10-2021 t/m 1-6-2022	Opgave 1: Onderzoek / Publicatie In beeld brengen en analyseren van verschillende begrotingsopbouw en financieringsconstructies in binnen en buitenland	Externe partij voor de uitvoer, Ontwikkelteam als klankbordgroep
Start eind 2021	Opgave 2: Onderzoek / Publicatie -In beeld brengen en analyseren van verschillende waardenmethodieken -Betrekken en doorgronden van de verschillende baathouders -Ontwikkelen van voorstel voor moneteriseren en verrekenen van de baten	Externe partij voor de uitvoer, Ontwikkelteam als klankbordgroep
Nadat opgaven 1 en 2 zijn uitgevoerd.	Opgave 3: Onderzoek / Publicatie Hoe financieren we de extra investeringen om de optelsom van transitie te realiseren? Hoe verrekenen je voorinvesteringen met baathouders.	N.t.b.

3. Verbinding met (inter)nationale verwante trajecten

Naam betreffende traject	Onderwerp	Opmerking/contactpersoon
Fonds voor het middel (publiek of publiek-privaat)	Een fonds voor het financieren van het middel, waar zowel publieke als private partijen op basis van hun (verscheidenheid aan doelstellingen) een bijdrage aan kunnen leveren, en ook gezamenlijk beslissen. Er zijn verschillende opzetten mogelijk, bijvoorbeeld bij een derde partij (NGO) of bij de gemeente	Urban Forest Fund (Melbourne) Water Fund (The Nature Conservancy), Groenfonds Alphen aan de Rijn (verschillende varianten)
Impact fonds	Zie korte samenvatting hieronder	
Verzekering voor het middel	Gezamenlijk afsluiten voor een verzekering van het middel, om onderhoud en herstel te financieren	Coral Reef Insurance (TNC, Mexico)
Ontschotting in gemeentelijke begrotingen		gemeente Dordrecht (matrix), gemeente Rheden (SDG) gemeente Amsterdam: Vereveningsfonds vanuit GREX voor projecten in de stad (bijv Brug over IJ)
TRANSFORM	Integrale business case waarin inkomsten uit het ene deel van de business case bijdragen aan financiering van het volgende deel.	Transform (transform.nu) (gemeente Apeldoorn, Zutphen, Deventer)
Bodemaanpak Zwolle	Levend voorbeeld van een integrale aanpak die elk jaar een stukje verder groeit.	Combinatie van energie, vuil, schoon water, groen (al vanaf 2008)
Klimaatadaptatie Apeldoorn	Levend voorbeeld van een integrale aanpak die elk jaar een stukje verder groeit.	Open leggen beken i.s.m. private partijen (loopt ook al lang)
Climate impact bonds	Google dit, of sustainable (impact) bonds	Bezig aan langzame opmars, succes onbekend
Synchronisatiefonds	Koppelkans, maar één van de betrokken partijen heeft nu geen geld.	Bestaat nog niet
No net loss biodiversiteitsregelgeving	Hamburg + Engeland: GREX-inkomsten gebruiken om weer te herinvesteren in natuur.	
Verrekenen van kosten bij leggen van kabels en leidingen	Instrument vooral aan de kostenkant	Consensus in kosten en baten - COB
RVO Toolbox	Toolbox voor de financiering van klimaatadaptatie	Wordt binnenkort gelanceerd.

Ontwikkelteam 5 - Datagedreven sturen

City Deal Openbare Ruimte Samenvatting plan van aanpak

Samenvatting plan van aanpak Ontwikkelteam 5 Datagedreven Sturen

Uitgebreide versie, zie: Plan van aanpak OT5

Datum, versie: 20210921, v3

Doelstellingen

Hoofddoel: een voor Nederland relevante bijdrage te leveren aan: de datagedreven ondersteuning van de integrale aanpak voor een duurzame inrichting en beheer van de openbare ruimte en de ondergrond.

Hoe?: door samen te leren van praktijk-cases. De leerervaringen worden vertaald in afspraken, aanbevelingen, best practises, stappenplannen, informatieproducten, enzovoorts. De inhoud van deze producten kan variëren van de aanzet tot fundamentele aanpassingen op het niveau van (meta-) datastandaarden en basisinfrastructuur, het verbeteren datakwaliteit, het slimmer verzamelen van benodigde informatie tot het beter delen en toepassen van informatie.

Subdoelen

Antwoorden geven op vragen:

- aan welke (generieke) informatieproducten is voor de integrale aanpak voor een duurzame inrichting en beheer van de openbare ruimte en de ondergrond behoefte? Hierbij kijken we naar de eigen (data) cases maar juist ook naar de cases die door de andere ontwikkelteams worden ingebracht.
- welke datasets zijn daarvoor nodig? Welke definities, eenheden, rekenregels, peildata moeten worden gebruikt? Wat is de gewenste kwaliteit, schaal/detailniveau van de data? En hoe kunnen we de kwaliteit van datasets verbeteren? Welke architectuurprincipes: keuze voor (meta-)datastandaarden, open softwaretoepassingen etc. helpen het hoofddoel te verwezenlijken?
- welke data governance is hiervoor (op verschillende organisatieniveaus) nodig om dit te borgen? Wat vereist het van organisaties en van medewerkers?
- hoe krijgen we de data uitwisselbaar en integraal beschikbaar voor alle stakeholders in de verschillende fases van het ruimtelijke proces?

Leren van elkaar en vastleggen:

- Leren van elkaar. Dit is een succes als het leidt tot best practices voor visualiseren van de informatie en voor het slim omgaan met de bestaande informatie, en dus de dagelijkse werkzaamheden helpt te verbeteren.
- Het delen van ervaringen leidt ook tot het identificeren en agenderen van die aspecten waarvoor (a) nieuwe methoden onderzocht of ontwikkeld kunnen worden dan wel (b) nadere afspraken voor nodig zijn voor het uitwisselen en delen van data, (c) nieuwe databronnen moeten worden gevonden of ontsloten. Het maken van (stelsel-)afspraken of richtlijnen.
- Het is een succes als gemeenten/organisaties niet steeds opnieuw individueel afspraken hoeven te maken over de toegang tot (OR, en ondergrond) data. Dat bespaart hen tijd op den duur en geld. Bovendien waarborgen stelsel(afspraken) het gebruik van data.

Activiteiten 2021 – 2022 (Vermelde planning onder voorbehoud)

Onderstaande tabel geeft een puntsgewijs overzicht van de activiteiten die in het kader van de CDOR aan projecten/casussen worden toegevoegd om de doelen te behalen

#	Datum	Activiteit (korte toelichting)	Verantwoordelijke
1	Nov '21	Workshop Casus Zoetermeer: Experimenteren met datagedreven assetmanagement Gecombineerd met: Citydeal datagedreven werken (gemeente Zoetermeer) ontwikkeling toolkit inwinningproces data	Lilian Harteveld (Zoetermeer)
2	Okt '21 – Maa '22	Opdracht doorontwikkeling (standaard) 3D ontwikkeling kluitmodel bomen (nog uit te werken opdracht door Amsterdam en Zoetermeer met mogelijke deelname www.cobra-groeninzicht.nl	Marco Scheffers (Amsterdam) en Lilian Harteveld (Zoetermeer)
3	Dec '21	Workshop/Kennisdeling: Infiltratiecapaciteit Enschede i.h.k.v. klimaatadaptatie, maximale mogelijke infiltratiemogelijkheden en hindernissen Tooling waarmee in beeld kan worden gebracht wat er onder de grond zit. Koppelkansen Enschede en BOR! Meenemen in het zoeken naar kansen en belemmeringen. Welke databronnen kunnen verbeterd worden en hoe? De extra resolutie die is aangebracht in geo-top, blijkt die voldoende?	Marco Hoogvliet (Deltares)
4	Jan '21	Workshop – cases Amsterdam Integraal Gebiedsplan Het Wallengebied – vervanging bruggen/kademuren- gecombineerd met andere opgaven: perspectief data gedreven. Hoe kan je vertaling maken vanuit programma's, regelgeving en beleid naar afspraken over ontwikkelingen in zo'n gebied. Hoe kan je ze op elkaar afstemmen en werk met werk maken?	Marco Scheffers (Amsterdam)
5	Feb '22	Workshop - casus integrale aanpak Componistenbuurt Dordrecht – vervanging riool/klimaatadaptatie én verbeteren sociale cohesie door inrichting openbare ruimte. Welke sociale data is er nodig vs wat is er beschikbaar. Hoe is de interactie met het fysiek ontwerp? Hoe richten we de digitale participatie in?	Theo Santegoets (Dordrecht)
6	2021-2023	Opdracht: Ontwikkeling informatiemodel voor de ondergrond: bestaande standaarden en Basisregistraties IMBOR IMKL-BRO-GWSW- SIKB verbinden om data over de ondergrond te kunnen verbinden met elkaar en die van de bovengrond. In combi met casus 3 en mogelijk andere casussen: Operationele data-uitwisseling uitwisseling tussen stakeholders voor een betere controleerbare uitvoering ondergrondse activiteiten m.b.t. Kabels, Leidingen en	Jan Pieter Eelants (CROW) John Driessen (COB) Eric Oosterom (Rioned)

		rioleringen i.c.m. het gehele BOR domein (werknaam BORIUS)	
7	n.n.t.b. 2022	Workshop: Zeven stadsprojecten, zeven plekken aangewezen om vergroening- en verduurzamingsopgaven aan te gaan. Voetgangers en klimaat meer ruimte geven. Inrichten van een platform waar datagegevens bij elkaar komen. Uitdaging: iedereen moet toegang hebben de beheerkosten. Motto: 'beheer is het nieuwe ontwerp'.	Irma Bergen Bravenboer (Rotterdam)
8	n.n.t.b. 2022	Workshop: Wijkatlas Liendert Integrale aanpak openbare ruimte Liendert Technisch goede staat verhardingen, groen, verlichting, kunstwerken, etc. Invulling geven aan maatschappelijke opgaven op niveau van de wijk ipv project Participatie samen met bewoners van de wijk.	Emmeke van Ulsen (Amersfoort)
9	n.n.t.b. 2022	Casussen vanuit de andere ontwikkelteams, vanuit Apeldoorn, Tilburg en mogelijk vanuit gemeenten die niet bij OT5 deelnemen: Groningen, Den Haag, Purmerend, Beemster en Leiden	

Ontwikkelteam 6 - Harmonisatie regelgeving

City Deal Openbare Ruimte

Ontwikkelteam 6: Harmonisatie regelgeving

1. **Doelstellingen** [max 5 doelstellingen, 100 woorden per doelstelling]
Ontwikkelteam 6 heeft als doelstelling het overzichtelijker maken, beter hanteerbaar en waar mogelijk harmoniseren van regelgeving. Samenhang tussen bovengrond en ondergrond is daarbij essentieel.

Deze urgentie wordt zichtbaar in:

- De omgevingswet en de ambitie om regelgeving in het ruimtelijk domein overzichtelijker te maken. De ondergrond heeft darin nog maar zeer bescheiden plaats gekregen, terwijl ruimtelijk ontwikkeling meer dan ooit afhankelijk zijn van inpasbaarheid in boven- én ondergrond;
- Nieuwe (transitie)opgaven in de openbare ruimte die vragen om aanpassing van regelgeving. Niet door ad hoc aanvullingen of reparaties, maar vanuit bredere visie op de ontwikkeling van boven- en ondergrond de komende decennia;
- De vele vragen die leven in het ruimtelijke domein die op korte termijn én lange termijn blijvend impact hebben op de inrichting van de openbare ruimte.

Het ontwikkelteam richt zich op de regelgeving en de dilemma's en tegenstrijdigheden die zich daarbij voor doen. Dit heeft raakvlakken met vele ontwikkelingen elders in het ruimtelijk domein. Het ontwikkelteam wil vooral benutten wat er al is en daarop verder ontwikkelen in de richting van betere hanteerbaarheid en harmonisatie van regelgeving (zie ook verbinding nationale trajecten).

Inhoudelijke opgaven, zoals energietransitie en klimaatadaptatie hebben uiteraard ook groot raakvlak met harmonisatie regelgeving. Vanuit casuïstiek worden deze ontwikkelingen bij het vraagstuk betrokken, maar niet als zelfstandig te behandelen onderwerp.

Uiteraard is er ook samenhang met de andere ontwikkelteams binnen de CityDeal, waarbij vooral ontwikkelteam 4 (financiële arrangementen) raakvlak heeft omdat veel knelpunten uit regelgeving ook tot uitdrukking komen in financieel voordeel of nadeel van bepaalde partijen in de ondergrond. Via het kernteam en in direct onderling contact zal afstemming plaatsvinden.

De resultaten van het ontwikkelteam moeten het werk van de professional makkelijker maken. Meer specifiek: medewerkers van provincies, gemeenten en waterschappen, netbeheerders, aannemers en ingenieursbureaus die een rol vervullen in de voorbereiding en uitvoering van grootschalige ruimtelijke projecten.

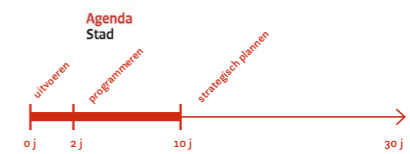
2. Activiteiten 2021 – 2022 (Planning)

Datum	Activiteit (korte toelichting)	Verantwoordelijke
Sep '21 – Dec '21	Activiteit 1: Inventarisatie regelgeving Het is belangrijk om goed in beeld te brengen welke regelgeving relevant is om in de komende periode aan de orde te laten komen. Dit kan onder andere in samenwerking met het	Ontwikkelteam 6 / Externe partij (?)

	COB. Door het goed in beeld brengen van wat er al speelt, kunnen ook de volgende activiteiten daar op afgestemd worden.	
Sep '21 – Dec '21	Activiteit 2: Casuïstiek uitwerken Om eigenaarschap en inzicht te creëren bij de verschillende partners rond de opgaven bij regelgeving in de onder- en bovengrond zijn één of meerdere uitgewerkte praktijkcases onmisbaar. Een sterk geïllustreerd voorbeeld waarbij de ambities en opgaven van partners zichtbaar in verband worden gebracht met de uitdagingen en knelpunten rond regelgeving in de praktijk zorgt voor begrip, draagkracht en vervolgens eigenaarschap.	Ontwikkelteam 6
Jan '22 – Mrt '22	Activiteit 3: Prioriteren regelgeving Na het inzichtelijk hebben gemaakt van de regelgeving kan er geprioriteerd worden. Er moeten een aantal onderwerpen gekozen worden waar een verdiepingsslag gemaakt kan worden. Daarna zal ook de juiste casuïstiek bij gezocht worden, waarbij het doel is samenhang te creëren met de andere ontwikkelteams binnen de CityDeal.	Ontwikkelteam 6
Jan '22 – Jun '22	Activiteit 4: Werkend stelsel Omgevingswet De aankomende Omgevingswet sluit goed aan bij de City Deal openbare ruimte. Er zal onderzocht en uitgewerkt worden hoe de Omgevingswet als vehikel gebruikt kan worden om tot harmonisatie te komen.	Ontwikkelteam 6
Jun '22 – Mei '23	Activiteit 5: In praktijk brengen van casuïstiek <i>Het is vervolgens ook het plan om te gaan kijken naar concrete praktijkvoorbeelden, ook in samenwerking met de andere teams.</i>	Ontwikkelteam 6
Jun '22 – Dec '23	Activiteit 6: Kennisdeling <i>De resultaten van het traject zullen via diverse gremia en media in de sector gedeeld gaan worden. Denk aan conferenties, werksessies, vakpers, etc. Er zal</i>	Ontwikkelteam 6:

BIJLAGE B - CASUSSEN

01 Wallengebied, integrale ontwerpaanpak

Amsterdam

Wat?

Voor het wallengebied in Amsterdam wordt een integraal ontwerp opgesteld, gebaseerd op een opgave-inventarisatie vanuit de diverse programma's binnen en buiten Amsterdam.

Type opgave

Vervangingsopgave, ontwerpaanpak

Schaal

- Buurt
-
-

Timing

Waar gaat het over?

Om bovenstaand product te kunnen realiseren moet een afwegingskader ontwikkeld worden teneinde de diverse opgaven ten opzichte van elkaar te kunnen wegen en te vertalen naar ruimtelijke maatregelen.

Daarnaast is het van belang om een instrument en monitorsysteem te ontwikkelen waarbij we de lessen geleerd uit de integrale aanpak van het wallengebied door kunnen vertalen naar andere (grote) projecten binnen Amsterdam. We willen daarbij feitelijk meevoudige waarde-creatie hard maken en aantoonbaar verzilveren. 1+1=3 Doel daarbij is een efficiënte, toekomstbestendige openbare ruimte (en ondergrond) waarbij een meetbare graafluwte en graafrust gerealiseerd kan worden. Daarmee zou de omgevingshinder beperkt moeten worden en organiseren we minder verstoringen in de functionaliteit van de openbare ruimte voor de komende 5 tot 10 jaar. Zeker in dit gebied moet een beperking van functionele verstoringen tot een betere kwaliteit/leefbaarheid leiden, maar ook tot een aanzienlijke verbetering van de bewoners-tevredenheid, een reductie van het aantal klachten en meldingen in de openbare ruimte en een reductie van het aantal oproeingen per m2 per jaar. Daarnaast verwachten we dat maatregelen met betrekking tot het gebruik van de stad (denk daarbij aan short-stay-verhuringen, illegale bewoning, criminaliteit en surveillance) ook bijdragen aan een verbeterd woonmilieu. Die resultaten moeten zichtbaar worden in de leefbaarheidsmonitor van Amsterdam.

Hoofdactor(en) en rollen?

Contactpersoon:

Joyce van de Berg, Erik van der Beuken

Stappenplan

2021: Inventarisatie & programmering; overzicht opgaven en inzicht in (afwegingskader).
2021-2022: Doorvertaling en prioritering van stedelijke opgaven naar specificaties voor het gebied.
2022: Efficiëntere en duurzame toekomstbestendige inrichting van de openbare ruimte en ondergrond.
2022: Stapeling van opgaven goed in beeld op gebiedsniveau.
2022: Helderheid over haalbaarheid standaardoplossingen + afwegingen
2023: Resultaat IGP: stip op de horizon / contour voor alle werkzaamheden in het gebied
2023 - 2033: Omgevingshinderreductie;
2023 - 2033: Minder faalkosten en lagere beheerkosten.
2023: Helderere afspraken over samenwerking en financiering.

Waarom urgent?

Helaas is de kwaliteit van de kademuren zodanig dat van uitstel geen sprake kan zijn. De veiligheid van de weggebruiker is eenvoudigweg in gevaar. Het onderhoud aan de kademuren is zo omvangrijk dat naast de kademuren ook de openbare ruimte schade zal ondervinden in de uitvoeringsfase. Daarmee is het wenselijk (en slim) om het schadeherstel zodanig vorm te geven dat de inrichting van de openbare ruimte ook toekomst-bestendig is, en zich richt op toekomstig wenselijk gebruik ervan.

Welke opportuniteit?

De relatie met de huidige wet en regelgeving is natuurlijk zeer spannend. Zowel op financieel vlak (BBV) als in ruimtelijk opzicht. Daarbij moet vastgesteld worden dat ook de ontwikkelingen in de omgevingswet, gebiedsagenda, gebiedsplannen en gebiedsprogramma ook vele kansen biedt. Tot slot kan niet uitgesloten worden dat de integrale aanpak van het wallengebied belangrijke informatie oplevert voor diverse onderzoeksprogramma's in Nederland. (NWO, COB, NEN,...).

Waarom vernieuwend?

Daar waar je normaal gesproken kan volstaan met een simultane realisatie van verschillende programma's vereist de compactheid van deze plek een integrale aanpak. Een integraal ontwerp is daarbij de basis. Er is eenvoudigweg onvoldoende ruimte om de maatregelen naast elkaar, gestapeld te realiseren. In dit gebied zal afgeweken moeten worden van de Nederlandse standaard. Hoe die afwijking er precies uit moet gaan zien kan alleen bepaald worden in een uitstekende afstemming met zowel de gebruikers als mede-eigenaren in diezelfde (ondergrondse) openbare Ruimte.

Wat leren we hieruit?

We denken door de integrale aanpak van het wallengebied kennis op te doen t.a.v. inverteer-effecten. We krijgen zicht op systeembarrières waarmee we ook over informatie beschikken om die barrières weg te nemen. Denk daarbij aan financiële, juridische en organisatorische belemmeringen. Het resultaat is dan dat we bewuster kunnen kiezen voor een specifieke aanpak. Dat we de keuze beter kunnen onderbouwen en daardoor op meer begrip ontmoeten in de uitvoering. Mogelijk leidt deze aanpak ook tot een herdefinitie van prestatie-indicatoren, meer (lokaal) maatwerk ook in de P&C cyclus.

Uitdagingen onderweg?

De belangrijkste moeilijkheden zitten in het proces zelf en de doorlooptijd ervan. Kunnen we tijdig beschikken over voldoende betrouwbare informatie? Is de informatie voldoende ontsloten en zijn we bereid om tijdelijke maatregelen te nemen (en dus kosten te maken) teneinde meer tijd te winnen. In toenemende mate lijkt geld en tijd een leidend principe. Wenselijk is dat de inhoud leidend is om fout-herstel in de toekomst te voorkomen. No Regret-maatregelen).

Droomimpact?

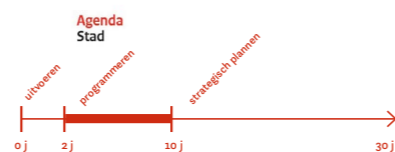
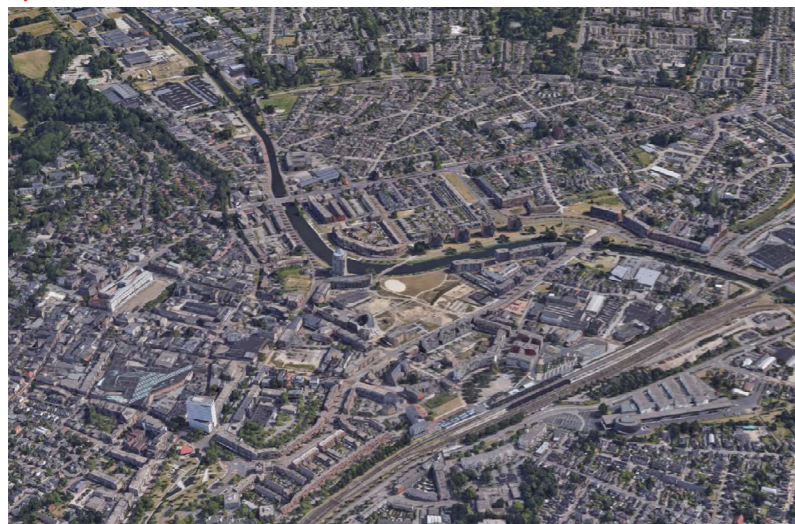
Wenselijk is dat het besef ontstaat dat Nederland geen eenheidsvorst is, dat maatwerk tijd (en geld) vraagt van verschillende participanten. De samenhang tussen onderzoeksresultaten en feitelijke inrichting van primaire processen en kwetsbaar evenwicht kent. Van buiten naar binnen denken, programmeren, ontwerpen, realiseren en behouden. Mooie teksten in een bestuursfilosofie maar wat mij betreft slecht toegepast in de praktijk. Overigens samen werken is iets anders dan samenwerken. Laatstgenoemde activiteit vraagt inlevingsvermogen en de wil en het geduld om een ander te helpen in de realisatie van zijn of haar opdracht.

Gewenste ondersteuning?

- OT 1
 - OT 2
 - OT 3
 - OT 4
 - OT 5
 - OT 6
- gemeente Amersfoort
gemeente Apeldoorn
gemeente Den Haag
gemeente Dordrecht
gemeente Groningen
gemeente Leiden
gemeente Rotterdam
gemeente Tilburg
gemeente Zoetermeer

02 Apeldoorn, stedelijk programmeren

Apeldoorn

Wat?
Over 3 jaar heeft Apeldoorn een werkend programmeerproces. Grotere opgaven worden in tijd en ruimte voortijdig en niet vrijblijvend op elkaar afgestemd.

Type opgave
Vervangingsopgave, stedelijk programma

Schaal
• Buurt
• Stadsdeel
• Stad

Timing
2021 ————— 2024
→ einde City Deal!

Waar gaat het over?

Een vervangingsopgave, verouderde wijken, wijken waar de leefbaarheid onder druk staat, warmtetransitie, maar ook nieuwe doelstellingen zoals een stevige groei met in- en uitbreidingen. Apeldoorn verandert. Integrale werkmethoden zijn geen bijzaak, maar hard nodig. Stedelijke programmering zorgt voor minder overlast, synergie in uitvoering en in zijn totaliteit voor lagere kosten.

In Apeldoorn staan we aan het begin van dat proces. Gedurende de looptijd van de Citydeal geven we vorm aan het stedelijk programmeren. Dat begint met het krijgen van inzicht, maar daarna gaan we ernaar aan de slag. Dat zal een iteratief proces zijn van doen en weer bijsturen. Na 3 jaar staat de basis, er is dan een werkend programmeerproces. We hebben inzicht in wat er aan opgaven op ons afkomt. Deze opgaven worden niet alleen op elkaar afgestemd, maar er wordt actief gestuurd op een programmering die voor de gezamenlijke opgaven de meeste meerwaarde biedt.

Hoofdfactor(en) en rollen?

- Assetbeheerders intern (wegen / riolering / vastgoed etc.)
- Assetbeheerders extern (Vites / Liander etc.)
- Woningbouwcorporaties
- Beleidsafdelingen (nieuwe ontwikkelingen)
- Projectenafdelingen (programma's voor bijvoorbeeld warmtetransitie)

Contactpersoon:

Almer de Jong

Stappenplan

De eerste stap is inzicht krijgen. Hier ligt ook een sterke relatie met ontwikkelteam 5. De beschikbare data op een heldere manier ontsluiten, zorgen dat de data wordt verwerkt tot nuttige informatie en borgen dat informatie up-to-date is en blijft.

Zodra er een eerste ruwe versie is gaan we met een brede groep programmeren. Welke kansen zien we? Welke beperkingen zijn er? Missen we data? Zijn er quick-wins en wat moeten we regelen om het programmeerproces een stap verder te brengen.

We brengen ons eerste advies uit en na 6 tot 9 maanden herhalen we de programmeersessie.

Waarom urgent?

We ontkenen er niet aan om de verschillende opgaven in samenhang te programmeren en uitvoeren. Enerzijds is de synergie nodig omdat sommige opgaven anders niet van de grond komen en overlast wordt beperkt. Anderzijds worden daarmee schaarse middelen meer gefocust ingezet en geprioriteerd. Dat is nu al een probleem, we werken immers allemaal in hetzelfde stuk openbare ruimte.

Welke opportuniteit?

Apeldoorn is een vrij gemiddelde stad. Zaken als de warmtetransitie, verouderde wijken en een zoektocht naar uitbreiding en vernieuwing zijn niet uniek voor Apeldoorn. De casus raakt al deze ontwikkelingen. De methodiek van stedelijk programmeren helpt om te prioriteren en schaarse middelen optimaal in te zetten.

Waarom vernieuwend?

De casus heeft als grootste voordeel dat uitvoering gelijk loopt met de looptijd van de Citydeal. Er zijn (nog) geen harde keuzes gemaakt hoe we dit in Apeldoorn precies gaan doen. Voor Apeldoorn biedt dat als voordeel dat we optimaal gebruik kunnen maken van de voorbeelden en ontwikkelde kennis uit de partners van de Citydeal. Anderzijds biedt Apeldoorn een concrete casus waarbinnen werkmethoden en hypothesen toegepast en getoetst kunnen worden.

Wat leren we hieruit?

De casus omvat zo ongeveer de scope van ontwikkelteam 2. Ook is de organisatie van gemeente Apeldoorn herkenbaar voor vele andere gemeenten. Het invoeren van een proces van stedelijk programmeren, inclusief alle uitdagingen en vragen die dat met zich meebrengt, biedt inzicht en kennis die breed toepasbaar is.

Uitdagingen onderweg?

Uitdagingen zullen er voldoende zijn. Twee springen er wel uit. De eerste is actuele data en informatie. Een keer een kaart maken en wat data bijeenvoegen is stap 1, maar om dit vervolgens tot een instrument te maken waarin informatie (geautomatiseerd) altijd up-to-date is zal een uitdaging zijn. Als tweede zijn er sturingsvragen. Afstemmen wil iedereen wel, daaraan committeren is nog niet zo makkelijk, zeker als de baten bij een ander project of andere partij liggen. Het zal spannend zijn om te zien hoe we deze beslissingen gaan nemen.

Droomimpact?

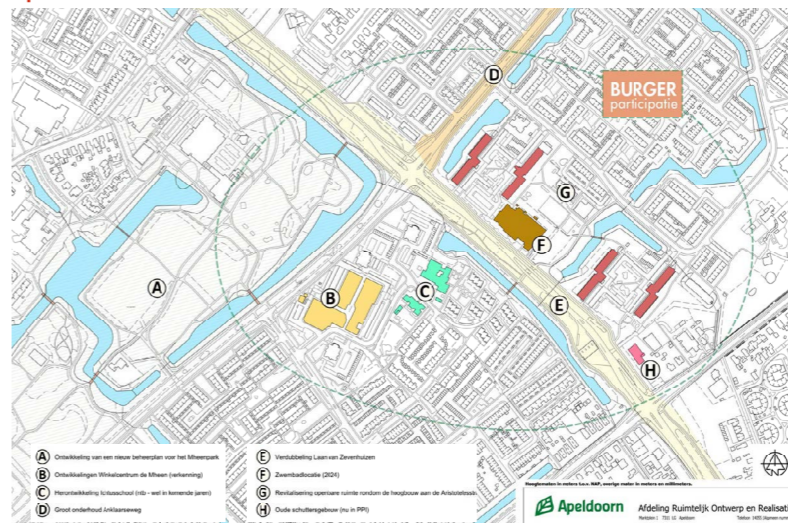
Stedelijk programmeren leidt tot een gebiedsgerichte aanpak waarbij brede en omvullende opgaven in samenhang kunnen worden opgepakt. In- en externe stakeholders zien hiervan het gezamenlijke belang en committeren zich aan deze werkwijze. Er ontstaat duidelijkheid en transparantie naar hoe wij schaarse middelen (en ruimte) optimaal inzetten. Dit leidt tot een groter vertrouwen en een grotere uitvoeringskracht wat op zijn beurt weer meer ruimte geeft om te sturen op maximale waardecreatie.

Gewenste ondersteuning?

- OT 1: Integrale opgave en beleidsontwikkeling Commitment begint al eerder, namelijk met een gelijke visie op de toekomst. Dat is waar OT1 stappen in kan zetten.
- OT2: Stedelijk programmeren en samenwerken Kennis delen over en weer, toepassen van geschikte tools / werkmethoden
- OT 3: Integrale uitvoering In de projecten moet het waargemaakt worden. De meerwaarde moet hier gaan blijken.
- OT 4: Stedelijk investeren en businesscases Het meten en waarderen van maatschappelijke waarde is belangrijk. Als we hier met elkaar geen gezamenlijk beeld bij hebben dan wordt commitment lastig.
- OT 5: Datagedreven sturen Up-to-date en betrouwbare informatie is een must.
- OT 6: Harmonisatie regelgeving Zeker op financiële vlak zijn er praktische hobbels.

03 Sprekelaar, samen aan de slag in de wijk!

Apeldoorn

Waar gaat het over?

Het beoogde gebied, de buurt Sprekelaar en zijn directe omgeving, is een gebied dat door de meeste bewoners gemiddeld als vitaal en prettig worden ervaren. Echter is er ook een sociale opgave. Zo neemt in en rondom de hoogbouw het gevoel van onveiligheid en overlast toe. De buurt heeft niet de veerkracht om deze ontwikkelingen te doorstaan of te benutten.

Naast de opgaves om deze sociale problematiek aan te pakken staan in het gebied de komende jaren ook verschillende fysieke opgaves gepland. Zo is de revitalisering van de openbare ruimte rondom de hoogbouw aanstaande, is er woningbouwontwikkeling, komt door sloop de locatie van het zwembad vrij en wordt de aangrenzende ringweg verbuddeld.

Door de opgaves integraal, gebiedsgericht en gezamenlijk aan te pakken kunnen met dezelfde middelen meer doelen worden bereikt (meer leefbaarheid, cohesie en een vitalere buurt). Om dit te bereiken moet de juiste balans tussen de sociale en fysieke opgaven.

Hoofdfactor(en) en rollen?

- Gemeente Apeldoorn Woningbouwcorporatie (aandeel corporatiebezit in het gebied is hoger dan gemiddeld in Apeldoorn)
- Bewoners
- Maatschappelijke organisaties
- Ontwikkelaars

Contactpersoon:

Karsten Orth en Chris Lagendijk

Stappenplan

Er wordt begonnen met het opzetten van het gebiedsmanagement. Voornaamste taak hiervan is het verbinden en afstemmen van plannen, het vormen van coalities en het sturen en tot uitvoering brengen van de verschillende ontwikkelingen. Simultaan wordt een visie op het gebied ontwikkeld. Dit wordt gedaan volgens de Integrale Ontwerpmethode OR (gem. Amsterdam). Deze visie en de ontwikkelingen voortkomend uit het gebiedsmanagement worden vertaald naar een uitvoeringsplan.

Waarom urgent?

De gemeente Apeldoorn heeft op het fysieke en sociale domein twee belangrijke beleidsstukken in voorbereiding, namelijk de omgevingsvisie en de kadernota maatschappelijke ontwikkeling. In beide beleidsstukken is de gebiedsgerichte aanpak geïntegreerd. Een integrale wijk aanpak zoals beoogd voor het gebied Sprekelaar en omgeving biedt de kans om hier concreet invulling aan te geven. Ook biedt de samenwerking van diverse fysieke ontwikkelingen in de komende jaren een concrete kans om hier meer waarde uit te halen dan met een sectorale aanpak mogelijk is.

Welke opportuniteit?

Er speelt veel in het gebied, er zijn verschillende fysieke ontwikkelingen aanstaande en er zijn diverse partijen die in het gebied willen investeren. De focus kan snel worden geleegd op het vormen van visies, er is minder energie nodig voor het creëren van draagvlak of afstemming vooraf. Voor alle buurten in Apeldoorn wordt op dit moment gewerkt aan een zogenaamde 'Vitaliteitsagenda'. Dit is in feite het toekomstplan voor het desbetreffende gebied met als doel om goed in kaart te brengen welke plannen, ambities en uitdagingen er vanuit inwoners, gemeente en andere instanties zijn.

Waarom vernieuwend?

In deze casus wordt verkend hoe fysieke ingrepen benut kunnen worden om sociale problemen aan te pakken.

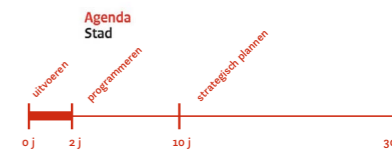
Daarnaast worden de fysieke en sociale opgaven vanaf het begin met elkaar verbonden met als doel een integrale aanpak die meer oplevert dan de som der delen. De planning en omvang van deze verschillende opgaves wordt gezamenlijk bepaald. Dit kan betekenen dat een bepaalde opgave eerder of later wordt uitgevoerd, of dat een opgave groter of kleiner wordt. Er zullen keuzes moeten worden gemaakt in het voortraject.

Wat leren we hieruit?

Door deze casus wordt kennis en ervaring opgedaan over het verbinden van fysieke en sociale opgaven, het ontwikkelen van een visie waarin deze opgaves samenkomen en het opstellen van gezamenlijke agenda's. Dit zal leiden tot één of meerdere uitvoeringsplannen waarin agenderen en verbinden van deze verschillende opgaves samenkomt, prioriteiten moeten worden aangebracht en idealiter budgetten worden ontsloten en integraal worden ingezet.

Uitdagingen onderweg?

Om de fysieke en sociale opgaves te kunnen stroomlijnen moet de gebiedsmanager invloed kunnen uitoefenen op de relevante budgetten en de planning/agendering van deze opgaven. Dit vraagt om programma- en afdelingsoverstijgend mandaat. Dit zal waarschijnlijk spanning opleveren met de sturing vanuit de lijn. Verder lopen de fysieke en sociale sturingslijnen vanuit het management en bestuur mogelijk door elkaar, dit vereist een duidelijke afstemming. Dit geldt natuurlijk ook voor de betrokken externe partijen.

Wat?
Verbinden van fysieke en sociale opgaven om tot een vitale en leefbare leefomgeving te komen.

Type opgave
Wijk aanpak (fysieke en sociale opgave verbinden)

Schaal
• Buurt
• Stadsdeel
• Stad

Timing
2021 ————— 2024 ————— 2026
→ einde City Deal!

Droomimpact?

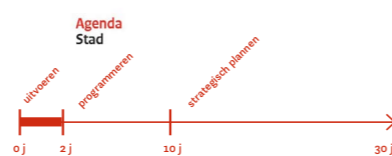
De integrale gebiedsaanpak heeft zijn vruchten afgeworpen en het gebied Sprekelaar en omgeving is over 10 jaar een veerkrachtig gebied met een hoge leefbaarheid en vitale inwoners. Het is vanzelfsprekend om fysieke en sociale opgaven in een vroeg stadium met elkaar te verbinden. Hierdoor wordt bij een ingreep in de fysieke leefomgeving, zoals de revitalisering van de openbare ruimte, bij woningbouw of infrastructurele ontwikkelingen, het maximale resultaat behaald.

Gewenste ondersteuning?

- OT 3: Integrale uitvoering
- OT 4: Stedelijk investeren en businesscases - mogelijk input in het berekenen van maatschappelijke waarde om een goede kostenverdeling te kunnen maken.
- OT 5: Datagedreven sturen - wel input nodig
- OT 6: Harmonisatie regelgeving - ook hier geldt dat ontwikkelen niet slechts moet voldoen aan de vergunningseisen, maar ook meerwaarde moet bieden aan het gebied. Hoe kun je dat (via omgevingsvisie) dan ook regelen.

04 Naar een toekomstbestendige Bomenbuurt

Den Haag

Wat?

De vervangingsopgave benutten om een toekomstbestendige openbare ruimte realiseren met meer ruimte voor groen en ontmoeten in de Haagse Bomenbuurt.

Type opgave

Vervangingsopgave met participatie, ontwerp-aanpak

Schaal

- Buurt
- Wijk
- Stadsdeel

Timing

Waar gaat het over?

In de Bomenbuurt wordt vanaf medio 2023 het riool vervangen. De bewoners en andere belanghebbenden geven al jaren aan dat zij graag de openbare ruimte in hun buurt toekomstbestendiger willen maken. Bewoners hebben met ondersteuning van het Stadsdeel een visie gemaakt. In de visie doen zij uitspraken over belangrijke keuzes voor het verbeteren en toekomstbestendig maken van de leefomgeving. Nieuw beleid van de gemeente Den Haag onderbouwt deze vraag. Het is een integrale opgave die om een integrale financiering vraagt. Daarvoor is een integraal programma en een integrale aansturing noodzakelijk. De extra middelen voor de herinrichting zijn nog niet beschikbaar.

Gewerkt wordt aan een programma met deelprojecten voor het integraal realiseren van de doelen vanuit de mobiliteitstransitie, klimaatadaptatie en energietransitie. Daarbij worden alle wensen/eisen die nu en in de toekomst belangrijk zijn vanuit de leefomgevingskwaliteiten, zoals bewegen, spelen, toegankelijkheid (ouderen) en ontmoeten meegenomen. Dit vergt het maken van ingewikkelde keuzes waar bewoners, ondernemers en andere belanghebbenden vanaf de start intensief bij betrokken worden.

Hoofdfactor(en) en rollen?

Contactpersoon:

Pauline van den Broeke (projectleider)
Alex Schipperheijn (Beleidsadviseur Stadsbeheer)

Stappenplan

Begonnen wordt met een plan van aanpak voor de onderbouwing van het verkrijgen van het hogere budget dat voor de herinrichting nodig is. Het Plan van aanpak onderscheidt 2 scenario's. Een scenario met extra middelen en een scenario zonder de extra middelen. Scenario 1. Als er geen extra geld beschikbaar komt voor de herinrichting worden wel ontwerpprincipes opgesteld die voor andere projecten gebruikt kunnen worden. Scenario 2. Als de extra middelen beschikbaar worden gesteld dan wordt de rioolvervangingsuitvoering met herinrichting in vier fasen in een periode van 8 jaar (2023-2031). In april '22 moet het plan van aanpak gereed zijn.

Waarom urgent?

De kans om de openbare ruimte toekomstbestendig her in te richten zijn in belangrijke mate gekoppeld aan de rioolvervangingsuitvoering. De riolerings in dit deel van Den Haag heeft een zeer lange levensduur, circa 80 jaar. Het momentum van de rioolvervangingsuitvoering, als de straat van gevel tot gevel open gaat, moet daarom gepakt worden. Om dit momentum te gebruiken moet op korte termijn ook de financiën worden geregeld. Nu is dus de kans te anticiperen op toekomstige wensen en behoeftes. Anders moet vanwege de afschrijvingstermijn van de openbare ruimte 20 jaar worden gewacht.

Welke opportuniteit?

Het denken vanuit collectieve, gedeelde belangen, maar ook hoe de collectieve belangen kunnen worden geformuleerd. Het geven van een data fundament (analyses over parkeerdruk, ideale plek voor de bomen in de straat, benodigde ruimte voor mobiliteit enz) en de vraag hoe integraal gewerkt kan worden ondanks de verschillende belangen van de verschillende belanghebbenden.

Waarom vernieuwend?

De herinrichting heeft een belangrijke relatie met de mobiliteitstransitie, klimaatadaptatie en energietransitie. Soms is dat volgtijdelijk, andere keren parallel. Alle deelprojecten zijn belangrijke fundamenten voor de integrale opgave. Die verbanden zijn onlosmakelijk en dat maakt dit project complex en uitdagend. De herinrichting die uitgevoerd wordt als werk-met-werk met de rioolvervangingsuitvoering is een voorbeeldproject voor toekomstige opgaven in de openbare ruimte en verbetering van de kwaliteit van de leefomgeving. Maar ook voor de manier waarop we integrale opgaven moeten aanpakken. De collectieve waarden van de publieke ruimte is de basis.

Wat leren we hieruit?

Hoe wij omgaan met feedback vanuit de bewoners en andere belanghebbenden en hoe dit ondersteunend kan zijn voor het vormgeven aan de verschillende transities. Door hiermee aan de slag te gaan komen veel problemen en knelpunten naar boven waar wij van kunnen leren.

Uitdagingen onderweg?

Urgentie duidelijk maken voor de beslissers, ambtelijke top. Vertrouwen kweken intern om integraal te denken en doen. Vertrouwen kweken tussen de stakeholders. Koppeling van budgetten: het integraal maken van geld.

Droomimpact?

Bewoners laten meewerken aan het toekomstbestendig maken van de buurt. Bewoners daarmee vertrouwen laten geven in de overheid. Interne samenwerking die uitgaat van toekomstbestendigheid.

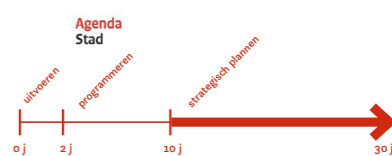
Gewenste ondersteuning?

OT 3: Integrale uitvoering
Hoe kunnen wij de uitvoering zo organiseren dat alle wensen ook worden uitgevoerd?
OT 5: Datagedreven sturen
Wat zijn de feiten? Data-analyse. Staan de bomen op de juiste plek (niet in de slagschaduw van de gebouwen). Interactie onder en bovengrond.

Amsterdam: Hoe hebben zij koppelkansen inzichtelijk gemaakt en opgepakt in de organisatie?
Leiden: Zij hebben budgetten integraler gemaakt: hoe doen zij dat?
Rotterdam: bestuurlijk - hoe is de aandacht voor integrale herinrichting geborgd?

05 Laakhavens – grote ambities, knellende ruimte

Den Haag

Wat?

De casus Laakhavens betreft een gebiedstransformatie die valt of staat met een goed functionerende openbare ruimte. Bij uitstek een verhaal over (dis)balans.

Type opgave

Gebiedsontwikkeling

Schaal

- Buurt
- Wijk
- Stadsdeel

Timing

Waar gaat het over?

Laakhavens was het eerste industriegebied in Den Haag. Dat karakter is in de loop van de geschiedenis flink gewijzigd. Momenteel vindt er opnieuw een ingrijpende gebiedsontwikkeling plaats, passend in de grotere ambities van het zogenaamde Central Innovation District in Den Haag, maar natuurlijk niet vrij van haar geschiedenis.

Hoogbouw en transitieopgaven bevragen de bestaande logica van de openbare ruimte (denk bij hoogbouw aan windhinder, afval, bewegingen, bij transitie aan de voorkeur voor de voetganger en fiets en de energietransitie), en groen en bomen zijn lastig te realiseren.

Versnipperd grondeigendom vraagt om verschillende manieren van sturen.

Voor de sociale opgaven in Laakhavens lijkt nog weinig aandacht te zijn, terwijl er toch al 8.000 mensen wonen en sociale opgaven stevig zullen gaan spelen naarmate daar vele mensen bij gaan komen.

Hoofdfactor(en) en rollen?

Contactpersoon:

Daniël Hogendoorn

Stappenplan

Stap 1 is een interviewronde met betrokken stakeholders binnen en buiten de gemeente. Het doel is om inzichtelijk te maken waar deze casus in wezen over gaat, wat de knelpunten en dilemma's zijn, en waar de kansen liggen.

Stap 2 is om deze interviews te verwerken in een casusbeschrijving en in een handelingsperspectief.

Stap 3 is een integratie van de casus binnen de City Deal als geheel.

Waarom urgent?

Laakhavens staat symbool voor de openbare ruimte in de verdrukking. De verdichting en transitieopgaves, en de economische en technische prikkels die daarmee gepaard gaan, zorgen ervoor dat de vitale publieke functies van de openbare ruimte in het geding komen. De overheid heeft juist de rol om deze publieke waarde te garanderen. Laakhavens geeft inzicht in waar we op moeten letten.

Welke opportuniteit?

Nederlandse steden verdichten en hebben te maken met grote transitieopgaves wat een wissel trekt op de openbare ruimte. Laakhavens is een extreme casus in dit opzicht. Daarmee kan het de aanpak elders bevorderen en kan Laakhavens baat hebben bij elders beproefde concepten.

Waarom vernieuwend?

De herinrichting heeft een belangrijke relatie met de mobiliteitstransitie, klimaatadaptatie en energietransitie. Soms is dat volgtijdelijk, andere keren parallel. Alle deelprojecten zijn belangrijke fundamenten voor de integrale opgave. Die verbanden zijn onlosmakelijk en dat maakt dit project complex en uitdagend. De herinrichting die uitgevoerd wordt als werk-met-werk met de rioolvervangingsuitvoering is een voorbeeldproject voor toekomstige opgaven in de openbare ruimte en verbetering van de kwaliteit van de leefomgeving. Maar ook voor de manier waarop we integrale opgaven moeten aanpakken. De collectieve waarden van de publieke ruimte is de basis.

Wat leren we hieruit?

De capaciteit van de gemeente is beperkt. Het grondeigendom is versnipperd. Er zijn cultuurwinsten bij de omgang met ontwikkelaars die in het verleden tot discutabele beslissingen hebben geleid. Beleid is nog niet ingericht op de gewenste toekomst. Er is een grote behoefte om te voldoen aan de woningvraag, maar ook aan alle andere ambities. Hoog ambitieniveau: past het wel? Zijn de financiën toereikend?

Droomimpact?

Dat de openbare ruimte, met haar essentiële rol in het functioneren van de stad, vanaf dag een centraal staat in dit soort grote gebiedsontwikkelingen.

Gewenste ondersteuning?

OT 1: Integrale opgave en beleidsontwikkeling
Commitment begint al eerder, namelijk met een geleide visie op de toekomst. Dat is waar OT's stappen in kan zetten.
OT 2: Stedelijk programmeren en samenwerken
Kennis delen over en weer, toepassen van geschikte tools / werkmethoden
OT 3: Integrale uitvoering
In de projecten moet het waargemaakt worden. De meerwaarde moet hier gaan blijken.
OT 5: Datagedreven sturen
Up-to-date en betrouwbare informatie is een must.

06 Revitalisering Componistenbuurt

Dordrecht

Waar gaat het over?

In de Componistenbuurt wordt circa 1500 meter riolering vervangen zodat er een nieuwe riool de komende 60 jaar aan alle eisen voldoet.

Na de riolering wordt de herinrichting van de openbare ruimte opgepakt. Doel is om met een integrale aanpak, ondersteund door nieuwe participatie hulpmiddelen, tot een zo breed mogelijk integrale inrichting te komen van de openbare ruimte met maatregelen voor aanpak wateroverlast, hittestress en parkeeroverlast en gelijktijdig ook oplossingen kan bieden voor sociale problematiek zoals segregatie, beperkte betrokkenheid bij de buurt en omgeving en daarmee samenhangende overlast en gevoel van sociale onveiligheid.

De beperkte ruimte in de ondergrond en de buitenruimte compliceren de opgave. In de wijk zijn veel auto's / bestelbussen en een hoge parkeerdruk. Daardoor lastig om parkeerplaatsen te vergroenen en zullen klimaat adaptieve maatregelen vooral mogelijk zijn in de particuliere voor- en achtertuinen. Mogelijk aantal parkeerplaatsen verlagen door gedeeld autobezit te stimuleren. Daarnaast wens voor inrichting als 30 km gebied.

Hoofdactor(en) en rollen?

- Bewoners, organisaties en ondernemers in de wijk
- Gemeente
- Ingenieursbureau Drechtsteden
- Annemer

Contactpersoon:

Joy Pengel
Jacqueline Gommans

Stappenplan

Q2 2021 start project.
Q3 2022 start uitvoering riolering
Q3 2023 start uitvoering buitenruimte, Q3 2023 einde project.
Vanwege de beperkte ruimte in de ondergrond is tijdig onderzoek nodig naar klimaat adaptieve maatregelen en is afstemming nodig met de andere gebruikers (Stedin/Evides) in de ondergrond. Na de riolering wordt de herinrichting van de wijk mogelijk. Dit dient plaats te vinden in samenspraak met bewoners in de nieuwe buurt aanpak; zoveel mogelijk integraal en met oog voor andere kansen.

Waarom urgent?

Met huidige aanpak is in een compacte buurt als deze fysiek en financieel weinig mogelijk voor klimaat maatregelen, beperken auto's in de straat, ondergrondse voorzieningen en wens vanuit de bewoners voor de inrichting van de wijk. Financiering vindt plaats op basis van onderhoudsbudgetten die niet toereikend zijn om minimale te doen. Eigenlijk zijn het wel gemiste kansen als nu wens niet worden ingevuld en er gewacht moet worden tot er weer een grote ingreep plaats vindt in de openbare ruimte zoals pas na 60 jaar voor het riool of na 25 jaar voor de weg.

Welke opportuniteit?

Zoals al genoemd zijn andere opportuniteiten: de noodzaak om nu ook gelijk meer te doen aan klimaatinvloeden (na wateroverlast, hittestress en droogte, gasvrije en duurzame woningen). Maar ook de wens om de biodiversiteit te verbeteren evenals de gezondheid door de beweegbaarheid van de omgeving te verbeteren. Binnen datzelfde kader kan ook worden genoemd het stimuleren van de fiets en het ontmoedigen van het autobezit. Ook zal naar sociale vraagstukken zoals veiligheid en overlast worden gekeken en of binnen het ontwerp hier verbeteringen mogelijk zijn.

Waarom vernieuwend?

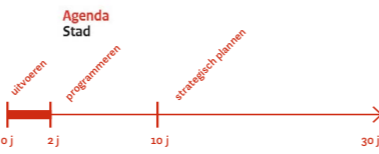
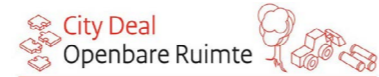
Door de introductie van de programmeertafel worden problemen en kansen vanuit diverse interne sectoren en externe partners zoals woningbouwcorporaties en kabels en leidingen beheerders eerder inzichtelijk. Daarmee ontstaat de mogelijkheid om zaken te coördineren. Door in een vroeg stadium met veel partijen samen te werken, hopen we dat het mogelijk wordt de oplossingen voor de geschatte problematiek niet alleen in het openbare gebied, maar ook op private terreinen (bewoners en school) als op andere aspecten zoals bv gedrag te realiseren. Deze aanpak zal om veel en andersoortige communicatie vragen dan bij een reguliere aanpak voor riolering. De andere partijen moeten zich gekend voelen als partner. Voor dit project willen we dan ook andere vormen van participatie inzetten zoals bv een online communicatie platform en social design. Dit kan ook helpen om bewoner bewust te maken van de te boeken winsten bij de transformatie van de ruimte.

Wat leren we hieruit?

Het is nog niet gebruikelijk om met het grootschalig onderhoud ook gelijktijdig mee te nemen en uit te voeren. De verschillende sectoren, binnen en buiten de gemeente hebben vaak nog andere inzichten, culturen, verwachtingen, planningen en financieringsvormen. Hier is veel van elkaar te leren en voor verbetering vatbaar.

Uitdagingen onderweg?

De verschillende belangen van de ondergrondse infra die niet past in de beperkte ruimte met de gewenste inrichting van de buitenruimte. Onvoldoende ruimte om goede parkeervoorzieningen te maken en gelijktijdig een groene en klimaat adaptieve buitenruimte in te richten. De individuele wensen van de bewoners stroken vaak niet met het algemene belang. De fysieke ruimte voor alle wensen is beperkt waardoor kosten voor oplossingen groter zijn.

Wat?

Met de herinrichting van de openbare ruimte, na riolering, willen we oplossingen bieden voor parkeren, groen, klimaat en sociale problematiek in de Componistenbuurt.

Type opgave

Vervangingsopgave met participatie, ontwerp aanpak

Schaal

- Buurt
-
- Stad

Timing

Droomimpact?

Een groene leefbare wijk waar bewoners prettig kunnen wonen. Waar de auto's niet de belemmering zijn voor spelen, wandelen, fietsen en voor klimaatmaatregelen.

Gewenste ondersteuning?

- OT 1: Integrale opgave en beleidsontwikkeling om breedte van alle sectoren goed afgestemd te krijgen
- OT 2: Stedelijk programmeren en samenwerken om financiering van diverse kansen beter op orde te krijgen
- OT 3: Integrale uitvoering voor verbeterd proces
- OT 5: Datagedreven sturen om problematiek goed in beeld te hebben
- OT 6: Harmonisatie regelgeving om in de ondergrond meer ruimte te creëren

07 Transformatie Dordwijkzone naar Stadspark XXL

Dordrecht

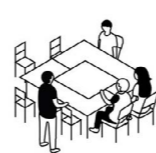

Waar gaat het over?

Belangrijke speerpunten bij de transformatie van de Dordwijkzone naar Stadspark XXL zijn het aanbieden van een gevarieerd programma, het versterken van de natuurbeleving en het vergroten van de betrokkenheid van bewoners. In het ontwerp is de zogeheten groene loper een belangrijke drager van deze ambitie. In deze groene loper verbinden natuurroutes en actieve routes de rijkdom van de natuur met het grote voorzieningsaanbod in het park. Zo zorgen de cultuurhistorie, de buurtinitiatieven, de vele sport- en bewegingsmogelijkheden en de natuur ervoor dat Dordrechtaren het park misschien straks wel elke dag willen bezoeken.

De transformatie van de Dordwijkzone zorgt voor meerdere positieve effecten. Zo krijgt de leefomgeving een kwaliteitsimpuls. Maar ook sport het openbaar groen inwoners aan om meer te bewegen en draagt het bij aan biodiversiteit en klimaatbestendigheid. Het kosten-batensaldo valt positief uit met een verhouding van 3,7 (baten/kosten).

Hoofdactor(en) en rollen?

- Provincie Zuid Holland: samenwerkingspartner en medefinancier op het gebied van gezondheid, biodiversiteit en erfgoed
- Waterschap: samenwerkingspartner op het gebied van waterberging en -circulatie
- Rijksdienst voor Ondernemend Nederland: medefinancier op het gebied van klimaatadaptatie en erfgoed
- Wielersociëteit: samenwerkingspartner op het gebied van monitoring en onderhoud
- Stichting Ark & Ecohouse: samenwerkingspartner op het gebied van onderzoek
- FC Dordrecht en sportverenigingen: belanghebbenden

Contactpersoon:

Michel van Leemput [m.van.leemput@dordrecht.nl]
Berry Gersonius [berry.gersonius@realisense.nl]

Stappenplan

Een transformatie van deze omvang vergt vele jaren. De investeringen zullen over een periode van 15 jaar of misschien zelfs langer worden gedaan. De bijbehorende kredietaanvragen per gebied worden over deze periode gefaseerd. Vooruitlopend daarop gaan we een uitvoeringsvisieprogramma opstellen en een fasering voor de uitvoering. In de tussentijd zullen we initiatieven en ontwikkelingen die hierin passen ook al ter hand nemen.

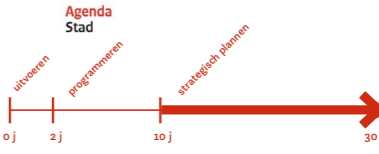
De gemeenteraad heeft een investeringsbudget van ruim € 55 miljoen beschikbaar gesteld om het stadspark te realiseren en de stad leefbaarder te maken door ecosysteemdiensten beter te laten presteren. Voor de uitvoering wordt een organisatiestructuur en een kader opgesteld.

Waarom urgent?

Dordrecht wil 10.000 extra woningen realiseren zonder de ruimtelijke kwaliteit aan te tasten. Dit geeft de uitdaging om binnen de beperkte ruimte van de bestaande stad slimme oplossingen toe te passen. De Dordwijkzone loopt van noord naar zuid door de stad en is momenteel niet optimaal ingericht, versnipperd en slecht toegankelijk. Om de stad aantrekkelijk, gezond en bestand tegen weersuipen te houden krijgt deze groene waterrijke zone een belangrijke rol.

Welke opportuniteit?

Er ligt een verband met 'Klimaatadaptatie met natuur in het peri-urbane gebied' van MinLNV. Binnen dit project ontwikkelen Strooming en GreenSteps een werkwijze om het gebied rondom de stad te benutten voor klimaatadaptatie. Dit gebied is niet alleen nodig voor klimaatadaptatie, maar ook voor woningen, recreatie, landbouw en nieuwe bossen/natuur. Al die opgaves kunnen alleen gerealiseerd worden, als we de schaarse ruimte slim inzetten. Dit biedt de opportuniteit om MinLNV meer in de City Deal te trekken.

Wat?

De Dordwijkzone wordt getransformeerd naar Stadspark XXL: een waardevol stadspark vol mogelijkheden voor natuur, recreatie en cultuur.

Type opgave

Gebiedsontwikkeling, uitvoeringsvisie, investeringsmodel

Schaal

-
-
- Stad

Timing

Droomimpact?

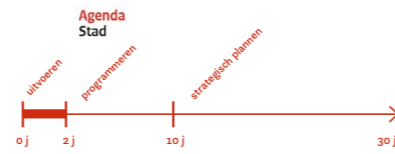
Nu profiteren partijen, zowel publiek als privaats, geregeld nog mee van integrale investeringen zonder dat ze zelf een bijdrage leveren. Denk aan vastgoedeigenaren, verzekeraars, maar ook verschillende afdelingen binnen de gemeente. De impact die we met deze casus dromen te hebben is dat de kosten (in dit geval voor het Stadspark XXL) gedeeld worden voor het tegelijkertijd behalen van meerdere resultaten: ruimtelijke kwaliteit, bereikbaarheid en verkeersveiligheid, gezondheidseffecten, groen, water en biodiversiteit.

Gewenste ondersteuning?

- OT 1: Integrale opgave en beleidsontwikkeling om breedte van alle sectoren goed afgestemd te krijgen
- OT 2: Stedelijk programmeren en samenwerken om financiering van diverse kansen beter op orde te krijgen
- OT 3: Integrale uitvoering voor verbeterd proces
- OT 4: Stedelijk investeren en businesscases

08 Proeftuin Aardgasvrij de Wijert

Groningen

Wat?

Vorbereiden van de wijk om aardgasvrij te worden, in combinatie met het toekomstbestendig maken van de wijk.

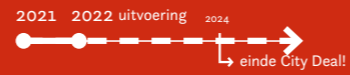
Type opgave

Wijkvernieuwing (aardgas loskoppelen) met participatie

Schaal

- Wijk
- Stad

Timing

Waar gaat het over?

In de wijk de Wijert werken we aan de opgave om de woningen de komende jaren geschikt te maken om van het gas af te gaan. Dan kan straks de overstap op een andere energiebron relatief eenvoudig plaatsvinden. We noemen dit aardgasvrij-ready. Dit is meer dan alleen het isoleren van de woningen en koken op inductie. Aardgasvrij-ready betekent een integrale verbetering om de wijk toekomstbestendig te maken met de juiste balans tussen leefbaarheid, duurzaamheid en betaalbaarheid. Naast de gebouwen wordt rekening gehouden met de gevolgen die de aanpassingen hebben op de ondergrondse infrastructuur (aansluiting warmtenet), wordt de openbare ruimte meegenomen, worden oplossingen voor toekomstige duurzame mobiliteit geïntegreerd en is klimaatadaptatie onderdeel van de aanpak. De uitgangspunten van het aardgasvrij-klaar maken zijn het bieden van meer comfort, prettiger wonen en het gelijk blijven van de woonlasten (huur of hypotheek plus energiekosten).

Stappenplan

Fase 1: voorbereiding
Mnd1: inrichten projectteam, klankbordteam, etc
Mnd 2-5: gezamenlijke werken aan wijkenergieplan
Mnd 6: Wijkenergieplan in raad
Mnd 7-11 uitvoeringsplan
Mnd 12: Wijkenergie- uitvoeringsplan in raad

Fase 2: uitvoering

Waarom vernieuwend?

In deze aanpak is het aardgasvrij maken de aanleiding, maar gaat het om veel meer dan dat. Ook de inrichting van de openbare ruimte, het klimaatadaptief maken van de wijk, aandacht voor energie-armoede, verbeteren van de leefbaarheid is onderdeel van het project. Er vindt nauwe samenwerking plaats met de inwoners en VVE's van de wijk.

Wat leren we hieruit?

We zijn nu in contact met inwoners van de wijk. Wat werkt wel en wat niet in het participatie proces? In de vernieuwingswijken gaat het om een combinatie van sociale en fysieke opgaven. Hoe kunnen die elkaar versterken? Welke factoren dragen bij aan de sociale transitie voor een inclusieve, veilige, toegankelijke en beschikbare openbare ruimte? En hoe kan je zorgen dat alle andere projecten in deze wijk daar ook in meegenomen worden.

Hoe stem je de verschillende geplande werkzaamheden en investeringen in de wijk goed op elkaar af?

Uitdagingen onderweg?

Hoe zorgen we ervoor dat bewoners en ondernemers uit de wijk ook aangehaakt blijven? In de wijkvernieuwingen gaat het om een combinatie van sociale en fysieke opgaven. Hoe houden we die integrale opgave/ambitie gedurende het gehele traject overeind? (Risico is dat het teveel gaat inzoomen op verbeteren van de woningen).

Droomimpact?

Dat iedere transitie/ingreep in de openbare of bebouwde ruimte aanleiding is tot een integrale kijk en (mogelijk en indien nodig) een integrale aanpak.

Gewenste ondersteuning?

OT 1: Integrale opgave en beleidsontwikkeling: sociale transitie
OT 2: Stedelijk programmeren en samenwerken: gezamenlijk programmeren (Enaxis)
OT 3: Integrale uitvoering: draagvlak, integrale ambitie

Hoofdactor(en) en rollen?

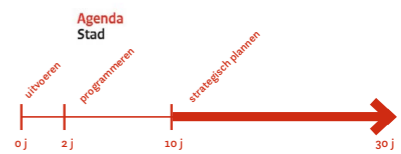
-Gemeente Groningen (initiatiefnemer, projectleider)
-Wijkbewonersorganisatie (verantwoordelijk voor verduurzaming en eigen vastgoed en gemeentelijk voor leefbaarheid)
-Bewoners: actieve rol, sommige als energiecoach
-VVE: aanjager
-Enaxis: afstemming over planning

Contactpersoon:

Henk Kosmeijer

09 Inrichtingsleidraad openbare ruimte

Groningen

Wat?

De Leidraad Openbare Ruimte levert inspiratie en een kwaliteitskader voor een 'herwonnen openbare ruimte' waarin de druk anders is verdeeld en waarin meer ruimte is voor 'groen, sporten, spelen en ontmoeten'.

Type opgave

Inrichtingsprincipes

Schaal

- Wijk
- Stad

Timing

Waar gaat het over?

De afgelopen jaren is de druk op de openbare ruimte in Groningen fors toegenomen. Het aantal inwoners in de stad is gegroeid, maar de openbare ruimte is niet in dezelfde mate meegroeid. De huidige doelstelling, om de openbare ruimte te herwinnen en de leefbaarheid in de openbare ruimte te vergroten, past in een groter maatschappelijk debat over de manier waarop we onze stedelijke omgeving inrichten. Ter ondersteuning van het herwinnen van de openbare ruimte is de Leidraad Openbare Ruimte ontwikkeld. Hierin zijn principes verwoord van; stimulering van ontmoeting, toegankelijkheid, ruimte voor voetgangers en fietsers, vergroening en het fors terugdringen van geparkeerde auto's. De doelstelling van de Leidraad Openbare Ruimte is het leveren van inspiratie en een kwaliteitskader voor een andere openbare ruimte: een 'herwonnen openbare ruimte' waarin de druk anders is verdeeld en waarin meer ruimte is voor 'groen, sporten, spelen en ontmoeten'. Daarbij wordt het gebruik van de auto in de wijken en dorpen ontmoedigd. De Leidraad helpt om een nieuwe balans te vinden en zo nodig keuzes te kunnen maken tussen alle claims die er op de beperkte ruimte worden gelegd en moet ruimte bieden voor de transformatie naar een groenere, gezondere openbare ruimte die uitnodigt tot beweging en ontmoeting. Het is de bedoeling dat we de komende jaren, aan de hand van de leidraad, onze straten integraal ontwerpen en inrichten.

Hoofdactor(en) en rollen?

-stedenbouwkundigen
-verkeerskundigen
-ecologen
-klankbordgroep
-bestaande uit verschillende stadsdiensten
-externen: warmtestad, enaxis, etc.

Contactpersoon:

Tamara Ekemper

Stappenplan

Leidraad is gereed in 2021, uitvoering zal in de jaren erna plaatsvinden

Waarom urgent?

Met het uitbrengen van de Leidraad tonen we een ambitie om onze openbare ruimte op een andere manier in te richten. Het is nu zaak om die ambitie ook in praktijk te brengen. Het is een zeer belangrijk onderdeel van het Coalitieakkoord.

Welke opportuniteit?

"Ruimte voor lopen" Citydeal.

Uitdagingen onderweg?

Hoe veranker je deze integrale aanpak voor de openbare ruimte in het omgevingsplan?

Hoe stimuleren we participatie en draagvlak om het gemeentelijk beleid te vertalen naar wijkgerichte plannen. Participatie heeft hierin twee vormen: intern en extern. Intern heeft het betrekking op draagvlak creëren bij andere afdelingen, binnen de eigen organisatie. Extern heeft het betrekking op bewoners en andere samenwerkingspartners zoals nutsbedrijven, openbaar vervoer, waterschap.

Er is een hoge ambitie wat betreft inrichting kwaliteit. We werken nu met een laag onderhoudsniveau omdat we daarop hebben bezuinigd. Hoe voorkomen we dat de groene ambities

Waarom vernieuwend?

Het is vrij vernieuwend omdat het verregaande uitspraken doet voor de inrichting van de openbare ruimte. Met de leidraad presenteren we een andere, integrale aanpak, met de nadruk op langzaam verkeer. Dit heeft consequenties voor alle gebruikers van de openbare ruimte.

Wat leren we hieruit?

We zijn nu in contact met inwoners van de wijk. Wat werkt wel en wat niet in het participatie proces? In de vernieuwingswijken gaat het om een combinatie van sociale en fysieke opgaven. Hoe kunnen die elkaar versterken? Welke factoren dragen bij aan de sociale transitie voor een inclusieve, veilige, toegankelijke en beschikbare openbare ruimte? En hoe kan je zorgen dat alle andere projecten in deze wijk daar ook in meegenomen worden.

Hoe stem je de verschillende geplande werkzaamheden en investeringen in de wijk goed op elkaar af?

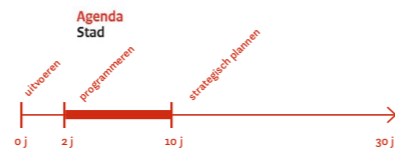
Droomimpact?

Gewenste ondersteuning?

OT 1; instrumentontwikkeling, omgevingsvisie/plan
OT 2; gezamenlijk programmeren
OT 3; wijkgericht, integraal, draagvlak
OT 4; ontschotten interne budgetten/ financiering

10 Integrale wijkaanpak Slaaghwijk

Leiden

Wat?

Ontwikkelen van een integrale wijkaanpak voor de Slaaghwijk, die voor een vervangingsopgave staat en energietransitie meeneemt. De aanpak in Slaaghwijk kan model staan voor andere bloemkoolwijken in Nederland.

Type opgave

Vervangingsopgave, wijkaanpak

Schaal

- Buurt
-
-
- Stad

Timing

Waar gaat het over?

Slaaghwijk is het eerst gebouwde deel van de Merenwijk in Leiden. Bij de bouw, begin 70-er jaren is de buurt naar de toenmalige inzichten gebouwd. Veel hoogbouw in de stijl van bijvoorbeeld de Bijlmer, veel groen en water en een redelijk hoge kwaliteit openbare ruimte. Het is de eerste aanzet tot de model-bloemkoolwijk die de Merenwijk is. Vanwege onder andere sociale problemen is de wijk in de 90-er jaren sterk opgeknapt en aangepast.

Zo'n 50 jaar na de bouw is de riolering van de wijk aan vernieuwing toe. Ook veel verhardingen hebben hun beste tijd gehad. Het combineren van deze twee opgaves geeft de (financiële) mogelijkheid om Slaaghwijk opnieuw een grootschalige vernieuwingslag door te voeren. Hierin kunnen dan diverse beleidsdoelen zoals energietransitie, klimaatadaptatie en biodiversiteit een plek krijgen. Daarnaast is aandacht voor het sociale aspect belangrijk.

Stappenplan

- Inventarisatie stakeholders
- Uitwerken (beleids-) doelstelling gemeente en stakeholders
- Ontwikkelen van het noodzakelijke netwerk (van stakeholders)
- Inventarisatie noodzakelijk werkzaamheden
- Planstudie Schets
- Voorbereiden besluitvorming

Waarom vernieuwend?

De wijkgerichte aanpak is in Leiden vaker uitgevoerd. De manier van samenwerken en financiering er van is vernieuwend. Voor Slaaghwijk willen we hier een integratieslag maken door ook netbeheerders, warmteleveranciers en corporaties in het plan te integreren. Door de omvang van de niet-gemeentelijke opgaves, lijkt de gebruikelijke proces-richting (sturende gemeente, overige partijen leveren input) niet meer logisch. Er zal daadwerkelijk op gelijkwaardig niveau moeten worden samengewerkt.

Wat leren we hieruit?

- Hoe richten we een integrale organisatie in waarbij de gemeente niet meer alleen sturend is?
- Hoe financieren we wijkvervangingen?
- Wat is de optimale scope-definitie voor de wijkvervangingen in bloemkoolwijken? Wat neem je wel, en vooral, wat neem je niet mee.

Waarom urgent?

Slaaghwijk en in het verlengde de Merenwijk is een schoolvoorbeeld van Bloemkoolwijken. Zoals deze zijn er in Nederland velen. Wat we bij dit project leren is daardoor toepasbaar in heel veel gemeentes. Met name de integratie van beheer-projecten met wijkvernieuwing, energietransitie en woning-renovatie is uitdagend, en noodzakelijk.

Hoofdactor(en) en rollen?

- Clusters beheer en stedelijke ontwikkeling
- woningbouwverenigingen Portaal en de
- Stuats
- netbeheerders
- warmteleverancier
- Vattental

Welke opportuniteit?

In de Merenwijk, waar Slaaghwijk onderdeel van is, is de grondwaterstand in de afgelopen droge jaren op sommige plaatsen problematisch laag geworden. Er zijn technische voorzieningen ontwikkeld die dit kunnen oplossen. Deze vergen echter een goede afstemming met het Hooogheemraadschap i.v.m. de noodzakelijke aanvoer van voldoende schoon water. Deze samenwerking zal in de toekomst veel belangrijker worden.

Contactpersoon:

Danny Boers

Uitdagingen onderweg?

- Verschillende plan-horizons van de verschillende betrokken partijen
- Onmogelijkheden om integraal te financieren
- Onbekende processen en vooral niet vastgestelde mandaten
- Betrekken van verschillende corporaties

Droomimpact?

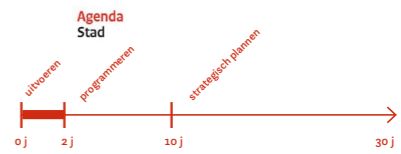
We leggen de basis voor de wijkvervangingen van Bloemkoolwijken in Nederland en een proces voor de combinatie van wijkvervangings met energietransitie.

Gewenste ondersteuning?

- OT 1: Integrale opgave en beleidsontwikkeling
- OT 4: Stedelijk investeren en businesscases
- OT 6: Harmonisatie regelgeving

11 Verticaal kabels en leidingen systeem

Leiden

Wat?

Testen van een innovatief modulaair systeem dat kabels en leidingen verticaal stapelt in de ondergrond om ruimte te besparen.

Type opgave

Modulaire systeem-innovatie

Schaal

-
-
- Stad

Timing

Waar gaat het over?

Het verticaal kabels en leidingensysteem is een systeem-innovatie om de beperkte ondergrondse ruimte beter te benutten. De verticale ordening van de K&L, in plaats van de thans gebruikelijke horizontale/verticale ordening, optimaliseert de inbeslagname van de ondergrondse ruimte. Daar waar verticale ordening nu wordt toegepast zijn dit evenwel vaak relatief dure en/of situationeel gekozen oplossingen. Denk bijvoorbeeld aan het meer toepassen van gestuurde boringen of betonnen leidingenkokers. Deze casus zet in op het ontwikkelen van een eenvoudig modulaair systeem en test dit uit in de context van een Living Lab, op een locatie in Leiden.

Het modulaair systeem bestaat uit losse elementen, zoals een staander, liggers, bodemplaat en beschermplaat welke aan elkaar worden bevestigd. De K&L worden in het rek opgelegd op de horizontale liggers, volgens bepaalde ordening (bovenin de telecom kabels, dan elektra kabels, gasleiding, waterleiding en warmteleidingen). Er wordt nagedacht over toegankelijkheid langs boven en langs de zijkant. De module wordt getest op een tracé van 50 meter. Tijdens deze Living Lab fase wordt toegewerkt naar een Programma van Eisen voor het systeem.

Stappenplan

1. Gemeente Leiden stelt locatie beschikbaar.
2. Testprotocol opstellen als leidraad voor het Living Lab
3. Drog-oefenen (1e jaar) Hierin wordt het VKLS met alle K&L in de ondergrond aangebracht, maar worden de netwerken niet aangesloten.
4. Testen in bedrijf (2e jaar) Hierin worden de netwerken wel aangesloten en in bedrijf genomen.
5. Resultaat van het Living Lab: Technische haalbaarheid is vastgesteld en programma van eisen is aangescherpt adhv tests.

Waarom urgent?

Door de grote woningbouw opgave worden binnenstedelijke gebieden verdicht. Dit in samenhang met klimaatadaptatie, energietransitie, aanleg van glasvezel, laadpalen, WKO, vervanging riolering e.d. gaan grote delen van de openbare ruimte de komende jaren op de schop. Door de beperkte bestaande openbare ruimte en toegenomen claim (zie bovenstaande zaken) op de ondergrond moeten innovatieve oplossingen worden bedacht om hier allemaal invulling aan te geven. Het VKLS is hier een voorbeeld van. Daarnaast helpt het graafschade voorkomen en kunnen kabels en leidingen beter teruggevonden worden.

Hoofdactor(en) en rollen?

- Netbeheerders
- Dura
- KPN
- Liaander
- SLB
- Stichting Mijnaansluiting.nl
- Termet
- Vattenfall
- VodafoneZiggo

- Gemeente Den Haag
- Gemeente Leiden
- Gemeente Utrecht
- Gemeente Rotterdam

- Aanvorderer / bureau
- NPK Design
- Aanvorderingsmaatschappij Van Gelder

- Overig
- Gemeentelijk Platform Kabels en Leidingen
- NEN 7171 commissie

Contactpersoon:

Danny Boers (City Deal)
Jos van Wersch (gemeente Leiden)
Pieter van Leeuwen (projectleider)

Waarom vernieuwend?

Tot op heden vindt de ordening van kabels en leidingen horizontaal plaats conform de NEN7171. En in enkele bijzondere gevallen middels kostbare leidingentunnels, put en buissystemen, gestuurde boringen e.d. Dit innovatieve verticaal kabels en leidingen systeem gaat uit van verticale ordening waardoor minder beslag wordt gelegd op de openbare ruimte.

Wat leren we hieruit?

Vanuit de netbeheerders en de koplopergemeenten is de wens uitgesproken voor (wetenschappelijke) begeleiding van de Living Lab. Een en ander zal in overleg nader moeten worden ingevuld, maar te denken valt aan zaken als het opstellen van het testprotocol, het documenteren van de resultaten, inhoudelijke inbreng, opstellen van de onderzoeksrapportages en dergelijke. Daarbij zal belangrijke input worden geleverd door de rest van het projectteam (zie ook bij organisatie; de werkgroep, betrokken aanvrager(s) e.d.).

Er zijn 2 technische universiteiten benaderd en de begeleiding door de Universiteit Twente (prof. Dr. Ir. André Dorée - Department civil engineering & management) sluit hier het beste bij aan.

Uitdagingen onderweg?

Het is al heel bijzonder dat we met zo'n grote groep van netbeheerders (telecom en niet telecom) en gemeenten aan het samenwerken waarbij ieder haar eigen belangen heeft maar ieder zich bewust is dat we naar innovatieve oplossingen moeten zoeken voor het probleem Vol onder maaiwijd. We zullen tijdens de uitvoering van de living-lab fase tegen ook technische uitdagingen aanlopen. Wat kan wel en wat zal moeten worden aangepast dit zal veel vragen van de werkgroep. Daarnaast zal afstemming volgen met de NEN7171 commissie over een nieuwe wijze van ordening.

Droomimpact?

Het VKLS zal als een nieuwe manier van ondergrondse ordening worden toegevoegd voor de aanleg van distributie kabels en leidingen. Het zal binnen drie jaar als pilot worden toegepast in binnen een stedelijke ontwikkeling en vervolgens worden geoptimaliseerd en breed worden toegepast in heel Nederland. De NEN7171 zal hierop worden aangepast.

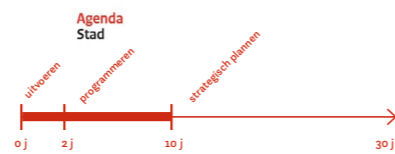
Gewenste ondersteuning?

OT 4: Stedelijk investeren en businesscases: Hoe kunnen we het VKLS opnemen in binnen stedelijke ontwikkeling en middels een businesscase aantonen de grote financiële en maatschappelijke voordelen.

In de werkgroep nemen de gemeenten Rotterdam, Den Haag, Utrecht en Leiden deel. Vanuit de koplopergemeenten dragen de gemeenten Amsterdam, Utrecht, Breda, Zoetermeer en Leiden financieel bij aan de living-lab fase van het VKLS. Ook andere gemeenten worden gevraagd deel te nemen en financieel een bijdrage te leveren.

12 Vergroening stadsboulevards Rotterdam

Rotterdam

Wat?

De stadsboulevards in het centrum moeten transformeren tot groene aantrekkelijke buitenruimten waaraan geleefd en gewoond kan worden. De transformatie van hoofdstructuren vraagt een andere programmering en financieringsaanpak.

Type opgave

Stadsboulevard, instrumentontwikkeling

Schaal

-
- Wijk
- Stad

Timing

Waar gaat het over?

Om een antwoord te bieden aan de grote verdichtingsopgave die op de stad afkomt en de verschillende transitiedoelen hierin mee te nemen, moeten de grootste (verkeers)ruimtes in de stad worden aangepakt. Dit zijn de stadsboulevards. Deze vierbaansautostraden in het centrum moeten transformeren tot groene aantrekkelijke buitenruimten waaraan geleefd, gerecreëerd, gewoond en gespeeld kan worden. Het creëren van een betere luchtkwaliteit, minder geluid, meer groen, meer waterberging is cruciaal om de ambities te realiseren.

Om dit mogelijk maken te maken is in veel gevallen een ondergrondse reconstructie nodig. De ondergrond ligt vaak helemaal vol met hoofdleidingen, metrobuizen, waterkeringen, historische relicten en de 'normale' leidingen. Er zijn dus veel belangen. En tijdens de bouw moet de boulevard blijven functioneren.

De opgave is om de publieke en private investeringen op tijd te stapelen / combineren. En daarom is een goede (middel) lange termijn programmering zo belangrijk. De casus Coolsingel laat zien dat – als er eenmaal een investeringsbesluit is genomen – vastgoedgenaren aansluiten waardoor er een multipliereffect ontstaat.

Stappenplan

Proces van lange adem. De stadsboulevards worden gefaseerd aangepakt. De Coolsingel (bijna 15 jaar proces) is vorig jaar opgeleverd. Er wordt nu gewerkt aan de vergroening Hofplein en Westblaak in het kader van de 7 stadprojecten. Uitvoering in de komende 5/10 jaar. We willen de lessen van de Coolsingel vertalen naar de lopende projecten Hofplein en de Westblaak en naar de initiatiefase van toekomstige projecten als Posthumalaan of Boompjes. Het mooiste is als er een aantal generieke lessen / oplossingen uit de City Deal komen.

Waarom urgent?

De binnenstad van Rotterdam wordt fors verdicht. Er moeten ca 50.000 woningen bijkomen en veel werkplaatsen bijkomen. Daarnaast trekt Rotterdam steeds meer toeristen en bezoekers. De gebruiksdruk op de openbare ruimte neemt hierdoor fors toe. Om de verdichting überhaupt te realiseren zijn voorzieningen nodig als scholen, speelplekken en verblijfsruimten.

Waarom vernieuwend?

De meeste onderzoeken en aanpakken betreffen transitie van gebieden. De meeste gemeenten zijn ook gebiedsgericht georganiseerd; hierdoor is deze opgave dus relatief eenvoudig. Het transformeren van stedelijke hoofdstructuren kent een complexe aansturing, geen eenduidige financiering en kent enorme belangen. Er liggen immers veel stedelijke hoofdstructuren (hoofdnetten) die je niet zomaar kan veranderen of stillleggen. De impact is derhalve groot.

Wat leren we hieruit?

Extreem veel. Want als deze opgave niet lukt dan lukken veel transitie en verdichtingsambities niet.

Droomimpact?

Droom is dat we instrumentarium en principes hebben waarmee we in de komende 50 jaar alle boulevards kunnen vergroenen.

Hoofdactor(en) en rollen?

externe partijen:
-de waterschappen (dijkverhoging),
-RET (aanpassing tram- of metro)
-de belangrijke leidingclubs als Vattenfall, Eneco of Stedin.
-Gemeente Rotterdam (startpunt meestal de stedelijke ontwikkeling, waarna Stadsbeheer aanhaakt met middelen voor rooivervanging en groen- en wegenvervanging).

Welke opportuniteit?

Koppeling met mobiliteitstransitie, energietransitie, stedelijke verdichting en leefbaarheid.
Koppeling tussen planning-ontwerp-beheer
Koppeling tussen publieke-private investeringen
Koppeling boven- en ondergrond; ondergrond is leidend voor bovengrond
Koppeling tussen lokaal en stedelijk schaalniveau
Beperking agv omgaan met bestaande belangen / stakeholders (winkel moet open blijven)
Bestuurlijke tijdsdruk versus noodzakelijke voorbereidingstijd
Eenmalige investeringen versus lange termijnrendement
Sexy maken van de ondergrond

Contactpersoon:

Pieter Boone
Wiebe Oosterhoff

Uitdagingen onderweg?

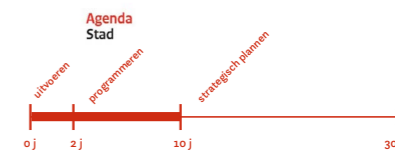
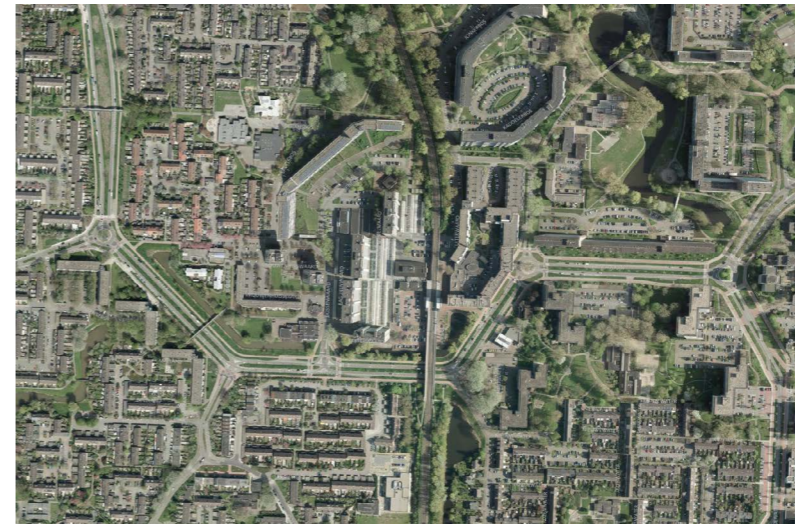
Urgentie duidelijk maken voor de beslissers, ambtelijke top.
Vertrouwen kweken intern om integraal te denken en doen
Vertrouwen kweken tussen de stakeholders.
Koppeling van budgetten: het integraal maken van geld.

Gewenste ondersteuning?

OT 3: Integrale uitvoering (zie Coolsingel; plantermijnen, budgetten, winkel open laten)
OT 4: Stedelijk investeren en businesscases (hoe geldstromen nog beter te combineren)
OT 5: Datagedreven sturen (3D-data is cruciaal)
OT 6: Harmonisatie regelgeving (cruciaal gezien het woud aan deelregels)

13 Meerzicht, integrale wijkaanpak

Zoetermeer

Wat?

Doel is een toekomstige, gezonde wijk Meerzicht in 2040 waar de bewoners bewust voor kiezen om te wonen met een aantrekkelijk aanbod aan woningtypen, verblijfsmogelijkheden en ontplooiingskansen.

Type opgave

Gebiedsontwikkeling, wijkaanpak met participatie

Schaal

-
- Wijk
-

Timing

Waar gaat het over?

De integrale wijkaanpak Meerzicht is noodzakelijk om de neergaande spiraal op sociaal-economisch gebied te keren.

In 2019 hebben de bewoners en stakeholders in de wijk zich uitgesproken wat de problemen zijn in de wijk en welke verbeter mogelijkheden zij zien. Gecombineerd met de visie voor Zoetermeer 2040 om met name de woonaan trekkelijkheid in Zoetermeer te vergroten, is dit de input voor het gebiedsprogramma.

Naast programmaonderdelen op sociaal vlak zijn er vele fysieke onderdelen. Zoals transformatie en verduurzaming van de bestaande flats, toevoegen passende woningbouw, aanpak anonimiteit in de wijk, aantrekkelijke herinrichting van de buitenruimten, mogelijkheden voor activiteiten in openbaar gebied, ontharden van de wijk, transformatielocaties, verbindingen met de omgeving en stimuleren van langzaamverkeer ten opzichte van de auto.

Stappenplan

De eerstvolgende stap is de goedkeuring van college en raad van het integrale gebiedsprogramma en de uitvoering agenda 2022. Daarna starten projectgroepen en werkgroepen voor diverse onderdelen. Als eerste speerpunten in 2022 zijn: communicatieplan, aanpak winkelcentrum, woonzorg challenge, transformatie parkgebied aansluitend op de renovatie hoogbouw, aanpak maatschappelijk vastgoed, werkplan aanpak openbare buitenruimte en een businesscase opstellen voor de fysieke onderdelen van de integrale gebiedsvisie.

Waarom urgent?

De sociaal economische situatie in de wijk moet verbeteren zodat bewoners weer perspectief krijgen op een goede toekomst, er een goede mix ontstaat van woningtypen en een woonaan trekkelijke wijk waar men bewust voor kiest om te gaan wonen.

Welke opportuniteit?

Er zijn diverse verbanden. Bijvoorbeeld met de woningbouwopgave in de stad van circa 16.000 woningen en gedeelte hiervan zal door inbreiding in de wijk Meerzicht plaatsvinden. Meerzicht is van oorsprong gebouwd als een stedenbouwkundig experiment wat nu na 50 jaar van cultuurhistorische waarde is, het experiment kan een rol spelen in de transformaties. Het Zoetermeerse thema stad / wijk tussen de parken raakt de aanpak van Meerzicht, daar zijn meer aantrekkelijke verbindingen gewenst met de omliggende parken en historische lijnen. Bovendien spelen onderdelen als meer open water, aanleg natuurlijke oevers en het vergroten van de biodiversiteit. Het Zoetermeerse thema pallet aan buurten en wijken speelt ook een rol. Hoe kunnen de wijken zich van elkaar onderscheiden in woningtypen en kwaliteit buitenruimten zodat bewoners een bewuste keuze kunnen maken. Daarnaast het thema gezonde stad met uitnodigende, veilige buitenruimte en een inrichting die het gebruik van de auto ontmoedigt.

Hoofdactor(en) en rollen?

-Bestaande en toekomstige bewoners,
-woningbouwcorporaties,
-gemeente,
-maatschappelijke diensten en onderw.
-Gemeentelijk namen zij deel aan gebiedsbestem en stuurgroep. Hieronder vallen deelnijcten en inhoudelijke werkgroepen.

Contactpersoon:

Maud Roukens
Mark Scholten
Lilian Harteveld
Jeroen Rombout

Waarom vernieuwend?

De omvang van de wijk, de participatie met bewoners, de integratie tussen alle aspecten en deelprogramma's en het monitoren van de resultaten via een dashboard zijn allen aspecten die voor Zoetermeer (groei)ernieuw zijn. De opgedane kennis is de basis voor de komende aanpak van de overige wijken in de stad.

Wat leren we hieruit?

Wat zijn de valkuilen van de gewenste integrale aanpak in tijd en proces en geldstromen? Wat is de scope van bewoners om zowel de korte als het hele lange termijn voor ogen te blijven houden?

Droomimpact?

Lessen leren voor optimale integrale gebiedsontwikkeling met een enthousiaste participatie van bestaande en toekomstige bewoners.

Uitdagingen onderweg?

Verschuif in inzichten en scope tussen bewoners, gemeente politiek en visie woningbouw corporaties voor de lange termijn.

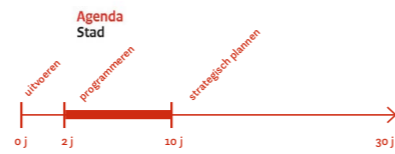
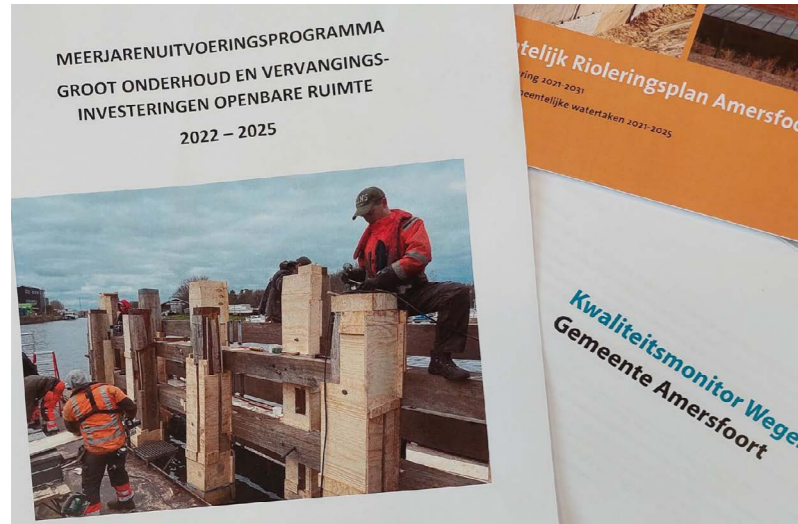
Gewenste ondersteuning?

OT 1: Integrale opgave en beleidsontwikkeling
OT 3: Integrale uitvoering
OT 4: Stedelijk investeren en business case

uitwisseling met:
Apeldoorn
Den Haag
Dordrecht
Groningen
Leiden

14 Verbreed programmeren openbare ruimte

Amersfoort

Wat?

Een datagestuurd en breder afgestemd programma voor 4 jaar voor de aanpak van de stedelijke openbare ruimte.

Type opgave

Vervangingsopgave, stedelijk programmeren

Schaal

-
-
- Stad

Timing

Waar gaat het over?

We actualiseren jaarlijks een uitvoeringsprogramma voor de openbare ruimte, waarbij we vier jaar vooruit kijken. De programmering van deze projecten voor groot onderhoud, vervanging en herinrichting is traditioneel gebaseerd op technische noodzaak. We zoeken naar een methode waarmee we, zonder deze basis te verliezen, maatschappelijke ambities kunnen meewegen en prioriteren en plannings kunnen afstemmen op externe ontwikkelingen. Denk bij de eerste aan de klimaatadaptieve maatregelen en bij de tweede aan woningbouw en de sanering van brosse gasleidingen. Uitdaging is om de projecten daarbij in tijd en budget te plannen. De huidige werkwijze is min of meer handmatig en vooral gebaseerd op kennis van alle betrokken adviseurs. Om de complexiteit het hoofd te bieden is een meer vanuit data gestuurde programmering gewenst. De systematiek/programmering moet prioritering en afwegingen beter toegankelijk, herhaalbaar en inzichtelijk maken.

We volgen in het project twee lijnen: een inhoudelijke lijn om de noodzakelijke gegevens op tafel te krijgen, als een instrumentele lijn om naar de beste vorm te zoeken. Afhankelijk van de fase in het proces ligt de nadruk soms meer op de eerste of tweede lijn.

Hoofdactor(en) en rollen?

Contactpersoon:

Philip ter Laak, Cora van Zwam

Stappenplan

De werkwijze is ongeveer als volgt opgebouwd.
-Analyse van de huidige werkwijze en benoemen van verbeterpunten.
-Analyse thema's en opgaven en vaststellen of en hoe deze van invloed zijn op de programmering, daarmee de stappen in het programmeringsproces in beeld te brengen.
-Verzamelen en analyseren van beschikbare data. Om de programmering rondom de thema's te vullen is informatie nodig. Wat gebruiken we, wat is beschikbaar, wat missen we, waar zitten hiaten.
-Tussenresultaat: Uitschrijven wenselijke proces en de daarbij benodigde data.
-Vormgeven systeem
-Uitproberen, vullen data, ...

Waarom urgent?

Onze huidige programmering "Meerjarenuivoeringsprogramma openbare ruimte" loopt tegen grenzen aan. De complexere opgaven en onzekerheid in ontwikkelingen maakt dat we met onze huidige werkwijze overzicht en grip verliezen. In de praktijk zien we vertragingen en daardoor achterstanden ontstaan. Versnellen en inlopen is noodzakelijk om een goede technische kwaliteit van de openbare ruimte te garanderen, maar ook om invulling te geven aan opgaven. We willen stappen zetten voor de besluitvorming voor het programma 2023-2026 (oktober 2022).

Welke opportuniteit?

Hoewel bij elke gemeente anders georganiseerd, moet elke gemeente plannings en een programmering maken. Daarmee wordt het voor andere interessant om te kijken hoe dit uitpakt. De schaal van Amersfoort maakt dat resultaten toepasbaar zijn voor zowel middelgrote als kleinere gemeenten.

Waarom vernieuwend?

Er zijn meerdere casussen waar op projectniveau (e.q. voor plek of buurt) wordt onderzocht op welke wijze integrale afwegingen van thema's kunnen worden gemaakt en wat slimme oplossingen zijn. Deze casus richt zich op een eerdere fase in het proces door de vraag te stellen hoe we de meest relevante projecten kunnen prioriteren en programmeren op stedelijk niveau. Daarbij moet een afweging worden gemaakt tussen het behouden van voldoende kwaliteit (zorgplicht) en het aanpakken van opgaven in de stad. Denk dan bijvoorbeeld aan plekken met de grootste wateroverlast etc.

Wat leren we hieruit?

Veel gemeenten hebben te maken met een complex wettelijke programmering en komen wellicht aan de grens van wat zonder een apart systeem nog te overzien is. Er is behoefte aan praktische en toepasbare methodieken. Op hoofdlijnen is het te volgen proces voor veel gemeenten gelijk, maar zal de invulling ervan verschillen door de type organisatie.

Uitdagingen onderweg?

Kanttekening is dat er een balans moet zijn tussen inspanning en resultaat. Het blijkt in praktijk regelmatig dat instrumenten en data, na een grote eenmalige eerste inzet, niet meer (continu) worden geactualiseerd. Het systeem moet niet meer tijd, energie, inspanning kosten dan de uiteindelijk ervaren winst. Gedurende het proces moet die afweging dus regelmatig worden gemaakt. Dit is essentieel omdat we er van overtuigd zijn dat veranderende omstandigheden de norm zijn. Een instrument moet in staat zijn daar goed en flexibel op te kunnen reageren.

Droomimpact?

Het goed onderhouden kunnen plannen en prioriteren van de meest relevante projecten voor de stad. Doen wat slim en nodig is en dat ook goed uitlegbaar maken. Dat door over- en inzicht te creëren andere partijen gemakkelijk aanhaken en betere samenloop en afstemming ontstaat.

Gewenste ondersteuning?

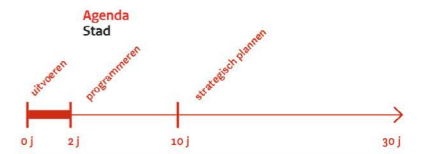
- OT 1: Integrale opgave en beleidsontwikkeling
- OT 3: Integrale uitvoering
- OT 5: Datagedreven sturen

Vergelijkbaar vooral met andere middelgrote steden als Dordrecht, Groningen, Apeldoorn, ...

15 Herinrichting Groenewoud

Tilburg

Omgevingsscan Groenewoud

Wat?

Een datagestuurd en breder afgestemd programma voor 4 jaar voor de aanpak van de stedelijke openbare ruimte.

Type opgave

Vervangingsopgave (vastgoed), gebiedsontwikkeling met participatie

Schaal

- Wijk
-
-

Timing

Waar gaat het over?

Een integrale visie op de wijk Groenewoud om met de inrichting en het onderhoud van de openbare ruimte een positief effect te hebben op het welzijn van de mensen.

De komende 10 jaar zijn in de wijk Groenewoud en in de nabije omgeving diverse ruimtelijke ontwikkelingen en projecten gepland. Ook maatschappelijke opgaven als de energietransitie en klimaatadaptatie spelen hierbij een rol. Veel van deze opgaven zijn project en domein overschrijdend. Met een goede afstemming kunnen deze gevarieerde opgaven elkaar versterken en benut worden voor het verbeteren van de sociale omstandigheden van de mensen in Groenewoud. Deze afstemming en verbinding van de verschillende opgaves wordt vastgelegd in het visiedocument 'Groenewoud'. Dit visiedocument is de rode draad voor toekomstige projecten en de daarbij behorende aanpak. Het is kaderscheppend, borgt een integrale aanpak en levert duidelijke uitgangspunten voor de projecten die de komende jaren in Groenewoud gaan spelen. Zo zorgen we ervoor dat de verschillende projecten, met elkaar in samenhang, ook daadwerkelijk een bijdrage kunnen gaan leveren aan sociale versterking van Groenewoud.

Hoofdactor(en) en rollen?

Contactpersoon:

Mabel Giesbers

Stappenplan

Initieel lag er al de behoefte voor een grondige reconstructie van de openbare ruimte. Woningcoöperaties hebben een renovatie van het vastgoed. Vanuit het sociale domein was duidelijk dat er meerdere problemen spelen. E.e.a. is samengekomen in een wijkscan, waarin professionals en bewoners samen de wijk 'onder de loep' hebben genomen. E.e.a. heeft geleid tot gezamenlijke programmering van gemeentelijke en netbeheerders, waaraan parallel er een sociale impuls gegeven wordt aan de wijk. E.e.a. wordt doorontwikkeld in een voorlopig ontwerp en definitief ontwerp. Er zullen diverse aanbestedingen plaatsvinden, waarna uitvoering start in de loop van 2023.

Waarom urgent?

Een aantal ingrijpende maatregelen staan op de planning in het meerjaren onderhoud in de wijk Groenewoud. De netbeheerder moet haar gasleiding vervangen van de toezichthouder en woco's willen hun vastgoed verder verduurzamen. Als we deze opgaven niet goed geprogrammeerd worden, zal er sprake zijn van kapitaalverlies en veel extra overlast voor bewoners en bedrijven.

Uitdagingen onderweg?

De omgevingsscan kan leiden tot voorstellen met betrekking tot verbetering van de woon- en leefomgeving, die tot circa 2026 niet binnen de beschikbare budgetten gerealiseerd kunnen worden. Het maken van keuzes is dan een onvermijdelijk resultaat.

"Hoe vertellen we beleid met haar lange termijndelen > 10 jaar naar de letens < 10 jaar (Keten stedelijke ontwikkeling of keten openbare ruimte) naar de uitvoering meerjarenpagina openbare ruimte en de wijkagenda < 4 jaar?"
Hoe kun je innovatief plannen?"

Waarom vernieuwend?

De opgaven worden breder bekeken dan alleen het projectniveau en het fysieke domein. Op die manier kunnen knelpunten makkelijker en/of beter worden opgelost, kunnen kansen worden gepakt voor verbetering en worden problemen niet verplaatst in tijd en ruimte.

Wat leren we hieruit?

Hoe kun je open en transparant werken met je wijkbewoners om het contact en vertrouwen in de wijk te vergroten?

Droomimpact?

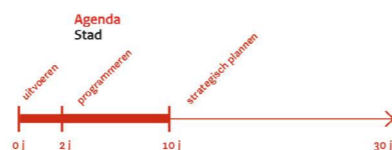
Als wij na de inrichting en het onderhoud van de openbare ruimte het contact met de buurt en het vertrouwen van de bewoners hebben vergroot. Oftewel een significante bijdrage hebben geleverd aan het welzijn van de wijkbewoners.

Gewenste ondersteuning?

- OT 1: Integrale opgave en beleidsontwikkeling van stadsvisie, naar gebiedsvisie, naar wijkvisie
- OT 2: Stedelijk programmeren en samenwerken
- Wat moet en wat kan en wat moet nu en wat kan later.
- OT 3: Integrale uitvoering
- OT 4: Stedelijk investeren en businesscases
- Hoe vertaal je sociale impact naar een businesscase?
- OT 5: Datagedreven sturen
- Kan "Wat moet en wat kan en wat moet nu en wat kan later" geautomatiseerd worden?

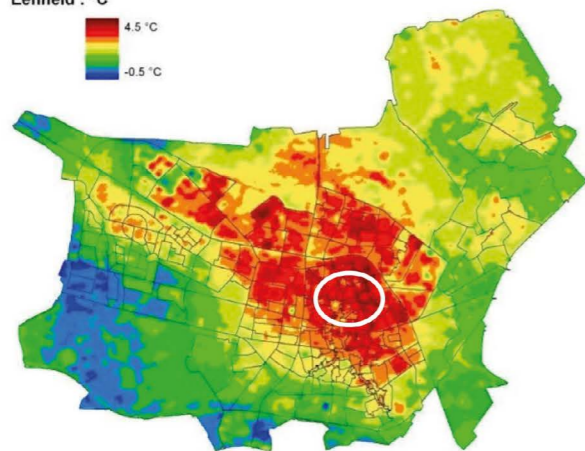
Apeldoorn
Den Haag
Dordrecht

16 Klimaatmaatregelen binnenstad Tilburg

Tilburg

Tilburg Hittekaart
UHI Effect 95 percentiel
Eenheid : °C

Wat?

Investeren in maatregelen die de binnenstad meer klimaatadaptief maken en bijdragen aan een positief woon- en vestigingsklimaat.

Type opgave

Klimaatopgave

Schaal

• Wijk

Timing

Waar gaat het over?

De binnenstad van Tilburg behoort bovendien tot één van de warmste plaatsen van West-Europa. De hoeveelheid groen is beperkt en de capaciteit om water te bergen bij hevige regenval voldoet niet aan de norm die gesteld wordt in het programma water & riool. Dit vraagt om te investeren in maatregelen die de binnenstad meer klimaat adaptief maken en bijdragen aan een positief woon- en vestigingsklimaat. Dit geldt voor alle straten in de binnenstad.

Stappenplan

Projectdefinitie – voorlopig ontwerp
– definitief ontwerp – aanbesteding
– uitvoering

Waarom vernieuwend?

In de brede combinatie die wordt gemaakt stellen enkele partners uitdrukkelijk het maatschappelijk belang voorop, waar financieel/technisch nog geen prioriteit voor hen is om in de combinatie mee te gaan.

Wat leren we hieruit?

Samenwerking tussen gemeenten met netbeheerders om 'over de eigen schaduw heen te tappen' van eisen en randvoorwaarden.

Waarom urgent?

De gedwongen saneringsopgave van Enexis is de trigger om samen een combinatie aan te gaan. De werkzaamheden zijn (sterk) ontwikkeld voor de vele functies die de binnenstad heeft: horeca, retail, toerisme, wonen, bevoorrading, etc. Daarom is een combinatie gemaakt waarbij ook een aantal opgaven van gemeente, Brabant Water en telecomproviders naar voren gehaald worden. Dit om uiteindelijk te komen tot 15 jaar graafrust.

Droomimpact?

Met deze projectbrief wordt beoogd de klimaat adaptieve maatregelen en waterbergingsopgave gelijktijdig uit te voeren met grootschalige werkzaamheden van Enexis, KPN en Brabant Water in de binnenstad. De gemeente heeft onderzocht in hoeverre er op dit vlak mee-koppelkansen zijn en heeft een aantal specifieke opgaven verwoord. Tot slot zijn enkele reguliere opgaven door verschillende gemeentelijke afdelingen geprogrammeerd.

Hoofdfactor(en) en rollen?

- Gemeente met projectleiders en adviseurs
- Enexis, Brabant Water en KPN met projectleiders en engineers
- Samenstroommanagement Tilburg, vereniging van ondernemers, voorwerkgroepen, horeca en bewoners van de binnenstad.

Welke opportuniteit?

Uitvoering van de maatregelen voorkomt wateroverlast en -schade (door aanleg waterberging), zorgt door vergroening voor vermindering van hittestress (schaduwwerking en verdamping), verbetering van de gezondheid (afvangen fijnstof) en meer sociale cohesie door een buitenruimte die uitnodigt er op uit te trekken. Deze verbeteringen van de kwaliteit van de openbare ruimte verhoogt de beleving van het centrumgebied, wat resulteert in meer horecabezoek, toename toerisme en een aantrekkelijker omgeving voor evenementen.

Contactpersoon:

Sander van der Heijden

Uitdagingen onderweg?

Tegenstrijdigheden tussen verschillende belangen in de primaire taakuitvoering van organisaties welke allemaal een maatschappelijk doel dienen.

Gewenste ondersteuning?

- OT 1: Integrale opgave en beleidsontwikkeling
- OT 2: Stedelijk programmeren en samenwerken
- OT 3: Integrale uitvoering
- OT 4: Stedelijk investeren en businesscases
- OT 6: Harmonisatie regelgeving

**ARCHITECTURE
WORKROOM
BRUSSELS**